

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

SAYI 1

EDİTÖRLER
PROF. DR. HASAN KAVRUK
DR. ÖĞRET. ÜYESİ SALİM DURUKOĞLU
ARŞ. GÖR. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN

Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
International Journal Of Social Sciences Academy
Yıl / Year 1, Sayı / Issue 1, Haziran / June 2019

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

SAYI 1

EDİTORLER

Prof. Dr. Hasan KAVRUK

Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU

Arş. Grv. Tuğrul Gökmen ŞAHİN

YAYINCI - PUBLISHER

Dr. Salim DURUKOĞLU

ISSN:

Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi- International Journal Of
Social Sciences Academy, Yıl 1, Year 1, Sayı 1, Issue 1, Haziran / June 2019.

YAYIN VE DANIŞMA KURULU

Oguz HACİYEV, Nahcivan Devlet Üniversitesi

Baktygul KULZHANOVA, Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi

Yelena ÇEKUŞKİNA, Churagh Devlet Üniversitesi

Fuzuli BAYAT, Milli Bilimler Akademisi

Margareta ASLAN, Universitatea Babeş - Bolyai

Gürer GÜLSEVİN, EGE ÜNİVERSİTESİ, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Esmâ ŞİMŞEK, Fırat Üniversitesi

Fatih ARSLAN, Fırat Üniversitesi

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

SAYI 1

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Nesrin SİS
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN
Prof. Dr. Ercan ALKAYA
Prof. Dr. Orhan YAZICI
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Prof. Dr. Fikret OTLU
Doç. Dr. Fatih ARSLAN
Doç. Dr. Recep ÖZMAN
Doç. Dr. Serdar YAVUZ
Doç. Dr. Turgut BAYDAR
Doç. Dr. Ali ESGİN
Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ
Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKKAŞ

GENEL İLKELER

Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi yılda iki sayı yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi'ne aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz.

Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez. Dergide yer alan yazıların redaksiyon, dizgi, dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indekslere tanıtılması gibi işlemler ücretsiz yapılmaktadır. Yayın etiği ile ilgili ayrıntılar ve makale gönderimi için:

usbaddergi@gmail.com

<https://dergipark.org.tr/usbaddergi>

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

SAYI 1

İÇİNDEKİLER

Mahtumkulu Divanı'nda Olumsuz Cümleler - *Negative Sentences In The
Divan Of Mahtumkulu*

Prof. Dr. Nesrin Sis - Emrah Türk

5-12

Mecma'ü'l-Letâ'if'in Üslubu ve Kelime Tasarrufu - *In Mecma-al-Letâyif
Style and Word Saving*

Saadet KARAKÖSE

13-36

Devlet, Milliyetçi Türkler ve Pkk Kıskaçında Kürtler: “Büyük Adam Küçük
Aşk” Filminin Sosyolojik Film Eleştirisi Bağlamında Analizi / Kurds In The
Pincer Of State, Nationalist Turks And PKK: Criticism Of The Movie Titled
“The Great Man, The Little Love” In The Context Of Sociological Movie
Criticism

Arş. Gör. Harun Özalp

37-54

Entegre Raporlama ve Entelektüel Sermaye Muhasebesi İlişkisi - The
Relationship Between Integrated Reporting and Intellectual Capital
Accounting

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah KAYA

55-68

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

SAYI 1

Türkçe Ek Tasnifinde İki Aykırı Yöntem: İndirgeyici ve Çoğaltıcı Tasnif -
*Two Disposal Methods In Turkish Additional Classification: Reducing And
Reproductive Classification*

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

69-79

Balthi Ailesinden Got İmparatoru Alaricus - *Gothic Emperor Alaricus Who
From Balthi Family*

Mediha KİREMİTÇİ

80-90

Pierre Macherey: Edebî Üretim Teorisi - *Pierre Macherey: Theory of
Literary Production*

Uğur YOKSUL

90-96

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1
Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 5-12

Geliş Tarihi / Received Date:

17.06.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1: 19.07.2019

Hakem 2 / Referee 2: 19.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

21.07.2019

Yazar Bilgileri / Author Info

∞

Prof. Dr. Nesrin Sis

 Orcid Id: 0000-0002-2743-3397

İnönü Üniversitesi Eğitim
Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi
Bilim Dalı

∞

Emrah Türk

 Orcid Id: 0000-0003-2538-5501

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri
Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbaddergi@gmail.com

https://dergipark.org.tr/usbad

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

MAHTUMKULU DİVANI'NDA OLUMSUZ CÜMLELER¹

**Prof. Dr. Nesrin Sis
Emrah Türk**

Öz

18. yüzyılda Türkmenistan'da yaşamış ve günümüze kadar hem Türk edebiyatı içerisinde hem de Türkmen edebiyatında kendine has bir yeri olan Mahtumkulu Firâkî Türkmenlerin en büyük şairi olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, Himmet Biray tarafından yayınlanan "Mahtumkulu Divanı" adlı eserde bulunan şiirler, olumsuz cümleler açısından incelenmiştir.

Araştırmanın amacı, Mahtumkulu Divanı'nda bulunan toplam üç yüz dört şiirde yer alan olumsuz cümlelerin yapı ve kuruluşlarına dair özelliklerini tespit etmektir. Araştırma, nitel bir yaklaşımla ele alınmış ve doküman incelemesi yöntemiyle şiirler incelenmiştir. Çalışmada, Mahtumkulu Divanı içerisinde yer alan olumsuz cümleler sayısallaştırılmış ve bu cümleler yapı ve kuruluşlarına göre tasnif edilmiştir. İncelenen şiirlerdeki olumsuz cümlelerin divandan seçilen

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Sis, N. Türk E. (2019). Mahtumkulu Divanı'nda Olumsuz Cümleler - Negative Sentences In The Divan Of Mahtumkulu. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi - International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 5-12.

¹Bu makale 3-5 Mayıs 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen 4. Uluslararası Eğitim Bilimleri Sempozyumunda sunulmuş sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

örnekleri, çalışma içinde, eserdeki sayfa ve satır numaraları referans gösterilerek aktarılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, olumsuz cümle kullanımı açısından, şairin, isim cümlelerine nazaran, fiile dayalı olumsuzlamalara sıklıkla başvurduğu neticesine ulaşılmıştır. Bu cümlelerin sıklığı, diğer cümlelere oranı, yapı ve kuruluş özellikleri, çalışma sonunda yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen edebiyatı, Mahtumkulu, Mahtumkulu Divanı, olumsuz cümle.

NEGATIVE SENTENCES IN THE DIVAN OF MAHTUMKULU

Abstract

Mahtumkulu, who lived in Turkmenistan in 18th century and had a unique place both in Turkish literature and in Turkmen literature until today, is considered as the greatest poet of Mahtumkulu Firâkî Turkmens. In this study, the poems in Mahtumkulu Divan which was published by HimmetBiray were examined in terms of negative sentences. The aim of this study is to determine the features and characteristics of the negative sentences in the three hundred and four poems in the Mahtumkulu Divan. The research was dealt with a qualitative approach and the poems were examined by document analysis method. In the study, the negative sentences in the Mahtumkulu Divan were quantified and were classified according according to their structures and constructions. The selected negative sentences from the poems were transferred to the text by referring to the assigned page and line numbers in the book. It was concluded from the results that, in using negative sentences, the poet frequently resorted to verbal negativity rather than the noun clauses.

The frequency of these sentences, ratio to other sentences, structure and construction properties were interpreted at the end of the study.

Key Words: Turkmen literature, Mahtumkulu, Mahtumkulu Divan, Negative sentence.

GİRİŞ

Türkmen edebiyatının ve Türkmen coğrafyasının milli şairi olarak kabul edilen Mahtumkulu, Türkmen dili ve kültürü yanında, Türk dili ve edebiyatına ömrünü vermiş önemli şairlerdendir.

Türkmen Türkçesinin gelişmesinde Mahtumkulu'nun önemli bir rolü olmuştur (Kara,1998:103). 18. yüzyılın büyük şairlerinden olan ve Türkmen klasik edebiyatının gelişiminde önemli bir rol oynayan Mahtumkulu'nun babası

büyük bir Türkmen şairi olan Devletmehmet Azad'dir. Şairin yaşamında oldukça etkili olan babası, ayrıca şairin dil ve üslûbu üzerinde de oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Mahtumkulu babasının da sayesinde iyi bir eğitim almış; Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesine oldukça hâkim olmuştur. Fakat şiirlerini Türkmen toprağının anlayacağı bir dille kaleme almıştır (Biray, 1992:10-15). Şiirlerinde daha çok "Mahtumkulu" mahlasını kullanmakla beraber "Firâkî" mahlasını da kullanır. Şair, daha çok öğüt verici bir anlatımla şiirlerini oluşturmuştur. Mahtumkulu, şiirlerinde Allah sevgisi, peygamber sevgisi, vatan sevgisi, tasavvufî konular, mertlik, namertlik, Türkmen hayatı gibi konuları işlemiştir. Şiirlerinde, yaşadığı Türkmen toplumunun yaşantısını, çevreyi ve doğayı halk şiirinin kendi doğası içerisinde eriterek yansıtmıştır. Şiirlerinde sanat yapmayı amaç edinmemiş, sanatı anlam bütünlüğünü bozmayan bir araç olarak kullanmaya özen göstermiştir (Biray, 1992:30).

Bu çalışmada, 1992 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan Himmet Biray'a ait "Mahtumkulu Divanı" adlı eserde yer alan olumsuz cümleler ve bu cümlelerin yapı ve kuruluş özellikleri üzerinde durulmuştur.

Söz dizimi açısından bir cümle, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. Cümlelerin temel anlam özelliği olumluluk veya olumsuzluktur. Olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlamlar taşıyabilir (Karahana, 2010:103).

Mahtumkulu Divanı'nda bulunan toplam üç yüz dört şiirde yer alan olumsuz cümlelerin yapı ve kuruluşlarına dair özelliklerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışma, nitel bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Araştırmada var olan bir durum analiz edilmeye çalışıldığından betimsel tarama modeli kullanılmıştır. "Bu tür araştırmalarda ele alınan olaylar ve durumlarla ilişkisi incelenerek 'ne' oldukları betimlenmeye çalışılmaktadır" (Karakaya, 2011:159). Elde edilen veriler, doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2011:187).

İNCELEME

Türkçe sözlükte (TDK,2011: 1800), "Yüklemi olumsuzluk kavramı veren cümle, olumsuz tümce." şeklinde tanımlanan olumsuz cümle, Gencan tarafından (1979:84), "olumsuz yüklemle kurulan tümce, yüklemi olumlu olduğu halde anlamca olumsuzluğa kayan cümle" olarak açıklanmıştır. Korkmaz tarafından (1992:170), "Yüklemi olumsuz yargı bildiren cümle olarak

tanımlanmış; fiil cümlesinin olumsuzu –mA olumsuzluk ekiyle, ad cümlesinin olumsuzu değil kelimesiyle kurulur.” şeklinde izah edilmiştir. Karahan (2010), “Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde, olumsuz cümleyi, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, şeklinde tanımlar. Olumsuz cümlelerin, yapmama, yapılmama, olmama bildirdiğini belirten Karahan, Türkçede, olumsuz cümleyi olumsuz yapan unsurları; “-mA” olumsuzluk eki; “değil” edatı; “ne... ne” bağlama edatı; “yok” ismi; soru eki veya soru kelimeleri ile kurulan olumsuz cümleler; şeklinde sıralamaktadır: (Karahan,2010:103).

Bu çalışmada, olumsuz cümleler yapı ve kuruluş bakımından tasnif edilirken Karahan'ın yukarıdaki sıralaması esas alınmıştır. Alınan örneklerin yanında bulunan parantezde eser kısaltmasının yanındaki rakamlar, eserdeki sayfa ve satır numarasını vermektedir.

Mahtumkulu Divanında bulunan olumsuz cümleler şöyle sınıflandırılabilir:

1. “-mA” Olumsuzluk Ekiyle Kurulan Olumsuz Cümleler

Ben bilmedim bir zat koydu üstümden (MD, 31-31)

“Farkına varmadım üstümden bir şey koydu.”

Eyyam geçip yere batmaz (MD, 45-18)

“Günler geçip yere batmaz.”

Durabilmez, yolbars nedir, kurt nedir (MD, 63-16)

“Duramaz, pars nedir, kurt nedir.”

Çın müsülman haram işe tutuşmaz (MD, 102-18)

“Gerçek Müslüman haram işe girişmez”

Gözüm gayra düşmez, gönül eğlenmez (MD, 194-35)

“Gözüm başkasına kaymaz, gönül eğlenmez.”

Kolun kessen sözün aytmaz (MD, 473-3)

“Kolunu kessen sözünü söylemez.”

2. “Yok” İsmi ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Hak söze ten beren yoktur. (MD, 477-38)

“Doğru söze can veren yoktur.”

Kara yerdir, adam yutar, canı yoktur. (MD, 394-17)

“Kara yerdir, adamın canını yutar, canı yoktur.”

Men ibham ederim, hiç ayıbı yoktur. (MD, 333-14)

“Gizlerim, hiç ayıbı yoktur.”

Bir garibim, nasihatim alan yok (MD, 282-14)

“Bir garibim, öğüdümü alan yok.”

3. “Ne...ne” Bağlama Edatı ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Ne külbe kalır, ne çeten (MD, 46-20)

“Ne kulübe kalır, ne ambar.”

Ne doğru gelene mihrin indirdin (MD, 306-9)

“Ne doğru gelene güneşini indirdin.”

Ne gelmene sovgat selam gönderdin (MD, 306-10)

“Ne gelmeyene hediye selam gönderdin.”

Ne ten ne canda dert bolmaz (MD, 472-12)

“Ne bedende ne de canda dert bulunmaz.”

Ne dervişim, ne molla, ne sofı ehl-i destâr (MD, 184-21)

“Ne dervişim, ne molla, ne de başı sarıklı dine sımsıkı bağlı biriyim.”

Ne mahlûktur, ne erkektir, ne dişî (MD, 99-13)

“Ne yaratık, ne erkek, ne dişidir.”

4. Soru Eki veya Soru Kelimesi ile Kurulan Olumsuz Cümleler

Palan çeker sürer, kadrin ne bilsin (MD, 374-8)

Palan çeker, sürer kıymetini ne bilsin?”

Evde ıssıg nânın kadrin ne bilsin (MD, 374-16)

“Evde sıcak ekmeğin kıymetini ne bilsin?”

Ülkesinde ilin kadrin ne bilsin (MD, 375-28)

“Ülkesinde yurdun kıymetini ne bilsin?”

Kuru kara yerin kadrin ne bilsin (MD, 375-24)

“Kuru kara yerin kıymetini ne bilsin?”

Gözyaşımın su alıp, söndürdüğüm bilmezmin (MD, 189-20)

“Gözyaşımın su alıp söndürdüğümü *bilmez misin?*”²

Dağı taşı aylanıp öndürdüğüm bilmezmin (MD, 190-30)

“Dağı taşı dönüp ürün verdirdiğimi bilmez misin?”

5. “Bî” Edatıyla Kurulan Olumsuz Cümleler

Tanrı peygamber sözünden bî-haberdir (MD, 425-28)

“Tanrı peygamber sözünden habersizdir.”

Bi-akıldır Hak işine âr eden (MD, 441-14)

“Hak işine âr eden akılsızdır.”

Bende-yi bî-çâreyim, ne bardır mende (MD, 187-21)

“Çaresiz bir kulum, ne var bende.”

Gamda gönlüm bî-karardır, başta derdim sadhezâr (MD, 132-8)

“Kederden gönlüm kararsız, yüz bin dert başımda.”

Görmeyince gül yüzünü bî-kararım, doğrusu (MD, 155-2)

“Gül yüzünü görmeyince kararsızım doğrusu.”

6. “Değil” Edatıyla Kurulan Olumsuz Cümleler

Şek değildir, dostlarım, geldi kıyametten nişân (MD,425-9)

“Kıyametten işaret geldi dostlarım, şüphesizdir.”

Nâna muhtaç deldir, söze mihamandır. (MD, 439-24)

“Ekmeğe muhtaç değildir, söz ile dosttur.”

Dûdkeşler ümmet del dedi Mustafa (MD, 211-15)

“Duman çekenler ümmet değil dedi Mustafa”

²Bu metin içerik bakımından değerlendirildiğinde Biray'ın “bilmez misin” şeklinde aktardığı “bilmezmin” ifadesinin (Biray,1992: 189), “nereden bileceksin, nasıl bilirsin” anlamlarını ifade ettiği görülmüş ve bu cümleler olumsuz cümlelerin içine alınmıştır.

SONUÇ

Türkmen insanının hayatını, bakış açısını, kendi duygularıyla harmanlayarak şahsına has üslup ve söyleyişle şiirinde aktaran Mahtumkulu'nun Türk ve Türkmen edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bu çalışmada, Mahtumkulu Divanı'nda bulunan olumsuz cümleler incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Mahtumkulu Divanı'nda toplam 7719 cümle bulunmaktadır. Olumsuz cümlelerin sayısı 1699'dir. Olumsuz cümlelerin toplam cümlelere oranı %22,01'dur.

2. Mahtumkulu Divanı'ndaki olumsuz cümleler arasında en fazla "-mA" olumsuzluk eki ile kurulmuş olumsuz cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %87,93'tür. Eserde "-mA" olumsuzluk eki ile kurulmuş 1494 cümle bulunmaktadır.

3. Eserde "yok" ismi ile kurulan 130 olumsuz cümle yer almaktadır. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %7,65'dir.

4. Mahtumkulu Divanı'nda "ne...ne" bağlama edatı ile kurulmuş 35 olumsuz cümle tespit edilmiştir. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %2,06'dır. "Ne...ne" bağlama edatıyla yapılan olumsuz cümlelerden 18 cümle olumsuz isim, 17 cümle olumsuz fiil cümlesidir.

5. Soru eki veya soru kelimesi ile kurulan 21 olumsuz cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerin bütün olumsuz cümlelere oranı %1,23'tür. Bu 21 cümlelerin tamamı da olumsuz fiil cümlesidir.

6. "Bî" Edatıyla kurulan ve "-slz" yokluk eki ile Türkçeye aktarılan 12 olumsuz cümle, %0,7; "değil" edatı ile kurulan 7 olumsuz cümle, %0,41 oranıyla tespit edilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, eserde Türk dil bilgisi kaynaklarında yer alan bütün olumsuzlamaların bulunduğu görülmektedir. Eserdeki bütün cümleler göz önünde tutulduğunda, olumsuz cümle oranının %22,01 olması şairin ifade ve söyleyişte olumlu cümleleri tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, aynı zamanda, şairin duygu ve düşünce dünyasının, hayata bakış açısının, insanlara yaklaşımının temelinde de esas olarak olumlamanın yer aldığını ortaya koyabilir. Eserdeki bütün olumsuz cümleler içinde "-mA" olumsuzluk ekiyle kurulan olumsuz cümlelerin fazlalığı, eserde olumsuz ifadelerin %87,93 oranla fiil cümleleri vasıtasıyla aktarıldığını göstermektedir. Buna karşılık eserdeki toplam 1699 olumsuz cümleden 167 tanesi olumsuz isim cümlesidir. Olumsuz isim cümlelerinin olumsuz cümleler içindeki oranı % 9,82; eserde bulunan toplam 7719 cümle içindeki oranı ise % 2,16'dır. Olumsuz isim

cümlelerinin sayı ve oranı olumsuz fiil cümlelerine kıyasla oldukça düşüktür. Eserin bütünü dikkate alındığında sayı ve oran bakımından olumsuz fiil cümlelerinin ilk sırada yer alması, Mahtumkulu'nun hareket, eylem ifade eden cümleleri tercih ettiğini düşündürmektedir. Fiile dayalı olumsuzlamaların fazlalığı, şairin anlatıma, acıklık katma, hareket katma düşüncesinin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Biray, H. (1992). *Mahtumkulu Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Caferoğlu, A. (1988). *Türk Kavimleri*. Ankara: Enderun Kitabevi.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, M. (2005) *Türkmen Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kara, M. (1998) *Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Karakaya, İ. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*.(haz. Abdurrahman Tanrıoğen), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin T., Ceylan E., Ölmez M., Ölmez Z., Eker S. (1995). *Türkmençe Türkçe Sözlük*, Ankara: Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.
- TDK, (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1

Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 13-36

Geliş Tarihi / Received Date:

17.06.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

05.07.2019

Hakem 2 / Referee 2:

19.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

21.07.2019

Yazar Bilgileri/Author Info

∞

Saadet KARAKÖSE, Prof. Dr.

 Orcid id: 0000-0002-8784-1149

Pamukkale Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
saadetk@pau.edu.tr

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbaddergi@gmail.com
https://dergipark.org.tr/usbadd

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

MECMA'Ü'L-LETÂ'İF'İN ÜSLUBU VE KELİME TASARRUFU

Saadet KARAKÖSE

Öz

Mecma'ü'l-Letâ'if, Sîrâc bin Abdullah'ın tarih eseridir. XV. Yüzyıla ait olan eser beş bölüme ayrılmıştır. Her bölüm ilgili kaynaklar incelenerek oluşturulmuştur. Eski Anadolu Türkçesi özelliği gösteren eser sade ve akıcı bir dille kaleme alınmıştır.

Yazarı hakkında bilgiye rastlanamadı. Ancak eser yazarın araştırmacı kimliği hakkında bilgi vermektedir. İşlenen her konu bir kaynağa dayandırılmış, modern anlamda akademik bir eser oluşturulmuştur. Konuyla ilgili olarak yararlandığı kaynaklar: a. Kuran, İncil ve Tevrat suretleri, Zebur, b.Tarihî kaynaklar, c.Kıyasü'l-enbiyalar, d. Didaktik ve menkıbevi eserler, e.Tefsir, fıkıh ve hadisler olmak üzere alanının bütün kaynaklarından istifade etmiştir.

Yine eserden anlaşıldığına göre yazar Arapça, Farsça, Rumca, İbranice, Süryânice (İmran dili) bilmekte ve o dillerde yazılmış eserleri kaynak göstermektedir.

Çalışmamız Balgat İl Halk Kütüphanesindeki Mecma'ü'l-Letâ'if, Balgat İl Halk Ktp. No: 05. Ba. 792. Nüshası esas alınarak yapıldı. Amacımız Eski Anadolu Türkçesinin sade üslubu ve kelime tasarrufunu tanıtmaktır.

Anahtar kelimeler: Mecma'ü'l-Letâ'if, Sîrâc bin Abdullah, Eski Anadolu Türkçesi

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

KARAKÖSE, S. (2019). Mecma'ü'l-Letâ'if'in Üslubu ve Kelime Tasarrufu - In Mecma-al-Letâyif Style and Word Saving. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi- International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 13-36.

IN MECMA-AL-LETÂYIF STYLE AND WORD SAVING

Abstract

Mecma-al Letâyif is the historical work of Sîrâc bin Abdullah. The work belonging to the 15 th century is divided into five sections. Each section was created by examining the relevant sources. The Old Anatolian Turkish works were written in a simple and fluent language.

There was no information about the author. However, the work provides information about the researcher's identity as an author. Each subject is based on a source, an academic work has been created in the modern sense. Sources used in this regard: a. Qur'an, Bible and Torah copies, Psalms, b. History sources, c.Kisas-al-enbiyas, d. Didactic and sophistic works, e.Tefsir, Islamic laws and hadiths have benefited from all the resources of the field.

Again, it is understood from the work that the author knows Arabic, Persian, Greek, Hebrew, Syriac and Imran, and his works written in those languages are references.

Our study has been carried out in the Balgat Provincial Public Library, Mecma-al Letâyif which Balgat Bookstore's manuscript Folk Ktp. No: 05. Ba. 792. Based on the issue was made. Our aim is to introduce the simple style and vocabulary saving of Old Anatolian Turkish.

Key words: Mecma-al Letâyif, Sîrâc bin Abdullah, Old Anatolian Turkish.

GİRİŞ

Mecma'ü'l-Letâ'if hakkındaki malumata ilk olarak Hasan Kavruk'un Mensur Hikâyeler eserinde rastlarız. Kavruk, eseri Lamii Çelebi'nin Letâ'ifiyle birlikte incelemiş, yazarı hakkında bilgi olmadığını, eserin E. Blochet tarafından Fransızcaya tercüme edildiğini belirtmiştir (Kavruk, 1998, 156-157).

Sîrâc bin Abdullah esere bir önsözle başlamış, önsözde kitapla ilgili bütün bilgileri vermiş, kitabın fihristini (İçindekiler bölümünü) oluşturmuştur. Başlıkları ve özel isimleri kırmızı mürekkeple yazarak belirgin hale getirmiştir. Mecma'ü'l-Letâ'if'in önsözünde Sîrâc bin Abdullah eserin sebab-i telifini şöyle açıklar:

Bilgil ki ez'af-ı halku'llah ve ahkar-ı 'ibâdu'llah Sirâc bin 'Abdullah eydür ki günlerden bir gün fârigü'l-bâal oturmuşidüm. Sûy-ı hâtıra bu düşdi ki Kur'ândan ve İncîlden ve Zebûrdan ve Tevrâtdan ve Kur'ân içinde kelâm-ı tevârih-i enbiyâdan ve hadîs-i Resûlden ve nesâyih-i mülûkdan ve gazâ sevâbından birer zerre cem' idem (1b).

Yazar, eseri beş bölümde tasarlamıştır. Bölümleri önsözde belirtir. Eser içinde başlıkları kırmızı mürekkeple yazarak belirginleştirir. Konu başlıkları şöyledir:

Bâb-ı evvelki

Kur'ân ve hadîs ile ve evliyâ ve hulefâ söziyle nesâyih-i mülûkdadır.

Bâb-ı ikinci

Kur'ân ve hadîs ile berrûn ve bahrûn gazâsı sevâbın beyân itmekdedür.

Bâb-ı üçüncü

Kur'ân içinde gelen tevârîh-i enbiyâ ve Zebûrdan nesâyih beyân itmekdedür.

Bâb-ı dördüncü

Kur'ândan ve İncîlden ve Tevrâtdan ve Nasârî ve Yahûdînün butlânını beyân itmekdedür.

Bâb-ı beşinci

Nasârî ve Yahûd su'âllerinün ve bizüm anlara cevâblarımız beyân itmekdedür(2b).

Birinci bâbda müellifin belirttiği gibi nasihatlar yer almaktadır. İlk nasihat adaletle ilgilidir. Ayet ve hadislerden deliller yer almaktadır. Hadislerde kaynak kişi belirtilmiştir. Sonra bir tarih kitabından naklen Nüşirevânla ilgili bir kıssaya yer verilmiş; daha sonra hükema sözleriyle anafikir desteklenmiştir. Adalet bahsinden yola çıkarak sözü âdil yöneticiye, oradan bir padişahın olması gereken hasletlere getirmiştir. Bir padişah adaletli, affedici, basiretli, dirayetli, doğru ve güzel konuşan olmalı, yardımcılarını da bu özelliklere sahip kişilerden seçmelidir. Haksızlık etmek, aceleci olmak, laf taşımak, iftira etmek gibi kötü hasletler de yine delillerle zemmedilir. İspat yöntemindeki hiyerarşi dikkati çekmektedir. Özelden genele, kesin hükümden göreceliye doğru bir sıra izlenmektedir.

İkinci bölüm, cihat etmek, gaza sevabı hakkındadır. İspat yöntemi yine ayet ve hadisle başlar. Bu bölümde çok fazla hadise yer verilir. Cihat sevabıyla ilgili kıssalardan sonra cihat techizatına geçilir. Techizatın ilk maddesi bir attır. Hz. Muhammed'in atlarla ilgili hadisine yer verilir: *Yâ 'Ukbe kaçan gazâyâ gitsen kara at satun al ki ol kara at sakar ola. Ön ayagınınun sağı sekülü ola. Her kande varsan sağ selâmet olasin. Ve kazançlı ola* (28b).Yine metnin devamında başka bir raviden, *Atun hayırlısı oldur ki, kara sakar ola. Üstün tudagı ak ola. Yahûd kara sakar ola sağı seküli. Eger kara olmazsa toru ola. Bu dedüğümüz sûretlü ola. Atları gözünüz için bağlan, semirdün ve alın saçların ve sâgrıların dâ'im silün. Toz konmasun. Ve boyunlarına kırışden artuk ne gerekse dakuñ. Pes anlar boynına boncuk dakmak bid'at olmaya.* (29a) hadisi rivayet edilir. Diğer techizat, ok, kılıç, zırh gibi savaş levazımıdır. Gazaya Perşembe günü çıkmak sünnettir.

Üçüncü bölüm Kuran'da geçen peygamberler tarihi, onların nasihatleri ve bunların Zebur'daki nasihatlerle mukayesesini konularını işler. Bunlar evliya menkıbeleriyle desteklenir. Kronoloji Hz. Âdem'den başlar ve her peygamberin şeceresi Hz.Âdem'e varıncaya kadar sayılır. Birbiri arasında geçen zaman aralığı belirtilir. Örnek: *İdrîs didükleri çok okuyup çok ders itdügiyçündür. Hükemâ İdrîsün adı Hermesdur dirler. İdrîs Anûş oğlu, Anûş Şîs oğlu, Şîs Âdem oğlu. Bir rivâyetde İdrîs, Elyâdur oğlu, Elyâdur Mehyâyîl Kaynân oğlu, Kaynân Anûş oğlu, Anûş Şîs oğlu, Şîs Âdem oğlu dirler ki İdrîs peygâmbereğında Âdem diriyidi. Yüz yıldan sonra vefât itdi. Andan sonra seksen yıl geçdi İdrîs mürsel oldı. Hak Te'âlâ otuz sahife viribidi. Ve ol mürselligi içinde yüz biş yıl dahi yaşadı. Şecere şöyledir: Âdem, Şîs, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Lût, İsmâ'il, İshâk, Ya'kûb, Yûsuf, Eyyûb, Zülkifl, Şu'ayb, Mûsâ, Hârûn, Hızr, Yûşa', Elyâs, Hızkîl, İşmûyîl, Dâvûd, Lokmân, Süleymân, Yûnus, Zekeriyâ, Yahyâ, 'İsâ, 'Üzeyr, Circîs, Zü'l-karneyn ve Hz. Muhammed. Bölümün sonunda Zebur'dan nasihatlere yer verilir. Bu nasihatler Kuran mesajlarıyla aynıdır. Bu bölümde yazarın amacı tevhittir. Bütün kitapların özünde aynı olduğu fikrini ispatlamaktır.*

Dördüncü bölüm Allah'ın birliğini ispat, Yahudi ve Nasranî dininin butlanı hakkındadır. Muharrir İhlâs suresinin tefsiriyle başlar. Bu surede belirtilen Allah'ın vasıflarını diğer kutsal kitaplarda arar. Kitapların nasıl tahrif edildiğini kaynaklardan kıssalarla anlatır. İmran diliyle Tevrat'tan İhlâs suresini gösterir. Ancak hiçbir İncil'de tevhide rastlanmadığını sebepleriyle izah eder. *İşde Tevrâtdan dahi tevhid beyân oldı. Ammâ Nasârî şimdi dutadurdukları İncilde tevhide işâret yok. Şundan artuk yirde ki şeytân 'İsâyile buluşdukda ki melekût arzı 'İsâyâ gösterdi. Başa secde it; işbu pâdişâhlığı saña vireyin, didi. 'İsâ eytdi: Ey mel'ûn, bir Tañrıdan artuga secde itmek yokdur, didi. Hemân-dem şeytân anuñ gözinden gâ'ib oldı. **Ve ammâ Zebûr** ki Dâvud peygâmbere nâzil olmışdur, Nasâyihde bu tevhidde hâlî degüldür. Ve bu Nasârî şimdi dutadurdukları Anâcîl-i erba'a tahrîfden ve tagyîrden hâlî degül (88.a).*

Nasara'ya teslis inancının Bevels tarafından nasıl yerleştirildiğini, bunun sonundabunların altı mezhebe ayrıldığını izah eder. İncil'in dilini sorgular. Her dilde İncil bulunduğunu ve hangisinin asıl İncil olduğunun bilinmediğini beyan eder. Bu arada Hz. Muhammed'in vasıflarını anlattığı, hak peygamber olduğunu haber verdiği için, gerçek İncil'in insanlardan gizlendiğini anlatır. *İncil didükleri kaç dilce okınur; ammâ ol İncîl gökden inmişdür, ihtilâf var. Bir kavilde 'İberîyidi, bir kavilde 'Arabca, bir kavilde Süryânî dilince indi, dirler. Essah kavli-i evvelî budur ki 'İberî dilince ola. Zîrâ, âhir-i enbiyâ-i benî İsrâ'îl 'İsâ peygâmbereğdür. Hele fi'l-cümle ya evvel 'İberî ola ya Süryânî ola diñle, gör, kaç dile dönmişdür. 'Arab,*

'Acem, Ermen, Rûm, Firenk, Ulgâr, Engürüs, Ās, Almân, Gürci, dahi nice bunun gibi tâ'ife diline dönmişdür. Her birisi hak İncîl budur diyüp i'tikâd ider; okur (93b).

Kostantin Kayser başkanlığında üçyüz on sekiz keşişin katılımıyla gerçekleşen İznik konsülünden, orada İsa'nın tanrı oğlu olduğu inancının benimsenmesinden; "İsa Allah kuludur" diyen Aryus'un aforoz edilmesinden bahseder. Dindeki hiyerarşiyi metrobol, buskobos, kardinal ve keşiş olarak kaydeder.

Bu arada Fasl fi mülûku'r-Rûm başlığı altında dünya tarihi hakkında geniş malumat verir. *İsânun togduğı zamândan Muhammed Resûlullah zamânına degin, Herkıl zamânına degin. Ve bu Rûm mülûkına 'Arab kayâsıra ve Herakîla dir. Kayâsıra, kayserün cem'idür. Ve Herakîla, Herkîlun cem'idür. Bu faslı getürdügümüze sebeb oldur ki, İsâ peygâmbek kankı pâdişâh zamânında togdı ve kankı pâdişâh zamânında ref' oldı ve kankı pâdişâh zamânında fetret olup Nasârî dîni ortasında ihtilâf vâkı' oldı; anı beyân idevüz (105a,b).*

Hangi peygamber, hangi ülkede, hangi padişah zamanında zuhur etti? O devirde hangi savaşlar yapıldı? Uluslararası ilişkiler nasıl sağlandı? Hangi ülkeleri kimler, niçin harap etti? Hangi şehirleri kimler mamur etti? Tüm bu soruların cevabını bu eserde bulabiliriz. Rum ve Farslar arasındaki savaşlar, İslam dönemi içinde Arap tarihi, zalim ve âdil hükümdarlar hakkında geniş malumat vardır. Türk tarihi hakkında diğer ülkelerle münasebet sonucu bahsedilir. Bunlar Türkistan ve Türkistan Hakanı şeklinde, özel isim verilmeden anlatılır. Yazarın deyişiyle bu bölüm aslında Nasara tarihidir. Rum hükümdarı için Herkîl, Kayser, Tekvur, Acem şahları için Kistrâ, Hüsrev, İslam hükümdarı için Sultan, Melik, Türk hükümdarı için Hakan unvanlarını kullanır. Devlet başkanı anlamında padişah ve melik unvanlarını genel olarak kullandığı da olur.

Beşinci bölüm Yahudi ve Nasara sorularına cevaplardan ibarettir. Soru-cevap şeklinde işlenen bölüm tamamen yanlış inançları çürütme amaçlıdır. Yahudi ve Nasara'nın batıl inançlarını akılcı delillerle çürütür. Örnek: **Su'âl:** *Nasârâ eydür: İsâ beşikde iken söyledi; Muhammed oglancuklar söylediği vakte degin söylemedi. Pes İsâ yig ola, Muhammedden. Cevâb:* *Biz eydürüz, İsânun ol vakte söylediği, kendü ihtiyârıyla degülidi. Belki Hak Te'âlâ İsâda ol kelâmı yaratdı. Meryeme kerâmet olsun için ve töhmet-i zinâyı ki, Cuhûdlar Meryem hakkında itmişdür, def' itmekden ötürü İnnî 'abdullâh etânî'l-kitâbe ve ca'alnâ nebiyyen ve ca'alnâ mübâreken eyemnâ küntü ve evsânî bi's-salâti ve'z-zekâtiMâdumet hayyen, didi. Ya'ni, Tanrınuğ kulyın. Baña kitâb geldi. Ve beni nebî kıldı. Ve mübârek kıldı. Her kande olursam baña emr itdüğü namâzı kılam,*

zekâtı virem, mâdâm ki diri olam, didi. Bu sözi söyledi ve söyledüğinden murâd ol idi ki, Nasârî başa Tanrı dimeyeler. **Ammâ Muhammed** dogduğu vakt, yir yüzinde nice dürlü 'acâ'ib zâhir oldu. **Biri bu ki**, cemî' dünyâ yüzinde ne kadar büt-perest varısa Muhammed Resûlullah togduğu gice yüzden düşdiler. **İkinci** bu ki, Nasârî vilâyetinde ne kadar mu'azzam, ulu kiliseler varısa kubbeleri aşaga geçdi. Hattâ şöyle oldu ki, mecmû'ı halâyık mütehayyir olup işbu dünyâda ne vâkı' oldu diyüp birbirine sordılar. **Üçünci** bu ki, Muhammed Resûlullah togduğu (vakt) Kayserün tahtı ditredi; Kayser tahtından düşdi. Tîz müneccimlerin okudu. Hâl nedür bilüvirün diyü sordu. Ve kilisenün kubbesin aşaga geçdügin nakl itdiler. Hayli perîşân oldu. Müneccimler mehl aldılar. İkinci gün geldiler, haber virdiler ki, Âhir zamân peygamberi dünyâya gelmişdür. Bu 'alâmetler oldur, didiler. **Dördünci** bu ki, Kistrânun sarâyı küngüresi yire düşdi. Ve altundan, gümüştenden bir yüce maksûresi varıdı, ol yıkıldı. Ve Kistrâ pâdişâhâne taht üzerinde otururiken, taht ditredi; kendü aşaga düşdi. Bu heybeti göricek, ol vakt Kistrâ Nûşirevân idi. Çevre çevre illere 'Araba 'Aceme adam saldı. Üstâd müneccimler getürdi. Anlara sordu. Anlar dahi eytdi ki, âhir zamân peygamberi Muhammed bin 'Abdullah vücûda geldi. Bu 'alâmetler oldur, didiler. **Ve beşinci** bu ki, oda tapıcıların odı ki, tâ İbrâhîm peygâmbere zamânından beri yanardı, Muhammed Resûlullah togduğu gice söyündi. Mütehayyir kaldılar. Anlar dahi Câmâsb-nâmeye bakdılar. Gördiler ki, Câmâsb-ı hakîm işâret itdüğü âhir zamân peygamberi ve âhir zamân pâdişâhı togmuş. Munsif olup ferâgat oldılar. Ba'zıları girü od yakup anı tapdılar. Bu nesnelere mecmû'ı halâyık ortasında meşhûrdur (147a-148a)

Bu örnekte, Hz. İsa'nın beşikte konuşması mucizesinin sebepleri, Hz. Meryem'in zina töhmetinden kurtulması ve Hz. İsa'nın "ben Allah'ın kulu ve peygamberyim" demesi olarak izah edilmiş. Sîrâc, bu mucizede özellikle **ben tanrı değilim, beni tanrı edinmeyin** mesajını vurgular, Nasara inancının aksine. Bir başka örnek de kible değiştirmeye ilgilidir. Örnek:

Su'âl: Nasârâ ve Yahûd eydür ki, Muhammed Resûlullah evvel Beyte'l-makdisden yaña namâz kıldı. Bundan sonra Mekkedin yaña dönüp Ka'beye namâz kıldı. Eger girçek peygâmbere misse bir kible üzerine sâbit olup turayıdı. **Cevâb:** Biz eydürüz ki, Muhammed Beyte'l-makdisden Ka'beye döndüğü Tanrının emriyle idi. Niteki Kur'ânda işâret itdi: Seyakülü's-sukahâu mine'n-nâs mâ velleyhüm 'an kibletihümülletî kânû 'aleyhâ kulillâhi'l-maşrîku ve'l-magrib yehdî men yeşâ'u ilâ sırâtın müstakîm. Ya'ni, seffih kâfirler eydiserdür buları kılduklar kibleden kim döndürdi, diyicek olurlarısâ, âyet: Yâ Muhammed maşrîk ve magrib Allah Te'âlânundur. Kimi dilerise toğrı yola kılğuzlar. Pes evvel Beyte'l-makdis

kıl, diyen ol. Sonra Ka'beye kıl düyü emr iden ol. **Bir cevâb** dahi, bu Beyte'l-makdis mevkıf-ı a'zamdur.

Ya'ni, Allah Te'âlâ katında ulu mevzi'dür. Ka'be dahi ancılayın Allah Te'âlâ katında ulu mevzi'dür. Pes Muhammed ikisine dahi bile kıldı; ol iki mevzi'ün hakkın yire getürmekden ötürü. **Bir cevâb** dahi eydürüz ki, Muhammedün bu iki kibleye kılduğı, peygâamberlınuñ 'alâmetindendür. Zîrâ Kur'ândan evvel nâzil olan kitâblaruñ içinde, Muhammedün sıfâtlarından biri **Nebıyyü'l-kıbleteyendür**. Ya'ni, iki kible peygâamberi, dimekdür. Pes ol nesne sâdik olmagıçün iki kible kıldı. **Bir cevâb** dahi eydürüz ki, kible mensûh oldı, ya'ni Beyte'l-makdisden Ka'beye döndi (155a,b).

Kullandığı takvimler

a.Kronoloji: Sîrâc, peygamberler tarihini Hz.Âdem'den başlatır. Kronolojik olarak devam ettirir. Her peygamberin bir öncekiyle arasındaki fetret devrini belirtir. Bu devirle ilgili farklı görüşler varsa onlardan da bahseder: *Ba'zılar eydürler ki Nûh peygâamberle Âdem ortasında biñ iki yüz yılıdı (6a). Âdemile Mûsâ 'aleyhi's-selâmarasındadı Müddet üç biñ tokuzyüz on sekiz yıldur. Ve İbrâhîmile Mûsâ 'aleyhi's-selâmarasındadı müddet biş yüz altmış biş yıldur. Bir kavilde biş yüz kırk yedi yıldur. Ammâ Yahûdîler katında bu ikisinün arasındadı müddet biñ sekiz yüz toksan iki yıldur (40a).*

b.Zülkarneyn takvimi: Tarihi olaylar ve şahıslar Zülkarneyn'e göre belirlenir. Olaylara Zülkarneyn'den önce veya sonra diye tarih belirlenir. Yani miladi takvim yerine Zülkarneyn'in peygamber oluş tarihi tercih edilmiştir: *Zü'l-karneynün tokuzyüz otuz üç yılında ve Rûm pâdişâhı Herkülün on birinci yılında ve 'Acem pâdişâhı Hürmüz oğlu Kısranun otuz sekiz yılında Resûlullah hazreti Yesribde ya'ni Medîne şehrinde pâdişâhâne harb ile hareket itmege başladı (60a).* Dünya tarihi hakkında malumatlar, milletlerarası ilişkiler de bu takvime göre verilir: *Zü'l-karneynün dörtyüz yigirmi yedi yılında Âzeryânûs tekvur, ki Edreneyi bu yapmışdur, pâdişâh oldı(108a). Bundan sonra hilâfete ve saltanata 'Ali ibn Ebî Tâlib radiyallahu 'anh oturdu ki Zü'l-karneynün tokuzyüz altmış tokuz yılıydı. Ve Rûm pâdişâhı Anastûsun onbiş yılıydı(138b).*

Kullanılan kaynaklar

Yazarın yararlandığı kaynaklar: Kuran, İncil nüshaları, Teva kitapları, Zebur. Bunlardan başka bahsi geçen kitaplardan hadis, tefsir, kısasü'l-enbiya, tarih ve fıkıh kitaplarından kimisi yazar adıyla kimisi eser adıyla verilmiştir.

Feridüddin'Attâr, Dürerü'l-Bihâr, Fezâ'ilü'l-a'mâl, İmâm Kuşeyrî'nin Ahbâr'ı, İskender-nâme, Ka'bü'l-ahbâr, Keşşâf tefsiri, Kısasü'l-Enbiyâ, Kîmîyâ-yı Sa'âdet, Mâyşûs İncili, Matta İncili, Mişkati'l-Meşâbih, Nasârâ tevârihinden Mahbûb'un Müntecîbî eseri, Tahfîrü'l-mülûk, Tefsîr-i Begavî, Tefsîr-i Kebîr, Tefsîr-i Teysîri, Tevârih-i Ebû Yezîd-i Belhî, Mevlâna Mesnevisi.

Bu eserlerin çoğu Arapça ve Farsça olmakla beraber yazarın birçok dile vakıf olduğunu görüyoruz. Her ismin o dildeki kelime anlamını verir. Aynı ismin başka dillerdeki telaffuzunu mukayeseli olarak sunar. *Ya'kûb peygamberün asıl adı İsrâîldür. 'İmrân dilince tanrı kulu demek olur. Benû İsrâîl Ya'kûb oğlanları demekdür (14b). Ve Şîs 'İbrî dilince 'ivaz demek olur (33b).* Bu cümlelerde olduğu gibi birçok yerde mukayeseli olarak kullanılan İmrân dili ve İbrî dilinin birbirinden farklı olduğu anlaşılıyor. 'İmrân kelimesinin Süryânice olduğu (Harman, 232) hesaba katılırsa 'İbrî dili İbrânîce olmalıdır. Yine de birçok yerde Süryânî dili terkibi kullanılır: *Süryânî dilinde Faraklîta diyü anılmışa dirler; ögülmüş degül (96a).*

'İmrân dilince âyet işbudur (87a). Bu cümleden sonra Kuran'daki İhlas suresinin Tevrat'ta da yer aldığı, her iki dildeki kelimeler ve anlamları eşleştirilerek verilmiştir. Buradan yazarın Süryânîce ve İbrânîce bildiği anlaşılıyor.

Bir başka yerde Rumca İncilden Hz. Muhammed'in vasıflarını, yine Rumca kelimelerle ve tercümesiyle verir: *Bir hoş beşâret dahi bir müsülmân olmuş mu'teber keşîşden işidüp yazdum. Ol dahi İncîl-i tâmdan nakl itdi ki Resûlullah hazretinün sıfatın beyân ider. Rûm dilince işbu kelimâtdur (97a).*

Tevhid inancının ve Hz. Muhammed'in vasıflarının yer aldığı Zebur'un tefsiri (64b-67a) yapılmış. Ancak hangi dille yazıldığı belirtilmemiş.

Bundan ördin bu İstanbûluñ adı Yûnân dilince Bûzantiyâ idi. Ve Rûm dilince bunun adı Vezândiyâ idi. Kostandîn hükmiyle yapıldı. Anuñçin Kostandiniyye diyü ad virdiler. Şimdi Rûmca Kostandînpolî dirler (110b). Bu örneklerden anlaşıldığına göre Sîrâc bin Abdullah Türkçe, Arapça, Farsça, İbranice, Süryanice, Rumca, belki Yunanca da biliyor.

Kaynak yönteminden başka Nasārā eydür, Yahūdlar eydür, hükemā eydür, ba'zıları eydür şeklinde genel yargılar vardır. Bunlar belli bir kaynağa dayanıyor mu yoksa tevatür nakli mi, bilinmez.

A.Üslup

Bu eser kaynaklardan istifade edilerek, akılcı deliller getirerek oluşturulmuş ilmî bir kitaptır. Konuyu belirler, malumat verir, kaynak gösterir. Okuyucuya kolaylık olsun diye, âyetlerin Arapça iktibasından sonra ya'ni diyerek Türkçe mealini verir.

Rivayet için Türkçe "getürmişler" kullanılır. Kaynak gösterirken de bu ifade tercih edilir. Getürmişler ki, kalıbı rivayete yer veren tevatür nakletmek için kullanılır. Kaynak belli olduğunda *A kişi, B kişiden şöyle rivayet eder*, kalıbıyla referans verir.

1. Cümle yapısı

Kitap bilimsellik arz ettiği, yazarın amacının sadece insanlığa ışık tutmak olduğu için cümle yapısı genelde sadedir. Konuşma diliyle, kısa ve düz cümlelerle su gibi akıp giden bir üslup oluşturmuştur. Türkçe cümle yapısını göstermek için bir sayfa örnek metin sunalım:

Ki bizüm boynumuz uralar. Aldılar bizi öldürmege çıkardılar. Ol vakt bir kez göge bakdum. Gördüm ki gökde yidi kapu var. Her kapuda bir hûri kızı var. Her hûri kızınun elinde uçmak yağlıklarından bir yağlık var. Çünkü birümüzi öldürmege ilerü dutdılar. Boynın urdılar. Şolok ol sa'at ol hûrî kızlarınun birisi gökden indi. Ol elindeki yağlıgıla yüzün sildi. Ey dostum, senünile hoş buluşdum, diyüp koçdı. Elhâsıl altımız dahi şol tarîka boynın urdılar. Ol hûrî kızlarınun altısı dahi ol altı kapudan aşaga indiler. Dostlarıyla buluşdılar. Bir kapu ve bir hûri kızı kaldı. Beni dahi ilerü dutdılar ki boynum uralar. Ol zâlim kâfirlerden bir kaçî çıkageldiler. Beni re'sden dilek itdiler. Bunu öldürmeyelüm, didiler. Re'is dahi beni bulara bağışladı. Öldürmediler. Nâ-gâh işitdüm ki ol (25a).

1.1. Düz cümle

Düz cümleler Türkçe sentaksa uygun cümlelerdir. Metnin ekseriyeti düz cümlelerden oluşmaktadır. Cümleler oldukça sadedir; yük addedilecek hiçbir tasvire yer verilmez. Örnek:

Yırtıcı ve ziyân degürici cânavarlar avlayup derisin yüzüp kimin giyecek, kimin döşek idinen buyıdı(35a).

Cümleye estetik açıdan bakarsak ikilemelerle oluşan bir paralellik göze çarpar. Bunlar birbirinin tekrarı değildir. a. Yırtıcı ve ziyân degürici cânavarlar, ikilemesinde yırtıcı canavarlar aslan, kaplan gibi insan öldürebilen vahşi hayvanlardır. Ziyân degürici cânavarlar ise evcil hayvanlar için tehlikeli olan tilki, vaşak, sansar gibi yabancı hayvanlardır. b.kimin giyecek kimin döşek, ikilemesinden yırtıcıların döşek, ziyân degüricilerin derilerinden giysi yapıldığı ifade ediliyor. “Hayvan” kelimesi genel olarak canlı anlamı taşıdığı için kitapta bu kelime yerine canavar kelimesi kullanılmış. Biz bugün bu iki sınıf (yırtıcı ve ziyân degürici) hayvanı sadece *vahşi hayvan* olarak ifade ediyoruz. Bu da dildeki ayırt etme estetiğinin yok olduğunu göstermektedir.

Eger yaru yarusın getüresi olursavuz bu muhtasara sıgmaz (51b).

Bu şart cümlesindeki ilginç tasarruf, bugün yarısını kullandığımız tamlamadır. Yarı yarısı: Bu tamlama bugün yarısının yarısı, yani dörtte biri şeklinde anlaşılabilir ama burada kastedilen yarısıdır. Zaman içinde dildeki kısaltmaya bir örnek teşkil ediyor. Diğer taraftan tasavvur, farz etme, tatalım gibi faraziye ve ihtimal ifadeleri kullanılmamış. Bu ifadelerin görevini –Asl zarf-fiil eki üstlenmiştir. Burada da, ilkörneğin aksine daha pratik ifade şekli hâkimdir.

1.2. Devrik cümle

Kitapta devrik cümleler Farsça cümle yapısı arz eden cümlelerdir. İngilizce sentaksta olduğu gibi, tümleci, hatta sıfatı sona atan bir yapı görülür. Özne + yüklem + ki + tümleç vd. Yazar birçok dil bilmektedir. Bu dillerin etkisi ile devrik cümle yapısı tabii bir ifade şeklini almıştır. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinde bu çeşit devrik cümle kullanımı oldukça yaygındır.

Bilâduj ba'zıları el alışup yile karşı vardular ki kuvvetleriyle yili def' ideler. Yil bu tâ'ifeyi şöyle urdı ki, derilerin soyup çatılı sünjük kaldı(8b).

‘Ād kavminin helākından bahseden birinci cümlede ki'den sonraki kısım zarf grubudur. Türkçe sentaksa göre bu cümle: “Bilâduj ba'zıları, kuvvetleriyle yili def' itmek için el alışup yile karşı vardular”, şeklindedir. Ki bağlacı bu cümlede “için” edatı görevini üstlenmiştir. Diğer taraftan ki'den sonraki kısım, teferruat içeren yan cümlecik özelliği taşıyor. Türkçe sentaksta yan cümlecik parantez içi veya iki tire arasında cümle içinde verilmesi gerekir. Ki'li yapıda istek kipi ana cümle ile yan cümle arasında bağ oluşturmaktadır.

Yıl bu tâ'ifeyi şöyle urdı ki, derilerin soyup çatılı sünük kaldı. İkinci cümlede yüklem "urdu" fiilidir. Kî'den sonrası fiil ile bitse de, ana cümle zarfıdır. Türkçe sentaksa göre bu cümle: "Yıl bu tâ'ifeyi, derilerin soyup çatılı sünük kalacak biçimde urdu".

Estetik açıdan bakılınca cümle ana haberi önce veriliyor ki bağlacı getirilerek ayrıntılar ilave ediliyor. Merak unsuru öncelendiği için bu cümle yapısı kulağı rahatsız etmiyor. El ele tutuşup güç birliği ederek rüzgârın hızı kesilmeye çalışıyor. Ancak rüzgâr bunların derisini yüzecek kadar şiddetlidir. Bu şiddeti ifade eden son kelime grubu, cümle vuruşu şeklinde bitmesini sağlıyor.

1.3.Soru cümlesi

a.Soru cümlesi genelde istifham sanatıyla kullanılır, cümleye vurgu kazandırır. Heyecan unsurunu ön plana çıkarır. Ancak eserin bütünlüğü içinde nadiren kullanılır; tahkiye bölümlerinde (örnek hikâyeye) soru cümlesine başvurulur. Örnek:

Eger şâh Nûşirevânun 'adli bereketi olmayadı, dünyâda anun adın kim eşideydi(3b)?

b.Kitabın son bölümünde Yahudî ve Nasranilerin iddia ve sorularına cevaplar yer almaktadır. Bu bölümde soru cümleleri, "eydür, dir" fiiliyle bitirilir, soru cümlesi nesne olarak kullanılır.

Su'âl: Nasârâ ve Yahûdî eydür, tevâtürün şartı nedür ki tevâtürile sâbit oldu, dirsiz? **Cevâb:** Biz eydürüz ki, tevâtürün iki şartı var. Birisi oldur ki haber virenler çoklukda şol hadde irişeler ki 'âdetce bularun yalan üzerine ittifâk itmeklikleri mümteni' ola. Ya'ni, bu kadar cemâ'at ittifâk idüp işbu nesne girçek diriseler, kimse anlara yalandur, diyümeye(151b).

Su'âl: Nasârâ eydür, işbu nesnelere ki Muhammed elinde zâhir oldu, dirsiz, neden bildüğünüz? **Cevâb:** Biz eydürüz ki, 'İsânun ölü diriltdüğün ve bâkî mu'cizâtın siz neden bildüğünüzse biz dahi andan bildük. Ya'ni, siz tevâtürile bildük, dirsiz. İmdi siz tevâtürile bildüğünüz sahîh ise, bizüm dahi sahîh ve eger sizün sahîh degülise, bizüm dahi sahîh degül(151a).

2. Dil özellikleri

Eser Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine sahiptir. Gramer incelemesinden ziyade, dikkati çeken ek ve arkaik kelimelerle ilgili birkaç örnek verilecektir.

2.1. 1.tekil şh. eki -vAn şeklindedir. Örnek: ol vaktiden berü ol hasrete kalmışvan (25b).

2.2. 1. çoğul şh. eki-vUzşeklindedir. Örnek: İmdi bu âyetün tefsîrin beyân idevüz (28a).

2.3. Şimdiki zaman eki –yorır şeklindedir. Örnek: Bir gün 'İsâ gideyorır idi(56b).

2.4. Gelecek zaman eki –IsAr şeklindedir. Örnek: Deccâl çıkduktan sonra girü iniser. Deccâli depeleyiser(58a). Muhammed Mustafâ ümmetinün tonları görklü olısar (79a).

2.5. Hikâye kipinin şartı, i-miş-se, -mİssA şeklinde kullanılmıştır. Örnek: Eger dirimisse Muhammed Mustafâya ziyârete geleydi (40a). Hak katında senün yakınluğun yogumıssa ve aña sevgülü kul degülmissen işbu kerâmet bize olmayaydı (75b).

2.6. İşaret zamirlerinde zamir n'si kullanılmaz. Örnek: İşbu gice bularun yiyecekleri yogımış (75a). Şular kim işi 'adl idi dün ü gün (3b).

2.7. Eski Türkçedeki dönüşlülük zamiri ök, aynı işlevde kullanılmıştır. Örnek: *Kayın anasına ve ökkızına ve ökanasına ve oglı 'avratına* (39b).

2.8.Sıfat dereceleme eki +rAk kullanılmıştır. Örnek: *Buhtunnasr Beyt-i Mukaddesi yıkmazdan öndünrekdür*(40b).

2.9. Kelime başında t, d, sesleri istikrarsızlık gösterir. Bazen bir cümlede ikisinin de kullanıldığı olur. Örnek: *Muhammed dogduğı vakt, yir yüzinde nice dürlü 'acâ'ib zâhir oldı. Biri bu ki, cemî' dünyâ yüzinde ne kadar büt-perest varısa Muhammed Resûlullah toğduğı gice yüzden düşdiler*(147b).

Dülbendi ucı daşra kaldı(55a). *Nûh diledi ki anı taşra bırağa* (73a).

2.10. “Diye” edatı yerine “içün” edatı “diye” anlamında ve onun gramer yapısıyla kullanılır. Örnek:

Halk görsün ve işitsün içün olmaya(24b). *Meryeme kerâmet olsun içün*(147a).

2.11. Emir 2. Tk.şh. eki –Gıl, emir cümlelerinde kullanılır. Örnek: bilgilki uçmag içinde bahçeler var(26a). Hîç bularun*çün gussa yimegil*(71a).

3.Kelime grupları

3.1. Tamlamalar

a.Farsça tamlamalar

Farsça tamlamalar genelde özel isimlerle, bahsedilen kişinin sıfatı olarak kullanılmış. Türkçe tamlamalara nisbeten sayısı oldukça azdır. Zincirleme tamlama örneklerine rastlanmaz.

Büzürcmihr-i hakîm eydür (5b), Nûşirevân-ı 'âdil (5b), Kayser-i Rûm (18b), Bevles-i la'în (98b), dîn-i beyzâ (115). Aynı cümlede Türkçe ve Farsça terkipler yer alır. *Firdevs-i a'lâ* didükleri ol *mecmû'ınun üstidür*(26a).

b. Türkçe tamlamalar

Yazar sade dille yazdığı için Türkçe tamlamalarda da fazlalık ve abartma göze çarpmaz. Gereksiz süslemelere yer verilmez. Arapça tamlamalar ayet, hadis ıktibaslarında ve özel isimlerde yer alır.

ol fetretün âhiri(62b), bularuñ ba'zısı (115a), Engürüs vilâyeti (116a), kişi düzdügi dîn üzeri (118a),

3.2. Deyimler

Deyimler genelde mecazi özellik taşırlar. Dilimize renk veren bu mecaz ifadelere çok alışık olduğumuzdan mecaz ifade eden deyimleri tespit etmekte zorlanırlar. Bu yüzden yardımcı fiille yapılan yüklem grubu ile deyimleri ayırt etmek mecaz anlamına dikkat etmekle mümkündür. Bu bahiste gözden kaçmış deyimler olabilir. Eserden tespit edilebilen deyimler, tablo halinde, kronolojik sırayla verilmiştir.

DEYİM	YERİ	ANLAMI
yüzine ud getürmek	4a	Utandırmak, mahcup etmek
Dilin sögmekden saklamak	4b	Dilini kötü sözden korumak
oglana kalmak	6b	Hamile kalmak
el alışmak	8b	El ele vermek, işbirliği etmek
hasret yimek	10b	Üzölmek,
ayaga bırakmak	16b	İtibarını düşürmek, alçaltmak
'amelin alçaga urmak	17a	İşini değersiz kılmak
kakıyası olmak	17a	Gazaba gelmek
ayağı sürçmek	18b	Ayağı bir yere takılmak

yavuz sanu sanmak	21a	Kötü zan beslemek
şek dutmak	21b	Şüpheyle karşılamak
düşmân dutmak	21b	Düşman saymak
gönlin sovutmak	22a	Bir şeyden vazgeçirmek
ere varmak	22b	Evlenmek (kadın için)
Karış katış ceng itmek	22b	Dövüşüp vuruşarak kavga etmek
hayf itmek	22b	Haksızlık etmek, suç işlemek
sak olmak	22b	Dikkatli, uyanık olmak
uyura urmak	22b	Uyur gibi yapmak
iri olmak	23b	Sert davranmak
hal ayruksı olmak	26a	Durum tersine dönmek
yüregi odi söyünmek	26a	Acısı teskin olmak, rahatlamak
yolina baş cân oynamak	28b	Yolunda can baş feda etmeyi göze almak
fâl dutmak	31a	Uğur saymak
keleci itmek	32b	Konuşmak
dermânde kalmak	41a	Çaresiz olmak
beg dikmek	44a	Birini reis etmek
yavu kılmak	44b	Kaybetmek
beglik rûzi kılmak	47a	Beylik nasip etmek
çeri koşmak	51b	Asker sevketmek
taña kalmak	53a	Şaşırarak
îmân getürmek	55b	İnanmak, kabul etmek
kin dutmak	55b	Gizli düşmanlık baslemek
sagu sagmak	66b	Ağlamak
birine yayahcı olmak	75a	Birine kul, hizmetçi olmak
od kakmak	97b	Ateşe vermek
hakkından gelmek	113b	Cezasını vermek
dîn içinde tayanmak	115a	Asi olmak, dini inkar etmek
halk kılıçdan geçmek	123a	Kılıçla ölmek, katliam
hisâr itmek	123a	Kuşatma
agıza gelmek	126a	Rica etmek, yalvarmak
el getürmek	128b	Yardımlaşma, işbirliği yapmak

baş koşmak	133b	Komutan olarak atamak
segirdim salmak	134a	Akın etmek, saldırmak
yüzden düşmek	147b	Önemini kaybetmek

B. Kelime tasarrufu

Eserin dili, yazarın Türkçe kelimelere tasarrufunu, eserdeki Türkçe kelimelerin nisbetini göstermek için örnek bir sayfa alalım. Bu sayfadaki yabancı kelimelerin siyah punto ile karartalım.

*Eydür, çün gördi ki, bir gemi geldi. Çağırdı, gelün bizi aluñ didi. Gemi ilerü geldi. **Yûnus** hâtûnın öñdün gemiye koydı. Diledi ki uluca oğlın dahi koya. Yil oldı, **mevc** geldi, ol gemi gitdi. Bir **mevc** dahi geldi, bu oğlın dahi aldı. Kendü denizden girü **kenâra** çıkınca ol küççük oğlın taşra kurt aldı. Kendü şöyle yalunuz kaldı. **Hak Te'âlânun** bu **kudretine** taña kalur, **melûl** aglariken **nâ-gâh** bir gemi dahi geldi. Ol gemi ıssına çağırdı: Beni aluñ, didi. Ol gemiye aldılar. Biraz ilerü varmadın gemi turdı. Ol **zamânda** gemiye kaçkın kul girse gemi yorımazıdı. Kaçkın kul kim var diyü çağırdılar. **Yûnus**, benin didi. **Kıssa** çok. Deñize atdılar, balık yutdı. Ol balık karnında işbu **tesbîhi** okurıdı. **Lâ-ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimîn**, diridi. Bu **du'âsıyla** **Hak Te'âlâ** anı ol karañulıktan kurtardı. Balık çıkardı, deniz kenârında bırakdı. Bir **kavld**e çıkdugında şol çaga yavrısı gibi çıkdı. (53a).*

Bu sayfada toplam 142 kelime bulunmaktadır. Bunların sadece 25'ü yabancı kelimedir. Buna göre Türkçe dışındaki kelimelerin oranı yaklaşık % 6 civarındadır. Kaldı ki yabancı kelimelerin çoğu da iktibas alınan ayet ve özel isimlerdir. Aşağıdaki tabloda Eski Anadolu Türkçesine ait kelimeler kronolojik, yani metinde kullanıldığı sıraya göre verilmiştir:

KELİME	VRK	ANLAMI	GEÇTİĞİ CÜMLE
Girü	3a	Yine	Girü bir yirde Peygâmbere hazreti eydür
Ortasında	3b	Arasında	anlaruñ du'âsıyla Allah ortasında hicâb yokdur
İvecük	4a	Aceleci	ol kişi gâfil ü ivecük iş gücüg sinamaduk kişi ola
Evlemek	4a	Yerleşmek	Begün evine ugru girmiş evin evlemiş
Ugru	4a	Hırsız	Begün evine ugru girmiş evin evlemiş
Nite	4a	Nasıl	benüm memleketüm üzerine nite sakcı ola didi
Sakcı	4a	Bekçi	benüm memleketüm üzerine nite sakcı ola didi
Ayrık	4a	Başka	Bir ayrık beg viribidi.

viribimek	4a	Göndermek	Bir ayruk beg viribidi.
Gökçek	4b	İyi, güzel	bir pâdişâhuñ gökçek sözlü, 'akl ıssı vezîri ola
Eyle	4b	Öyle	Zîrâ eyle olsa bay ü yohsul pâdişâhı sevüci olur.
Bay ü yohsul	4b	Zengin fakir	Zîrâ eyle olsa bay ü yohsul pâdişâhı sevüci olur.
Issı	4b	Sahibi	bir pâdişâhuñ gökçek sözlü, 'akl ıssı vezîri ola
İlenç	4b	Beddua	halk aña ilenç idici olur
Ol ucdan	4b	O sebepten	İl ü vilâyet ol ucdan harâbe varur
Uyan	5a	Dizgin	gazâ yolunda eyeri uyanile seksen
arkun arkun	5b	Yavaş yavaş	şol güneşe beñzer ki arkun arkun yimişe dokunur
Uçmag, tamu	5b	Cennet,duzah	uçmagile tamu ortasına aña bir yir düzdi
çatılı sünük	8b	İskelet	derilerin soyup çatılı sünük kaldı
Kıgırmak	9b	Çağırmaq	Adımızla kıgırsun
Köşek	10b	Deve yavrusu	Köşek vardı ol kayaya girdi.
Yıgmak	14a	Vazgeçirmek	nice ki cehd itdi, bular bu işden yıgamadı
sekinmek	17a	Dinmek	Eger gazabum sekinirse hoş ve eger sekinmeyesi
Kollukcı	18a	Muhafız	bir kollukcısı demür şîşile sünüleme getürdi
sünüleme	18a	Süngü	bir kollukcısı demür şîşile sünüleme getürdi
Ulu kiçi	19a	Büyük küçük	Senüñ eyü aduñ ulu kiçi ortasında yavuz olmaya.
Yavuz	19a	Kötü	Senüñ eyü aduñ ulu kiçi ortasında yavuz olmaya.
depelemek	19a	Öldürmek	kollukcısın sehl suçıñ depelemiş dimeyeler
Yeyni	19b	Hafif	Her kim ki tîz ü yeyni ola, ben anı şöyle oynadırın
Alım	19b	Hak	Te'âlâ katında alımı var ise ya'ni hakkı var ise
Sanu sanmak	21a	Zan etmek	müselmân üzerine yavuz sanu sanmak harâmdur
Biregü	21b	Birisi	Her ki 'aybın biregünüñ gelüp öñinde sayar
Ayruk	21b	Başkası	Lâ-cerem 'ayubuñ senüñ varup ayruga diyer
Kovucu	22a	Gammaz	Kul ıssı eytdi. 'Aybı kovucudur, didi
Kirece	22a	Hanım sahip	Bir gün kirecesi, ya'ni 'avratı, katına girdi.
Karavaş	22a	Cariye	Eytdi: Efendüm bir karavaş gördi, sevdi.
Key	22b	Çok, pek	İmdi key sak olasın
Sak	22b	Dikkatli	İmdi key sak olasın
Keleci	22b	Söz	Er bu keleci işidicek turdı, evine geldi
Turdı	22b	Kalktı	Er bu keleci işidicek turdı, evine geldi
Eñek	22b	Çene	Erüñ katına geldi ki eñegi altından birkaç kıl ala
kariş katiş	22b	Karmakarışık	Kariş katiş ceng itdiler

Ud	22b	Utanma	Halk içinde udlu ve Hak katında günahlu olur
Öc	23a	Kovuculuk	Öcden ya'ni kovuculuktan tevbe elyen
gönilmek	23b	Yönelmek	Kaçan bir gâzî kişi gazâyâ gönilese
esenleşmek	23b	Helalleşmek	kavmi ve kabilesi ile esenleşse
sakinmak	24a	Korumak	yoldaşlık hakkın sakına
ugraşmak	24b	Karşılaşmak	Nâ-gâh bir def'ada kâfir çerisiyle ugraşduk
Yaglık	25a	Mendil	Her hûri kızınun elinde ...bir yaglık var
Berk	25b	Sıkıca	Dülbendile berk sardı
Ayruksı	26a	Başka türlü	hâl ayruksı oldıysa bâri aglamakda cehd ideyin
söyünmek	26a	Sönmek	Ola ki yüregüm odı birez söyüne, didi
yarlıgamak	27b	Bağışlamak	evvel dökülen kanıla yarlıganur
buyrılmak	27b	Emr edilmek	Fez'-i ekber tamuluklar tamuya buyrıldığı vaktdür
Kanda	28b	Nerede	Kanda dilersevüz yürürüz, diyeler
Redd itmek	28b	Döndürmek	girü bizüm cânumuzı gövdemize redd idesin
Sekü	29a	Beyaz leke	Öñ ayagınun sağı sekülü ola.
Yarak	29b	Techizat	kâfirlerçün yarak yıñ
dürüşmek	29b	Savaşmak	gücünüz yetdükce dürüşün
Dükel	30a	Hepsi	İmdi eylese dükeliñüzle bile olayın
Bile	30a	Beraber	İmdi eylese dükeliñüzle bile olayın
Balcak	30b	Kılıç sapı	kılıç balcağı gümüşden idi
Çokal	30b	Zırh	Pes çokal cevşen giymek sünnet ola
Sağış	31a	Sayı, sıra	hefte günlerinun sağışı andan temâm olurdu
çiftlenmek	32b	Evlenmek	Birbirine çiftlendürdi.
Sünük	36b	Kemik	Âdem çok yaşayup sünügi inceldikten sonra
Ök	39b	Kendi	Kayın anasına ve ök kızına ve ök anasına
öñdünrek	40b	Daha önce	Beyt-i Mukaddesi yıkmazdan öñdünrekdür
Yırtlaz	42a	Gözü kaymış	Gözi yırtlaz oldı
Dikmek	44a	Atamak	Bir beg dik biz aña uyalum
düretmek	44b	Sürmek	Bu zeytün yağından başına düretti
Urmak	45b	Vurmak	niçe ki urdılar bir zerre övedimediler
övedmek	45b	Öğütmek	bu tâbûtudan bir zerre övedimediler
Karlı	45b	Kağrı	ol iki öküz karlı tâbûtıle aldı
Kayu	47b	Kaygı	Beglik kayusu kalmadı

Yagı	47b	Düşman	İşâlum adlu bir oğlı yagı oldı;
uvanmak	51a	Ufanmak	'Asâ ulandı
çaga	53a	bebek	şol çaga yavrusı gibi çıkdı.
Kaçkın	53a	Kaçak	Kaçkın kul kim var diyü çağırdılar
Döymek	53b	Dayanmak	Döyemedi, agladı
Korug	53b	Koru, gölge	Eytdi ki bir ağaç korugından ötürü
Artukrak	54b	Daha çok	Yûnusıñ yitmiş yıl dahi artukrak 'ömri oldı
Karımak	54b	yaşlanmak	Ve hâtûnum karıdı
ağdırmak	57a	çıkarmak	'İsâyı göge agdurdılar
Epsem	66b	Suskun	seni epsem ve dülek görürin
Dülek	66b	Sinmiş	seni epsem ve dülek görürin
sagu sagmak	66b	Ağlamak	Hîç sagu saganlarıla nefsiñ içün sagu sagmazsın
yarıncası	68a	Ertesi	Yarıncası gün turdı
cân acığı	69a	Can acısı	Henüz cân acığı benden gitmeyüp turur
azarlaşmak	69b	İncinmek	ne husûmet, ne âzârlaşmak gerek
Yalınca	73b	Çıplak	Havvâ ile uçmakdan yalınca sürildi
Okımak	74a	Davet etmek	ol zâhidi okıdı
Ton	74a	Giysi	saña pâdişâhâne tonlar geyüreyin
İRte	75a	Sabah	İRte olıcak Hak Te'âlâ Rezzâkdur
Dün	76a	Gece	Çün dün yarusı oldı
Irakrak	78a	Daha uzak	Nesnenüñ ıragı ne nesnedür
Görklü	79a	Gösterişli	Mustafâ ümmetinüñ tonları görklü olısar
İçegü	83a	İç organlar	Hak Te'âlânıñ içi, içegüsü yok
Bunđaş	84a	Dert ortağı	Tarıya bunđaş ve yoldaş yok
yayahgın	86b	Yaya	irte yayahgın yürür idüm
Öñdüñki	91a	Önceki	Ve bulardan öñdüñki Mekke müşrikleri
od kakmak	97b	Ateş koymak	Od kakmak ve buların ortasında düşmenlik
Üşmek	98a	toplanmak	halk işidüp üzerine üşdiler
Ucından	98a	yüzünden	cefâm ucından bu gice nâ-gâh görürem
Şeple	98a	Tokat	'İsâ gökden indi; başa şeple urdı
Süci	99b	Şarap	Süci dahi toyınca içün
yıgılınmak	99b	çekinmek	Şire gibi helâl; hîç yıgılınmañ
siñürmek	100b	sindirmek	'Aklına siñürdi
dadurmak	102b	tattirmek	Agu katılmış baldan buña dahi dadurdı.

ayruksımak	103a	değiştirmek	Ol vaktün 'ilmini, hikmetini ayruksıdı
Dünle	103a	Gece vakti	bir dünle ol savma'adan çıkdı
Ergitmek	108a	kuřatmak	Egritdi, aldı, yıkdı, taş taş üzerine komadı
Kakımak	108b	Öfkelenmek	Kakıdı, çeri viribidi
Sekitmek	111a	sindirmek	Yahûdileri sekitdi ve bularuñ kiliselerin yapdurdı
Biti	112b	mektup	dört yaña iklimine biti yazdı
Azanur	113a	Azgın	mecmû'ı içinde azanur kişiler
Irmak	115a	ayırmaq	Resûlullah hazreti gösterdüğü yoldan ırmaya
Süsmek	117b	vurmak	Fi'l-hâl süsmedi; vefât itdi
Eslemek	118a	dinlemek	Eslemedi, elbette yüridi
Uydurmak	121b	örgütlemek	Halkı uydurup basdılar
Ayırtlařmak	123b	çözümlemek	veyâhûd ceng olsun ayırtlařalum
Batırık	124a	komutan	Katında bir bahâdur batırık vardı
Arkurı	124a	Karşı koyma	Aña çeri kořup arkurı gönderdi
Güyegü	124a	damat	Güyegü idinüp kızın buña virdi
Deprenmek	124a	sarsılmak	Antâkiyyede yir deprendi
Yay	124a	Yaz	Ve bu yıl içinde yay günlerde
Düzilmek	124b	örgütlenmek	gelüriken mecmû'ı beglerle düzildi
Ugurlamak	125a	kaçırmak	nâ-çâr olup korkdı, bir gece kendözin ugurladı
Yig	126a	İyi, gerek	kişi kendü misli melike tevâzu' itmek yig
Azırgamak	127a	azımsamak	Azırgamayasın; kabûl idesin
Olımaq	129b	beklemek	Olıdı ki, sonra bunuñ üzerine galebe itdi
İley	130b	Yan, karşı	Nînova şehrinüñ ileyinde bir yir var
Segirdim	134a	Akın	nevâhîsine segirdim saldılar
Tuř	135b	Taraf, yön	İskender tuşına varıcak
Kondurmak	135b	ağırlamak	İ'zâz u ikrâmile kondurdılar
Dirgürmek	143b	diriltmek	bundan ötürüyise ki ölü dirgürdi
Kakřamak	144a	dağılmak	Gördi, sünükler kakşaşmış yatur
Yazuk	144b	Günah	her gün âdemün yazugın ve müzdin yazalar
İçün	147a	Diye	kerâmet olsun içün
Güççük	148b	küçük	Aslâ güççüklükten tâ ululuga degin puta tapmadı
Tolu ay	150b	dolunay	Ve gökde tolu aya barmagıyla işâret eyledi
Irgurmak	153b	oynatmak	kelimeleri yirlü yirinden ırgururlar ve yoyarlar
Yoymaq	153b	silmeq	kelimeleri yirlü yirinden ırgururlar ve yoyarlar

Kırgun	154a	kıyım	Ve kırgundan kurtılanın mezkûr Tâtûs kimin
Misse	155a	idiyse	Eger girçek peygâmbir misse bir kible üzerine
kılaguzlamak	155a	yöneltmek	Kimi dilerise togrı yola kılaguzlar
İnen	158a	Çok	Bu sözüñüzüñ fesâdı inen zâhirdür
Çekmek	158b	Dolap	kurbaga viribiyüp döşeklerine..ve çekmeklerine
Yavuz du'a	160b	beddua	Yavuz du'a kıldı.

Değerlendirme ve Sonuç

Sirâc bin Abdullah eserinde İslam dininin hak din olduğu, diğer dinlerin de kitaplarının da tahrif edildiğini delillerle ispat etmiştir. Yahudi ve Nasranî dinini de, kendi dilleriyle yazılmış kitaplardan okuyacak kadar iyi bilmektedir. Özellikle soru-cevap bölümünde bu dinlere mensup olanların İslam'a bakışını, İslam algısını izah etmektedir. Buna göre hayatı hakkında bilgi bulunmayan yazar Yahudi ve Nasranî inançlarının hâkim olduğu muhitlerde yaşamış, görev icabı bulunmuş veya onlara karşı İslamiyet'i savunmuş olabilir. Her muhite göre gelenek oluşturmuş dinlerden bahsederken, İznik konsülünde papazların belirleyip Kayser Kostantin'e kabul ettirdikleri teslis inancı bahsinde heyecanla "Ve imdi ey Müselmânlar ki dîn-i beyzâ ya'ni ak dîn içindesiz şükr eyleñ ki, bizüm rehberümüz Muhammed Resûlullahdur (115a)", demekten kendini alamaz.

Yazarın kullandığı Zü'l-karneyn takviminin sağlamlasını bildiğimiz olay ve tarihlerle yaparsak takvimin doğruluğuna dair ipuçları bulabiliriz: Zü'l-karneyn "bir kavilde 'İsâdan ve 'Üzeyrden soñradur. Niteki Kısasü'l-Enbiyâda eyle getürdiler. Bir kavilde 'İsâdan üç yüz tokuz yıl öñdünidi. Essah kavil dahi budur (59b)."Diğer taraftan hicret tarihine bakarsak,

"Zü'l-karneynün **tokuzyüz otuz üç** yılında ve Rûm pâdişâhı Herkilün on birinci yılında ve 'Acem pâdişâhı Hürmüz oğlu Kısranun otuz sekiz yılında Resûlullah hazreti Yesribde ya'ni Medîne şehrinde pâdişâhâne harb ile hareket itmege başladı (63a)."

Bu takvime göre Zü'l-karneyn, Hz. İsa'dan 309 yıl öncedir. Miladi takvime göre Hz. Muhammed 632 yılında hicret etmiştir. 632+309= 941 eder. Yazarın ifadesinde bu tarih 933 olarak gösterilmektedir. İki takvim arasında 8 yıl fark var. Bu 8 yıl da Zü'l-karneyn takviminin kamerî takvim olarak işletilmesinden doğan fark olabilir. Yazarın kullandığı takvim doğrudur. Yazar takvimi Zü'l-karneyn'den başlatmıştır. Bu takvim, Sisamlı Aristarkhos tarafından (m.ö.280) İskender'in

ölümünün 44. yılında yapılan ölçümle hazırlanan ve Süryanilerin kullandığı İskender takvimidir (Akgür,487). Bu arada Nasranîlerin kullandığı miladi takvimi kullanmaması da ilginçtir.

Sirac bin Abdullah her alanda birçok kaynak kullanmıştır. Yahudi ve Nasranî inançlarını Kuran'dan delillerle çürütmüştür. Yine kaynaklardan yararlanarak birçok hurafeyi de nakletmekten geri kalmamıştır. Örneğin, Hz. Adem ve Havva'nın yaratılması Kuran'da şöyle geçmektedir. Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur (A'raf, 7/189).

Yazar Havva'nın kaburga kemiğinden yaratıldığını naklederken ayete başvurmamış; olayı bir hadis ravisinden nakledilmiştir. Bu bahiste İsrailiyattan tevatür nakledilmiştir. *Ve Havvâ anamuzı girü andan zâhir kıldugı, ya'ni anuñ eyegüsinden yaratdugıdur. Veheb eydür razıyallâhu 'anhÂdem peygâmbec mecmû'-ı mahlûkâtuñ ecmeli, ya'ni hûbıdur. Ve sakalsuzıdı ve sakal oğlanlarında bitdi. Ve Havvâ anamuz 'aleyhi's-selâm: Meşhûrdur, Hak Te'âlâ anuñ sol eyegülerinde keç-cek egriçe eyegüsinden kudretile yaratdı (32b).* Yazarın bu konuda da İncil ve Tevrat'ta yer alan malumata itirazının olması gerekirdi:

Bu durum Tevrat'ta daha teferruatlı anlatılmaktadır: **“21 Tanrı adamın derin bir bilinçsizlik durumuna düşmesini sağladı ve [adam] uyudu. [Tanrı, adamın] Kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapadı. 22 Tanrı, adamdan aldığı kaburga kemiğini bir kadın şeklinde inşa etti ve onu adama getirdi.”** (Tora, 8.bölüm, s.38) .

Aynı olay İncilde şöyle anlatılır: *“Allah insanı yalnız görünce dedi: «Onun yalnız kalması iyi değildir.» Bu nedenle onu uyuttu ve kalbinin yakınından bir kaburga kemiği alarak, yerini etle doldurdu. Bu kaburga kemiğinden Havva'yı yaratıp, onu Adem'e eş olarak verdi.”* (Barnabas, s.25).

Diğer taraftan nerdeyse kitabın anahtar kelimesi olan Zü'l-karneyn (a.s), Makedonyalı İskender ile karıştırılmış; İskendername'den Büyük İskender'in hayatı ve onun tarihine yer verilmiştir. Zü'l-karneyn (a.s) ile ilgili Kehf suresinden ayetlere yer verilmemiş; tamamen tevatüre dayalı bir madde oluşturulmuş. Hızır (a.s) ile âb-ı hayat aradığı kıssasından bahsedilmiş. Ne zaman yaşadığı, savaşları ve nesebi hakkındaki rivayetlere yer verilmiş:

İskender-i zü'l-karneyndür. Bunun peygâmbecliğinde ve isminde ve şehrinde ve zamânında ve yaşında hilâf var. Bir kavilde 'İsâdan ve 'Üzeyrden sonradur. Niteki Kısasü'l-Enbiyâda eyle getürdiler. Bir kavilde 'İsâdan üç yüz tokuz yıl öñdünidi. Essah kavil dahi budur. Ba'zı ehl-i tevârîh eydür: İskender zamânı

evvelde idi. Mısır ehlinden bir kişiydi. Merzbân-ı Yûnânî dirlerdi. Nûh oğlu Yâfes oğlu Yûnân oğlanlarından idi. Dahhâk eydür: Nemrûd-ı la'în vefâtından sonra idi. Vehab eydür: Rûmdan bir karıcuğun oğludur. Ba'zılar eydür: Rûmda kayserü'l-kayâsır idi. Ya'ni Rûm pâdişâhlarınınun pâdişâhıydı. Ve sâlih, velî kişiydi. Maşrıktan magribe degin mâlik oldı. Ve Mukâtil eydür, razıyallâhu 'anh, peygâamberidi; anı vahiy gelüridi. Ba'zılar eydür: Atası adı Kaylakûsıdı. Kendü adı İskenderidi. Dârâ ibnü Dârâyı depeledi. Ba'zılar eydür: Zamân-ı fetretde geldi, dir. Ya'ni 'İsâyıla Muhammed arasındaki müddetde. Evvelki kav bu işâretdür. Bir kavde şehir Mısırdur. Niteki işâret olındı. Bir kavde Kayseriyyedür. Bir kavde İskender-i Mâkezûnî dirler. Deniz geçürü Rûm ilinden olduğuyçün bir kavde Romadandır. Bir kavde Filibecükden kopdı didiler. Yaşında hilâf budur ki bir kavde biş altı yüz yıl, bir kavde biş yıl 'ömri oldı.

Nemrûd zamânından öndün veya sonra-rak ise bu kadar yaş bed' degül. Bir kavde yüz yıl, bir kavde altmış yıl 'ömri oldı. Ve ehl-i nücûm eytmışdür ki yigirmi dört yıl 'ömri oldı. İskender nâmında yigirmi yıl 'ömri oldı. On dört yıl içinde temâm dünyâyı musahhar eyledi, dir. Bir gün kitâblar mütâla'a ideriken görmüş ki Nûh oğlu Sâm oğlanlarından dünyâda âb-ı hayât içiser ve bâkî kalısar. Sordı ki bunun vücûdı var mıdur. Didiler ki vardur. Ba'zılar deniz içinde bir çeşmedür, dirler; ba'zılar karanlıkda bir çeşmedür, dirler. Bu cihân seyr itmesine sebep anı taleb itmek oldı. Yukarı beyân itdük ki Hızır-ı'n-nebî Sâm oğlanlarındanandır. Ol su anı müyesser oldı (59b-60b).

Sonra yazar buna neden Zü'l-karneyn denildiğine dair on rivayete yer verir. Geniş bilgi için İskendername'yi kaynak gösterir: *Anuñ 'acâyibin isteyen İskender-nâmelerde istesün. Bundan maksûd tevârîh beyân itmekidi. Beyân itdük* (61b).

Görüldüğü gibi eserde bu iki tarihî şahsiyet birbiriyle karıştırılmakla kalmayıp, adeta bütünleştirilmiştir. Büyük İskender ile Zü'l-karneyn (a.s.)'in karıştırılması bütün kaynaklarda yer almaktadır. Yazarın istifade ettiği tefsirlerde dahi böyledir. Bu karışıklık iki şahsiyetin ortak yönlerinden kaynaklanmaktadır.

1. Bu iki şahsiyetin yaşadıkları dönem hemen hemen aynıdır. Zü'l-karneyn hakkında Hz. Musa devrinde, Hz. İbrahim'den sonra, Hz. İsa'dan önce olmak üzere birçok rivayet vardır. Ama kaynakların çoğu sonuncusunda ittifak eder ve Hz. İsa'dan üçyüz yıl öncesine dayandırır(Öztürk,565). Bu tarih aynı zamanda Büyük İskender'in yaşadığı tarihtir(Avcı, 2013, 1,112).

2. Her ikisi de dünya hâkimidir. Kehf suresindeki "Biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık" (Kehf, 18/84) ayeti, Zülkarneyn (a.s.)'in dünya hâkimiyetini ifade eder. Evliya çelebi Seyahatnamesinde *Yeryüzünü baştanbaşa ele geçiren*

dört cihangir melik vardır. İkisi İslam'da, ikisi başka sapık dinlerdedir. Biri Hz. Süleyman Peygamber, biri İskender-i Zülkarneyn'dir. Buna da peygamber demişlerdir (Seyahatname, C.1, s.37).Büyük İskender'e gelince, o da oniki yıllık bir sürede devrinin dünyası olan üç kitaya hâkim olmuştur (Kaya, 556).

3. Her ikisi de sefer ve zaferle anılır. Zülkarneyn (a.s.)'in Kehf suresinde Yecuc Mecuc kavmini engellemek için set yapması (Kehf, 94), yeryüzünü dolaşması, güneşin battığı yöne doğru gitmesi (Kehf, 86), güneşin doğduğu yöne doğru yol tutması (Kehf, 89) ve uzayda yolculuk yapmasıyla ilgili olarak bahsi geçer. Büyük İskender de Doğu ve Batının hâkimidir. Avrupa'yı ele geçirdikten sonra, Mısır'a sefer düzenleyip İskenderiye şehrini kurmuştur. Sonra Doğu'ya yönelip Dara'yı yenerek Fars ülkesine hâkim olmuş, Hindistan'a kadar uzanmıştır (Ünver,558).

4. Bu karışıklığın bir diğer mantığı da, İskender'in isim, Zülkarneyn'in sıfat oluşudur. İskender-i Zülkarneyn adı da bu iki şahsiyetin isimlerinin terkididir. Bu terkiyle sıfata isim, isme sıfat oluşturulmuştur.

Eserde ısrarla vurgulanan Yahudi ve Nasranî dinlerinin batıl olduğu, kitabın sonundayer alan sual-cevap bölümünde işlenen iddialar yazarın Yahudi ve Nasranî inançlarının hâkim olduğu bir bölgede yaşadığı, onlara karşı İslamiyeti savunmak zorunda kaldığı izlenimi vermektedir. Böyle değilse bile dinler arası mukayese yapacak kadar bu inanç ve kültürlere aşinadır. Sonuç olarak Sîrâc bin Abdullah kendine özgü sade bir dil ve güzel Türkçeyle bilimsel bir kitap oluşturmuştur. Sanat endişesi gütmeden, insanlığa faydalı olmak amacıyla orijinal bir araştırma eseri vücuda getirmiştir.

KAYNAKÇA

AKGÜR, A.Necati, "Takvim" DİA C.39, s.487-490.

AVCI, İsmail, Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvan'ın İskendernâme'si, Balıkesir Üniversitesi, (Doktora Tezi), Balıkesir, 2013.

Barnabas İncili, https://media.turuz.com/her_konu-2018/3185-Barnabas_Incili-Tam_Metin-Turkce-141.pdf.

Günümüz Türkçesiyle Evliya çelebi Seyahatnamesi, Hazırlayan Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, K.1., C.1, YKY, İstanbul, 2006.

HARMAN, Ömer Faruk, "İmran", DİA, C.22, s.232

KAVRUK, Hasan, Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, MEB, İstanbul, 1998.

KAYA, Mahmut, "İskender" DİA, C.22, s.555-557.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Zülkarneyn", DİA, C.44, s. 564-567.

Sîrâc bin Abdullah, Mecma'ü'l-Letâ'if, Balgat İl Halk Ktp. No: 05. Ba. 792.

TORA ve Aftara Yahudilik Temel Kitabı I, Bereşit, Türkiye Hahambaşılığı,
2002.

ÜNVER, İsmail, "İskendername", DİA, c.22, s.557-559.

Yeni Tarama Sözlüğü, Hazırlayan Cem Dilçin, TDK, Ankara, 1983.

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1

Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa: 37-54

Geliş Tarihi / Received Date:

12.07.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

26.07.2019

Hakem 2 / Referee 2:

20.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

26.07.2019

Yazar Bilgileri

∞

Harun ÖZALP, Arş. Grv.

 Orcid Id: 0000-0003-3908-5315

Doğuş Üniversitesi, Türkiye
hozalp@dogus.edu.tr

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbaddergi@gmail.com
https://dergipark.org.tr/usbadd

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

DEVLET, MİLLİYETÇİ TÜRKLER VE PKK KISKACINDA KÜRTLER: “BÜYÜK ADAM KÜÇÜK AŞK” FİLMİNİN SOSYOLOJİK FİLM ELEŞTİRİSİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

Harun ÖZALP

Öz

Sinema eserlerinin, üretildiği toplumsal yapının bağlamından soyutlanamayacağı, bu gün herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Bu düşünceden yola çıkarak bu makalede, 20.yy'ın son çeyreğinde kurulan PKK'nın özellikle 1990'lar boyunca süren şiddet eylemlerinin ardından çekilen ve Türkiye'de tartışmalara neden olan “Büyük Adam Küçük Aşk” (2001) filmi, döneminin duygusal ve düşünsel atmosferinin izlerini taşıdığı varsayımından hareketle irdelenmeye çalışılmıştır.

PKK'nın şiddet eylemleri ve devletin PKK'ya karşı ortaya koyduğu mücadele ortamında, Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yaşayan Kürt kökenli vatandaşların; devlete, Türklere ve PKK'ya karşı olan/oluşan düşünceleri ve duyguları da önemli hale gelmiştir. Bu anlamda “Büyük Adam Küçük Aşk” filmi; devlet, PKK ve milliyetçi Türk toplumu arasında sıkışan

Kürt kökenli vatandaşların perspektifini ortaya koymak adına sosyolojik film eleştirisi bağlamında mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Türk, Kürt, PKK.

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Özalp, H. (2019). Devlet, Milliyetçi Türkler ve Pkk Kiskacında Kürtler: “Büyük Adam Küçük Aşk” Filminin Sosyolojik Film Eleştirisi Bağlamında Analizi. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi- International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 37-54

KURDS IN THE PINCER OF STATE, NATIONALIST TURKS AND PKK: CRITICISM OF THE MOVIE TITLED “THE GREAT MAN, THE LITTLE LOVE” IN THE CONTEXT OF SOCIOLOGICAL MOVIE CRITICISM

Abstract

It is an accepted fact that cinema works cannot be isolated from the context of the social structure in which they are produced. In this article based on these considerations, founded in the 20th century in the last quarter PKK particularly taken after the time of the acts of violence during the 1990s and which caused controversy in Turkey "Big Man, Little Love" (2001) movie, emotionally period and intellectual it is tried to be examined with the assumption that it carries the traces of the atmosphere.

In the context of the PKK's acts of violence and the state's struggle against the PKK, especially Kurdish citizens living in the East and Southeast regions of Turkey; their thoughts and feelings towards the state, Turks and the PKK have become important. In this sense, “Big Man Little Love” movie; examined in the context of sociological film criticism to reveal the perspective of citizens of Kurdish origin trapped between the state, the PKK and the nationalist Turkish society.

Key Words: Nationalism, Turkish, Kurdish, PKK.

Giriş

18.yy'ın sonlarında ortaya çıkan ve 19. yy boyunca gelişim ve yayılım gösteren milliyetçilik olgusu (Oran, 2013), genel olarak vatan ve millet sevgisiyle beraber milli ve manevi değerleri yüceltme ülküsü (Çalık ve Er, 2016) şeklinde masumane şekliyle tanımlansa da, varlığını daima bir ötekiye borçlu olan doğası yüzünden, öteki olarak tanımlanan birçok toplumu da mağdur eden bir ideoloji olagelmıştır. Dünyadaki doğuşundan yaklaşık bir asır geç başlamış olsa da, Türk milliyetçiliği de tarihsel mevcudiyeti boyunca, kendi 'öteki'sini inşa ederek çeşitli mağduriyetlerin sebebi olmuştur.

Bu çalışmada öncelikle milliyetçilik olgusu incelenecek ve Türk milliyetçiliğinin doğuşu, özellikleri ve türleri aktarılacaktır. Daha sonra çalışmanın temelini teşkil eden Kürt meselesi bağlamında Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi milliyetçiliğine değinilecek ve Türkiye'de Kürtlerin konumu ayrıntıya ineksizin ele alınacaktır. Son olarak ise, Handan İpekçi'nin 2001 yapımı “Büyük Adam Küçük Aşk” filmi, sosyolojik film eleştirisi yaklaşımıyla mercek altına alınacak ve milliyetçilik olgusu çerçevesinde analiz edilecektir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup, kendi devletine karşı olumsuz bir tutum geliştiren bir kesimin daha iyi

anlaşılabilmesi adına böyle bir filmin bilimsel bir yaklaşımla irdelenmesi önem arz etmektedir. 2001 yılında Antalya Altın Portakal Film Festivali’nde en iyi film ödülüyle birlikte toplam beş kategoride ödül alan ve Türk sinemasında önemli bir yeri olan bu filmin, sosyolojik anlamda daha önce bilimsel bir yaklaşımla incelenmemiş olması ise bu çalışmanın sorunsalını teşkil etmektedir.

Sosyolojik film analizi bağlamında ele alınacak filmin incelenmesinde yöntem olarak; Berger (1993) tarafından televizyon programlarını incelemek için oluşturulmakla birlikte sinema filmleri için de uygulanabilirliği öngörülen ‘medya metinleri denetleme listesi’ yaklaşımı kullanılacaktır. Berger’in beş kategori içerisinde 14 madde halinde sıraladığı listeden, özellikle metnin dizimsel yapısına dair kategorilerdeki; “olayların sıralanma biçimi anlamı nasıl etkilemektedir?” ve “metindeki temel karşıtlık nedir?” soruları ile birlikte, metindeki önemli göstergeleri bulmaya yönelik olan; “ne gibi kodlar bulunabildiği”, “önemli gösterenlerin neler olup neyi gösterdiği” ve “ne gibi düşünyapısal ve toplumbilimsel konuları içerdiği” şeklindeki sorular ışığında film metni mercek altına alınacaktır.

Milliyetçilik

İnsanlık tarihi boyunca sosyal bir canlı olan insanları topluluk olarak bir arada tutma ve birlik duygusu yaratma gerekliliği hep var olmuştur. Avcılık ve toplayıcılık dönemindeki klan toplumlarında bu birleştirme “Ataların Ruhı” kavramı üzerinden sağlanırken, Orta Çağ’da toplum fertlerinin sadakati din ve tanrı üzerinden temin edilmiştir. Milliyetçilik ise, 18.yy’ın sonlarında varlık kazanıp, 19.yy boyunca gelişmiş bir kavram olarak karşımızda durmaktadır(Oran, 2013). Bu yeni ideolojinin kendinden öncekilerden çok farklı olduğunu söyleyen Oran (1996), milliyetçiliğin oldukça genişleyen ve sınıflaşan toplumu idare edebilmek için, daha önceki ideolojilerin aksine kültürel vb. farklılıklara tahammül edemeyen, özellikle eğitim ve zorunlu askerlik gibi uygulamalarla tüm toplumu tek bir kalıba sokmaya çalışan bir ideoloji olduğunu ifade etmektedir.

Milliyetçiliğin, millet kavramından aşkın bir güç çıkarma formülüne dayandığından söz eden Taşkın (2006) ise, güdümlenmiş ve belli bir yaşam alanı dairesinde üst-benliklerini kurmuş millet olgusunu, yeni bir toplum oluşturma misyonunun ilk halkası olarak tanımlamaktadır. O’na göre modern çağ milletleri, sınırlandırılmış bazı değerler etrafında devletçe belirlenmiş kimlikler içerisinde yaşamaktadırlar. Salt bir duyuş ve davranış kalıbına büründürülmüş olan milli

kimlikler, devletlerce inşa edilmektedir(Taşkın, 2006). Milliyetçiliği modern ulus devletlerin kendilerini meşrulaştırma aracı olarak gören Karakaş (2006) da, milliyetçilik ideolojisinin, sanki ulusların mevcut olmadığı bir dünya mümkün değilmişçesine ulus devletlerin varlığının doğal kabul edilmesini sağladığını ifade etmektedir.

Genel bir ifadeyle milliyetçilik; bireylerin vatanını ve milletini sevmesi, milli ve manevi değerlerin korunmasına ve yüceltilmesine çalışması, ülkesinin kalkınması ve gelişmesi için çabalaması şeklinde tanımlanmaktadır(Çalık ve Er, 2016). Ne var ki devletler ve bireyler tarafından uygulanışı ve toplumsal yaşama etkileri bağlamında düşünüldüğünde milliyetçiliği her zaman bu kadar masum bir olgu olarak düşünmek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır.

Milliyetçilikle ilgili ilk çalışmaları 1907’de başlatan Fredrich Menheim; devlet milliyetçiliği ve etnik milliyetçilik olarak iki tür milliyetçilikten söz etmektedir. Devlet milliyetçiliği halkın siyasi olarak; dil, din, etnik köken ve kan bağı bakımından farklı olsalar bile tek bir çatı altında toplanarak bir ulus devletine bağlanmasına karşılık gelmektedir. Öte yandan etnik milliyetçilik, ortak kan bağı ve ortak dil gibi unsurları ölçüt alan bir milliyetçilik türüdür (Kılıç ve Oran akt. Kılıç, 2015). Benzer şekilde Smith (2002) de, teritoryal ve etnik milliyetçilik şeklinde bir ayırmadan söz etmektedir. Geçmişle olan bağlara önem veren, ortak soy ve kökler üzerine kurulu olan etnik milliyetçilikten farklı olarak teritoryal milliyetçilik; renge, dine, ırka dönük ayrıcalıklar içermeyip, eşit hak ve sorumlulukların esas olduğu ve coğrafi sınırları ölçüt alan bir milliyetçilik olarak tanımlanmaktadır (akt. Akıncı, 2014). Çeşitli türleri olan milliyetçilik kavramı, dünyanın çeşitli coğrafyalarında farklı biçimlerde algılanan bir kavram olagelmıştır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de milliyetçilik çeşitli tür ve görünümde ortaya çıkmış ve toplumsal yaşam üzerinde etkili olmuştur.

Türk Milliyetçiliği

Batı’da 18.yy sonunda Fransız Devrimi ile zuhur eden milliyetçilik ideolojisi, toplumumuza 19.yy sonlarında Türkçülük düşüncesi olarak sirayet etmiştir. Her dönemin koşullarına ve gelişmelerine koşut olarak bir takım değişimlere uğrayan Türkçülük, günümüze kadar değişik şekillerde süregelmiştir. Son dönemlerinde toplumlar arası egemenliğini yitiren Osmanlı, Türkçülüğü yeni bir siyaset üretme olanağı olarak görürken (Karakaş, 2006), Osmanlı’nın fiilen sona ermesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti de bu ideolojiyi, içerdiği etnik ve kültürel grupları

ortak bir dil, kültür ve ülkü etrafında birleştirmek suretiyle bir arada tutmak amacıyla kullanma eğiliminde olmuştur.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Tanzimat ve Islahat Fermanlarının Gayrimüslimlere tanıdığı haklar, Gayrimüslimlerin ve Arapların Osmanlı'dan ayrılma talepleri gibi sebeplerle yalnızlık ve terk edilmişlik hissine kapılan Türkler, bütün bu gelişmelerin içerisinde yeniden toparlanma ve kurtuluş için çabalama yoluna girmişlerdir. Bu dönemde Türk milliyetçileri; milli, dini ve siyasal ideallerini ilan ederek, milletin parçalanmış birliğini yeniden inşa etme vazifesini üstlenmişlerdir. Bu bağlamda ilk ortaya çıkışı itibariyle Türk milliyetçiliği, var olma mücadelesi etrafında gelişmiş bir milliyetçilik olarak kabul edilmektedir (Çalık ve Er, 2016).

Milli kültür ve medeniyeti geliştirmek amacıyla ortak duygu ve düşüncelere dayanan Türk milliyetçiliği, bu yönüyle etnisiteye dayanan yaklaşımlardan ayrılmaktadır(Çalık ve Er, 2016). Genel itibariyle Türk milliyetçiliğinin; devlete bağlılık, ortak ülkü ve idealler etrafında birleşmek gibi nitelikleri olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Türk milliyetçiliği de kendi içerisinde çeşitli farklılıklar barındırmakta ve tek tip bir Türk milliyetçiliğinden söz etmek mümkün görünmemektedir.

Bora ve Gültekingil, Türk Milliyetçiliklerini ideolojik muhtevalarına göre; milli kimliğin asli unsurunu din olarak gören ve İslamcılık esasına dayanan muhafazakâr milliyetçilik, milliyetçiliği kültürel etnisite temelinde tanımlayan ve Turancılık ilkesine dayanan etnisist milliyetçilik, güçlü bir kapitalizmin ve piyasa toplumunun inşasını ülkü edinen liberal milliyetçilik, modern ulusu laiklik ve anti-emperyal idealde tanımlayan ulusal sol milliyetçilik ve Atatürk ilkeleri temelinde yükselen bir ulus devlet ideolojisi görünümündeki resmi milliyetçilik olarak ayırmışlardır (akt. Akaydın ve Akmeşe, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti'nin Resmi Milliyetçiliği ve Kürt Meselesi

Kürtler Osmanlı siyasi birliğine, bu siyasi birliğin merkeziyle yapmış oldukları bir uzlaşma ile dâhil olmuş ve bu uzlaşıyla elde ettikleri bir takım ayrıcalıklarla Osmanlı merkeziyle uzunca bir süre 'gevşek bir ilişki' içerisinde olmuşlardır. Ancak Cumhuriyet'in Kürtlerden beklentisi farklı olmuştur (Yeğen, 2009). 19.yy'da Rus işgali ve dinsel baskı gibi nedenlerle Kafkaslardan Anadolu'ya göç eden Müslüman gruplar(Akyüz, 2008) ve Anadolu'nun yerleşik kavimlerinden Kürtler, cumhuriyetle birlikte asimilasyon üzerinden Türklüğe davet edilmiştir

(Yeğen, 2009). Zira Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş ideolojisindeki resmi milliyetçiliğin ana davası, Türk kimliği odaklı bir ulus devlet yaratarak bunu ilelebet yaşatmak olmuştur(Erdoğan akt. Yalsızuçanlar, 2008: 601). Müslüman grupların Kürtlerden hariç neredeyse tamamı Türkleşmiştir. Kürtler ise asimilasyona direnmekle kalmayıp zaman zaman ülkenin siyasi birliğine de kast edince, terbiye ve tenkil edilmek durumuyla karşılaşmışlardır. Bununla birlikte yüzlerce yıllık ortak tarihin ve ortak dinin de katkısıyla Kürtlerin azımsanamayacak bir bölümü de Türkleşmiştir. Kürtlerin siyasi ve ekonomik hayata katılımında etnik temelli bir ayrımcılık olmayışı da bu Türkleşme üzerinde etkili olmuştur(Yeğen, 2009).

Günümüze kadar millet kavramına sosyolojik, hukuki ve siyasi bazlı farklı tanımlamalar getirilmiştir. Batı da “nation” olarak ifade ettiği millet kavramını, devletlerin hukuki manzumesine dâhil olan fertlerin toplamı manasıyla kullanagelmiştir(Çay, 1996: 271). Bu noktada cumhuriyetin ilanından itibaren, kurucu cumhurbaşkanı olarak attığı bütün adımları devletin yüzünü Batı’ya çevirme gayreti içerisinde atan Atatürk’ün millet anlayışı da Batı ile paralel olup, devletin resmi milliyetçiliği de bu perspektifte inşa edilmeye çalışılmıştır. Halkçılık anlayışı ile her türlü ayrışmayı dışlayan ve hukuki eşitlik temelinde yükselen bu resmi milliyetçilik, Kürt kökenli vatandaşları da “Türk” üst kimliği altında tanımlamış, başta dil olmak üzere tek millet anlayışına ters gelebilecek her türlü farklılığı ve ikililiği reddetme eğiliminde olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren rejime ve milletin birliğine karşı tehdit niteliğinde olan bir takım Kürtçü isyan faaliyetleri söz konusu olmuştur. 1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanı, 1926-27 yıllarındaki Ağrı Ayaklanmaları (Çay, 1996), 1937 yılındaki Dersim Ayaklanması (<http://blog.milliyet.com.tr>) ve Dersim Ayaklanmasının bastırıldığı 1938’den 1974 yıllarına kadar çeşitli cemiyet ve partiler altında süregelen Kürtçü isyanlar ve faaliyetler (Çay, 1996), Türkiye Cumhuriyeti devleti için Kürtçülük temelli tehditlerin görünümüleri olarak ifade edilebilir. Günümüzde de bu tür girişimlerin devletin ve milletin bütünlüğü için tehdit oluşturmaya devam ettiği düşünülecek olursa, Türk milliyetçilerinin ve devletin resmi nitelikli milliyetçiliğinin nazarında Kürtlerin tehdit olarak algılanılışı anlaşılabilir bir durum olmaktan çıkacaktır.

Cumhuriyetin ilanından sonra merkezi otoriteyi güçlendirmek ve ulusallaşmayı hızlandırmak için demokratik olmayan biçimde yukarıdan aşağıya doğru siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel değişim politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikalar bağlamında 1934 yılında çıkarılan ve yerleşim

birimlerinde anadili Türkçe olmayan nüfusun % 10’u geçmemesini öngören İskân Kanunu’nda “Türk kültürü” kavramına vurgu yapılmaktaydı. Ancak bu kavram Müslüman olma ve Türkçe konuşma dışında etnik bir kritere dayandırılmamaktaydı. Dolayısıyla burada söz konusu olan milliyetçilik anlayışının ağırlıklı olarak; genel asayiş ve emniyet, ayaklanma, casusluk gibi doğrudan ya da dolaylı olarak güvenlik, disiplin ve kontrol gerekçelerine dayandırıldığı görülmektedir(Yüksel, 2010).

Bir topluluk için millet ifadesinin kullanılabilmesi noktasında dilin önemine vurgu yapan Abdulhaluk Çay (1996:101) dili; topluluğun fertlerini sürükleyen, o fertlerin bir millet olmasında en önemli rolü oynayan kuvvetli bir bağ olarak nitelerken, millet olmanın en temel unsuru olarak göstermektedir. Bu bağlamda Kemalist dönemde gerçekleştirilen Türk dil ve Türk tarih kurultaylarındaki tarih ve dil tezlerine dayalı politikalar ile dil düzeyinde, ülkedeki etnik grupların homojenleştirilmesi amaçlanmıştır (Yalsızuçanlar, 2008:15). Çay (1996:105), bazı çevrelerin Türkiye-İrak-İran ve Suriye’de geniş bir alanı içeren topraklarda yaşayan toplulukları bir millet haline getirmek amacıyla Kürtçe adı altında bu toplulukların ortaklaşa konuşabildikleri bir dil yaratma çabası içerisinde olduklarından söz etmektedir. Türkiye’nin doğu ve güneydoğu bölgelerinin de önemli bölümünü içeren bu topraklarda konuşulacak farklı bir dil ile yeni bir milletten söz ediliyor olması, Türkiye devleti ve milleti tarafından kaçınılmaz olarak bir bölünme tehdidi olarak algılanmıştır.

Kürt sorunu, kurucu ideolojinin devletin başına “Türkiye” kelimesini getirerek etnik gönderme yapmasının yanı sıra, Kürtlerin, devletin kuruluşundan sonra kendilerinin aldatıldığı yönündeki kanaatlerinden ileri gelmektedir. Cumhuriyetin kuruluşunun ardından Kürtçenin kanunlarla yasaklanması, Kürt kimliğinin inkârı gibi uygulamalar Kürt kesiminin bu kanaatini pekiştirmiş, Kürt sorununun güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda günümüzde veya PKK’nın tarihiyle sınırlı olmayan Kürt sorunu Kemalist milliyetçilikle doğrudan ilgili olup; köylerin boşaltılması, yakılması, Kürt halkının yoksullaşması, bölgede yoğun silah ve uyuşturucu trafiğinin oluşması gibi olumsuz sonuçlara yol açmış önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır (Yalsızuçanlar, 2008: 5-7). Bütün bu sonuçlarının yanı sıra, Kürt sorununun cumhuriyet tarihi boyunca on binlerce asker ve sivil can kaybına neden olduğu da, altı çizilmesi gereken en önemli husustur.

Türkiye’de Kürt sorununa ilişkin çok farklı adlandırmalar ve bakışlar söz konusu olmakla birlikte temel olarak iki bakıştan söz edilebilir. Birinci olarak Kürt

sorunu bir asayiş sorunu olarak nitelendirilmiş ve bir kısım Kürtler aşiret mensubu, mürteci, komünist-terörist ve ayrılıkçı terörist olarak düzen bozucu faaliyetler içinde görülmüştür. Karşıt bakış da Kürt sorununu çok uluslu bir imparatorluğun çöküşünden doğmuş ancak gasp edilmiş bir ulusal hak sorunu olarak değerlendirmektedir (Yeğen, 2009).

Türkiye’deki bütün etnik unsurları Türk kökenli kabul etmenin bilimsel bir dayanağı olmadığını ifade eden Yıldız (1998), her türlü farklılığı gayr-ı meşru hale getirmenin Kemalist ulusçuluğun önemli bir yanlığı olduğunu vurgulamaktadır. Benzer görüşte olan Yalsızuçanlar (2008) da; dilde, kanda ve ülküde birlik temelinde uygulanan politikaların umulduğu gibi bir ‘birlik’ üretmediğini, bilakis ayrımları sertleştirerek çeşitli çatışma alanları doğurduğunu ifade etmektedir.

Türkiye’de Devletin ve Türklerin “Kürt”e Bakışı

Devletlerin toplumları ulusallaştırma ve ihtiyaç duyulan birliği tesis etme noktasındaki en temel politikalarından birinin, bir “öteki”yi işaret ederek korku yaratmak olduğu bilinmektedir. 1990’lı yıllarda, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile “komünizm tehdidinin” ortadan kalkması, PKK tehdidinin artması gibi nedenlerle Türkiye’nin “öteki”den kaynaklı korku eksenini de dışarıdan içeriye kaymış oldu. Bu süreçte Türkiye’nin resmi ulusal güvenlik söylemi hiçbir zaman Kürtleri bir grup olarak düşman ilan etmedi. Düşman grup PKK ve destekçileriydi. Ancak düşmanın sınırları muğlaktı ve dost ile düşmanı ayırmak güçleşmişti. Devlet bu dönemde Kürt nüfusun hâkim olduğu Doğu ve Güneydoğu’da köylülerden PKK tehdidine karşı devletle iş birliği yapılmasını isteyerek “koruculuk” teklifinde bulundu. Buna razı olmayan köylüler devlet tarafından topraklarından edilerek göçe zorlanırken, kabul edenler de PKK militanları tarafından öldürülmekteydi. Devlet kendisi ile iş birliği yapmayan köylüleri PKK’nın işbirlikçisi ilan ediyordu ve bu iki baskı unsuru arasında sıkışıp kalan köylüler tarafsız olma imkân ve yetisinden mahrum bırakılmışlardı(Balta Paker, 2010).

1990’lı yıllarda Türk devletinin Kürtlere yönelik söylemini irdelediği makalesinde Baran (2015), devletin Kürtleri yaşaması gereken ve ölmesi gereken Kürtler şeklinde ayrım yaptığını ifade etmektedir. Devlet söyleminin 90’lı yıllarda Kürt muhalefetini ve Kürt taleplerini “ulusal güvenliğe tehdit” olarak inşa ettiğinden ve “vatan haini” kalıbına sığdırdığından söz eden Baran, ayrıca devlet söyleminde Kürt muhaliflerin; teröristler, teröristlere fiilen yardım edenler ve fikren onları destekleyenler şeklinde üç kategoride ifade edilmesi suretiyle “vatan

haini” tanımlamasının çerçevesinin geniş tutulduğuna işaret etmektedir. O halde böylesi bir söylemin nesnelere olarak Kürtlerin belki de tamamına yakınının, bölücülüğün “olağan şüpheliler”i durumuna düşürüldüğünü söylemek mübalağa olmayacaktır.

Cumhuriyetin kuruluşunun üzerinden bir yıl geçmeden Türk milliyetçiliği Kürtlerin kavmi mevcudiyetlerini yok saymasa da bu mevcudiyetten kaynaklı haklarını tanımayarak onları Türk olmaya davet etmiş, sonraki aşamada 1930’ların otoriter ikliminde evrilen Türk milliyetçiliği ise Kürtleri kavmen de yok saymıştır (Yeğen, 2009). Kürtlerin etnik bir kimlik olarak göz ardı edilmesi, her ne kadar devlet bunu sürdürmek istese de, en azından toplum nazarında bu durum değişmeye başlamıştır. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürtler Müslümanlıkları dolayısıyla Türklük dairesi içerisinde görülürken, 90’lı yıllarda tırmanan PKK terörüyle birlikte Kürtler bu dairenin dışına atılmış, her ne kadar devletin resmi söylemi Kürtlerin ayrı bir etnik grup oluşturduklarını inkâr etse de toplumdaki hâkim söylem Kürt halkının “Türklüğü”nü sorgulamaya başlamıştır (Balta Paker, 2010: 423). Kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti devletinin Türk kimliğini esas alan ve diğer etnik kimlikleri inkâr eden bir ideolojisi söz konusuydu. Kürtler de kimlik zemininde kurgulanmış anayasal haklar ve özgürlüklere ilişkin taleplerini dile getiriyorlardı. Ancak Kürtlerin bu talepleri, hem Türklerin hem de resmi ideolojiyi benimsemiş olan devletçi seçkinlerin Kürtlere karşı tepkisini şiddetlendirdi ve toplumda daima bir Türk milliyetçiliğini tetikledi (Yalsızuçanlar, 2008: 28-29).

Sadık Yalsızuçanlar (2008:35-36), Türkiye’de Kürtlerin maruz kaldığı yaklaşımları anlatırken, linç girişimine uğrayan sivillerin haklarının “vatandaş tepki gösterdi” diyerek göz ardı edildiğini, Türklerin kendilerini üstün ırk olarak görme eğiliminde olup bu perspektifte yaptığı yayınlarla Kürtleri toplum içerisinde zorda bıraktığını, etnik köken olarak Türk olmayan kavimlerin dışlanıp ötekileştirildiğini, yasal erk tarafından temel haklarından yoksun bırakıldığını ileri sürmektedir. Yalsızuçanlar, Türk halkı arasında zuhur eden ve yaygınlık kazanan; “Türk’ün Türkten başka dostu yoktur!”, “Ya sev ya terk et!” gibi sloganlarla birlikte Kürtlerin toplum içerisinde yerleştirildiği konumu; “Sen, sen değilsin, aslında benim. Sen yoksun, ancak sen, ben olarak var olabilirsiniz” sözleriyle özetlemektedir. Esasen bu gün toplum içerisinde; “En iyi Kürt ölü Kürt, Türk ne bilir bayramı lak lak içer ayrı”, “Kürt ama iyi insandır” gibi söylemler bağlamında varlığı devam eden Kürt algısı, Türk toplumunun Kürt’e tepeden ve dışlayıcı bakışını özetler nitelikte olup, Türkiye Cumhuriyeti devletinin resmi

milliyetçiliğinin de toplumu Türklük çatısı altında birleştirme ve vatandaşlık esaslarına dayalı eşitlik iddiasının sağlam bir temele dayanmadığını ve gerçeklikle bağdaşmadığını göstermektedir.

Özetle resmi milliyetçi ideoloji, imparatorluktan geriye kalanlardan bir ulus yaratmak isterken “Kendini Türk hissedenden herkes Türk’tür” söylemiyle kucaklayıcı bir milliyetçilik algısı yaratmaya çalıştı. Bu durumda kendini Türk hissedemeyen ve bir takım hak taleplerinde bulunan Kürtler de isyancı, bölücü ve terörist olarak nitelendirildiler. Resmi ideolojinin inkâr ve imha seçeneklerini sineye çekmeyip karşı çıkanlar, ya öldürüldüler ya da türlü işkencelere maruz kaldılar. Bu gerilim ortamında Türkler ve Kürtlerin içine düştüğü çatışmalar ve karşılıklı yaşanan kayıplar, iki halk arasında öfke ve nefreti besledi (Çürükkaya akt. Yalsızuçanlar, 2008). Devletin ideolojik aygıtlarıyla meşrulaştırılan ve kamuoyuna kabul ettirilen ‘homojenleştirme’ politikaları, ülkede hâkim nüfusu teşkil eden Türklere nispeten azınlık durumunda olan Kürtlerin, Türklerin nazarında daima bir tehlike, düşman ve öteki olarak aşağılanmasına ve dışlanmasının temelini oluşturdu. 1990’lı yıllarda tırmanan terör olayları ile PKK, Türk halkı ve devlet üçgeninde sıkışık kalan Kürtlerin sorunlarına daha yakından bakabilmek için Handan İpekçi’nin “Büyük Adam Küçük Aşk” filmi analiz edilmiştir.

Filmin Öyküsü

Senaryosunu Handan İpekçi’nin yazıp yönettiği “Büyük Adam Küçük Aşk” filmi; emekli bir yargıç olan Rifat Bey’in, apartmanın yan dairesine dedesi tarafından emanet edildikten kısa süre sonra Türk emniyet güçlerince daireye düzenlenen terör operasyonunun ardından kendisine sığınan küçük Hejar ve evin gündelikçisi Sakine ile olan ilişkilerine odaklanmaktadır. Milliyetçi bir seçkin olan Rifat Bey, Kürt kökenli Türk vatandaşları olan Sakine ve küçük Hejar ile sık sık çatışma yaşar. Filmin izleyicileri, Rifat Bey’in otoriter ve baskıcı tutumu karşısında boyun eğen Sakine’nin aksine inatçı bir duruşla kendi öz kimliğini koruyan Hejar’ın Rifat Bey üzerinde bıraktığı etkiye ve dönüşüme tanıklık ederler.

Sosyolojik Film Eleştirisi Bağlamında “Büyük Adam Küçük Aşk” Filminin Analizi

Filmin karakterlerinin temsiliyet özelliklerine bakıldığında; Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve devletin resmi milliyetçilik ideolojisini benimsemiş olan

Türk halkının Rifat Bey karakteri olarak filmde vücut bulduğu söylenebilir. Küçük çocuk Hejar, baskı ve dayatmalara boyun eğmeyen yapısı ile isyankâr Kürt kesimini temsil ederken, Rifat Bey’in yarı zamanlı hizmetçisi (gündelikçi) Sakine ise, devletin dayattığı milliyetçi ideolojiye boyun eğen ve “Türkleşen” Kürt halkının timsali olarak konumlandırılmıştır. Ayrıca Rifat Bey’in emekli bir yargıç olması da boşuna değildir. Rifat Bey bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti yargı sistemini de temsil etmekte, yönetmenin Kürt halkının yargı karşısında yaşadığını düşündüğü mağduriyet ve ötekileştirilme de yine Rifat Bey’in Sakine ve Hejar’a yaklaşımları temelinde aktarılmaktadır.

Yönetmenin meseleye bakış açısını karakterlerin ilişkileri üzerinden açıkça görmek mümkündür. Sakine boyun eğen, korkak ve itaatkâr bir yapıda resmedilirken, Rifat Bey sürekli azarlayan, buyruklar veren, merhamet etmeyi zayıflık olarak gören sert bir mizaç ile karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık küçük Hejar, özellikle Rifat Bey’in baskıcı ve dayatmacı tavırları karşısında isyankar bir profil çizmektedir.

Sakine’nin çocukla Kürtçe konuştuğunu gördüğü anda küplere binen Rifat Bey, onu azarlar ve bir gün önce yan dairede öldürülmüş olan örgüt mensupları ile ilişkisi olup olmadığını sorarak onu suçlamaya kalkışır. O ana kadar Sakine’nin Kürt kimliğini gizlemek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sahnede yönetmen tarafından, devletin ve milliyetçi Türklerin Kürtlere yönelik baskıcı ve yasadışı yaklaşımının boyutlarının ortaya konulmasının yanında, Türkiye’de Kürt olmanın terörist olmak anlamına getirildiği yaklaşımın da bir tenkidi söz konusudur. Sakine’yi suçlamasının hemen ardından kalbi sıkışan Rifat Bey’ e yine Sakine’nin yardım etmesi de yönetmenin, Türk toplumundaki “Kürt, teröristtir” şeklindeki algıya verdiği bir yanıt olarak düşünülebilir.

Hejar’ın isyankâr tavrını en net gösteren anlardan biri ise, Rifat Bey’in kendisini azarladığı bir sırada onun askerlik fotoğrafını kasıtlı olarak sehpanın üzerinden devirdiği andır. Özellikle askerlik fotoğrafının seçilmesi de yönetmenin Türk askerine yönelik isyancı Kürtlerin tepkisini aktarma çabasının bir ürünü olarak düşünülebilir. Söz konusu olumsuz bakış açısının yalnızca Türk askerine yönelik olmayıp, Türk polisini de içine alacak şekilde Türk kolluk kuvvetlerine genellendiğini, avukat Serpil’in evine yapılan polis operasyonundaki polislerin tavırlarından da okumak mümkündür. Operasyon sırasında yaralanmış ve tehdit oluşturmayan bir konumda bulunan avukatın konuşma çabasına, kafasına kurşun sıkarak karşılık verilmesi, yine Hejar’ın operasyon sırasında saklanması ve operasyon sonrası saklandığı dolaptan ‘polise yakalanmadan’ çıkıp evden ayrılma

çabası, operasyon sonrası evde arama yapan polis memurunun sergilediği tavırlarla ‘soğukkanlı bir katil’ şeklinde resmedilmesi, filmin Türk güvenlik güçlerine yönelik olumsuz ve tepkisel bakışını ortaya koyan detaylar arasında öne çıkmaktadır.

Öte yandan Hejar’ın evin içinde başına buyruk dolaştığı, çoğu kez Rifat Bey’in sert uyarılarına ve kendisini hırpalamasına rağmen evin içinde Rifat Bey’in koyduğu kuralları çiğnediği ve hudutları aştığı, hatta zaman zaman hırçınlaşarak sesini de yükselttiği görülür. Hejar’ın bütün bu asi tavırlarının altında yalnızca Rifat Bey’in kendisini hırpalaması yoktur. Aynı zamanda bu süreçte çocuk derdini bildiği tek dil olan Kürtçe ile ifade eder ancak Rifat Bey anlamamaktadır. Dolayısıyla kendisini normal yollardan (konuşmak gibi) ifade edemeyen Hejar’ın isyanı izleyiciye anlamsız ve sebepsiz görünmez. Bu noktada yönetmen, söz konusu sahnelerde devlete karşı bir takım saldırgan faaliyetler içerisinde olan Kürtlerin bu tavrını da bir bakıma meşrulaştırmakta ve başka seçenekleri olmadığını ima etmektedir. Hejar’ın asi davranışları üzerine Rifat Bey’in onun küçük ve savunmasız bedenini zaman zaman hırpalaması da, devletin kendisine direnç gösteren Kürtlere yaptığı müdahalelerin orantısızlığı yönündeki tezin bir savunusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karakterlerin filmdeki rol ve statülerine bakıldığında da, Kürtlerin bir öteki olarak, ülkede, aşağı bir noktada konumlandırıldığı iddiasını görmek mümkündür. Rifat Bey saygın bir meslekten emekli ve maddi bir sıkıntısı olmayan, ona aşık olan komşusu Müzeyyen Hanım da benzer bir şekilde elit ve steril bir yaşam süren kişiler olarak cumhuriyetçi Türk kesimini temsil etmektedir. Diğer taraftan milliyet olarak Kürt olan karakterlerden Sakine bir hizmetçi, Hejar kimsesiz ve çaresiz bir çocuk ve Hejar’ın dedesi Evdo da ihtiyar, çaresiz, yoksulluk ve sefalet içerisinde hayata tutunmaya çalışan bir insan olarak tasvir edilmektedir. Buradaki karakterlerin etnik kökenlerine göre kesin hatlarla ayrılan yaşam tarzları ve hayat kaliteleri, yönetmenin, Kürtlerin fırsat eşitsizliğine uğradığı ve ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğü yönündeki tezini destekler nitelikte sunulmuştur.

Rifat Bey ve Hejar kahvaltı yaptıkları sırada kahvaltı masasında Rifat Bey Cumhuriyet Gazetesi okumaktadır. Bu görüntü üzerinden Rifat Bey’in cumhuriyet devletinin temsilcisi kılındığı görülmektedir. Bu kimliğiyle kameranın takibi altına alınan Rifat Bey ‘in; sofrada kendisinin yediği şeylerden Hejar’ın da önüne koyduğu, ancak onun yiyip yemediği ile ilgilenmediği, ona şefkat göstermediği ve onu anlamaya çalışmadığı izleyiciye aktarılmaktadır. Ayrıca bu kahvaltı esnasında Rifat Bey, tepeden ve küçümseyen sert bakışlarla sık sık Hejar’ı süzer. Hejar ise

biraz korkan biraz da ilgi isteyen tavırlarla karnını doyurmaya çalışmaktadır. Böylelikle yönetmen, Kürt halkı ile devlet arasında var olduğunu düşündüğü ilişki ve iletişim biçimini ve devletin Kürtlere yaklaşımını bu sahne üzerinden vurgulamaktadır.

Esasen Rifat Bey'in de görüldüğü/görünmeye çalıştığı gibi katı ve vicdansız biri olmadığı özellikle Hejar'ın masumluluğu karşısında zaman zaman duyulanmasından anlaşılabilir, Rifat Bey bu gibi anlarda hemen silkelenmekte ve milliyetçi düşüncelerinin rotasında tavırlar sergilemeye devam etmektedir. Rifat Bey'in aralıklarla düştüğü bu ikilemi; milliyetçi ideolojinin Türk halkına öğretilmişinin, ancak halk tarafından tam anlamıyla içselleştirilmediğinin bir göstergesi olarak yorumlamak mümkündür.

Milliyetçilik mefhumunda temel alınan en önemli noktalardan birinin dil olgusu olduğu bilinmektedir. Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti devletinin dilde birlik sağlama politikası kapsamında Kürtçe'yi yasaklamasının bir zorlama ve dayatma olarak algılanışı, Rifat Bey'in Hejar'a film boyunca sık sık Türkçe öğretme gayreti üzerinden ifade edilmektedir. Hejar ise Türkçeyi anlamıyor ve anlamaya da çalışıyor gibi görünmüyor. Buna rağmen Rifat Bey zorlayıcı tavırlarla dil öğretme çabasını devam ettiriyor. Ancak Rifat Bey'in karşısındakini etnik kimliğini göz ardı ederek sürdürdüğü dil öğretme çabaları bir sonuca ulaşmıyor. Söz konusu anlatı ile yönetmen, bir iletişim ve uzlaşma sağlanmasının; muhatabın etnik kimliğini, benliğini ve farklılığını tanımaktan ve kabul etmekten başka bir yolu olmadığı yönündeki görüşünü dile getiriyor.

Rifat Bey ırkçı yaklaşımla zaman zaman azarlayıp zaman zaman hırpaladığı Hejar'ı, ona yeni kıyafetler alıp modern bir görünüme kavuşturmak üzere mağazaya götürüyor. Hejar mağazada görevli kadın tarafından tepeden tırnağa giydiriliyor. Kasaya geldiğinde borcunu soran Rifat Bey “65 milyon” cevabını alıyor. 65 milyon sayısı aynı zamanda filmin yapıldığı 2000'li yılların başındaki Türkiye'nin nüfusuna karşılık gelmektedir. Bu noktada 65 milyon olarak ifade edilen bedel, yapılan milliyetçiliğin ve ötekileştirmenin bedelinin yalnızca Kürtler tarafından değil, Türklerin de dahil olduğu 65 milyon kişi tarafından ödendiği/ödeneyeceği görüşünün sözcük oyununa dayalı bir aktarımı olarak düşünülebilir. Benzer bir başka benzer anlatım Rifat Bey'in Hejar'ı teslim etmek üzere götürdüğü Evdo'nun evindeki konuşma sırasında görülmektedir. Rifat Bey'in, Evdo'nun kendisine nereli olduğunu sorması üzerine Afyonluyum cevabını vermesi, düz anlamıyla onun Afyon kütüğüne bağlı bir vatandaşı olduğunu

gösterse de, yan anlam olarak milliyetçilik ideolojisinin kendisinde yaratmış olduğu afyonun etkisinde olduğu şeklinde bir okumaya da açıktır.

Ayrıca mağazadaki ve Evdo'nun evindeki sahneler bu iki kelime oyunları üzerinden yapılan bu iki anlatımın dışında, bir diğer önemli hususun daha aktarımının yapıldığı sahnelerdir. Mağazada Hejar'ı giydiren kadın adını sorduğu Hejar'dan cevap alamadığında Rifat Bey araya girerek çocuğun Türkçe bilmediğini söylüyor. Kadın, “Türk değil mi?” diye sorduğunda ise Rifat Bey; “Türk ama Almanya’da yaşıyor” şeklinde cevap veriyor. Bu durumda Rifat Bey'in, çocuğun Kürt olduğu için Türkçe bilmemesini kabul edilemez bulurken, Almanya’da yaşayan bir Türk çocuğu olarak Türkçe bilmemesini ehven bulan bu yaklaşımı üzerinden, Türk milliyetçilerinin Doğu’ya ve Batı’ya olan bakışları noktasında ikiyüzlülük gösterdiği eleştirisi yapılıyor.

Benzer şekilde Rifat Bey Evdo'nun evinde Evdo ile konuşmaları sırasında kendi oğlunun yurt dışında yaşadığını söylüyor. Burada ‘milliyetçi geçinen’ bir babanın evladının bir başka ülke için çalışıp orada yaşıyor olmasının çelişkisi ifade edilmekte ve böylece milliyetçilik olgusu sorgulanmaktadır. Yine Rifat Bey ve Hejar'ın akşam saatlerinde caddede yürüdükleri bir esnada gösterilen bir asker uğurlama konvoyundaki gençlerin araç camlarından sarkma ve trafiği tehlikeye düşürecek hareketlerde bulunma gibi tehlikeli davranışlarıyla, attıkları ‘askerlik ve şehitlik’ gibi milliyetçi sloganlarının bir arada sunumunu da, milliyetçiliğin cehaletle özdeşleştirilmesi şeklinde okumak yanlış olmayacaktır.

Hejar, Rifat Bey'in ısrarlı çabalarına karşın inatla Kürtçe konuşmaya devam eder ve öfkesi iyice kabaran Rifat Bey çocuğu teslim etmek üzere dedesi Evdo'nun yaşadığı mahalleye götürür. Rifat Bey mahalleye girmeden önce çocuğu bir güvenlik memuruna emanet ederek Evdo'nun evini bulmak üzere kendisi mahalleye girer. Rifat Bey'in, Evdo'nun evini bulmak için bu mahallede yaptığı yürüyüşte mahalle sakinlerinin Kürtlerden oluştuğu görülmekte ve orada yaşayanların zorluk ve safalet içerisindeki yaşamları sergilenmektedir. Rifat Bey'in mahalle içindeki yürüyüşü sırasında Kürtçe duygusal bir melodi eşliğinde; çamur içindeki sokaklar, çöp yığınları, bir çeşme kenarında çamaşır yıkayan kadınlar, bakımsız ve yıkık dökük gecekondu görülmür. Bütün bu manzaranın içinde güzel olan tek bir şey vardır; Kürt mahallesindeki insanların samimiyeti ve misafirperverliği...

Rifat Bey, gecekondu penceresinden kederli bakışlarla dışarı bakarken bulunduğu Evdo'nun buyur etmesi üzerine eve girer ve ikili sohbete başlarlar. Rifat

Bey böyle bir ortama Hejar’ı göndermeye kıyamadığı için Evdo’ya sadece buralarda dolaşmakta olduğunu söyler ve Hejar’dan bahsetmez. Sohbet esnasında Evdo, kendisine Diyarbakır’dan İstanbul’a iş için mi geldiğini soran Rifat Bey’e; devlet ile gerilla arasında sıkışıp kaldıklarını, çocuklarını ve torunlarını kaybettiğini ve burada bir hemşerisinin yanına sığınmak durumunda kaldığını anlatır. Rifat Bey kısa bir süre kaldıktan sonra Hejar’dan hiç bahsetmeden mahalleden ayrılır.

Mahalle çıkışında bekleyen ve dedesi Evdo’yu göremeyen Hejar sürekli Rifat Bey’e bağırarak dedesine gitmek istediğini söyler. Bunun üzerine Rifat Bey eve geldiklerinde çaresiz, Sakine’ye telefon açar ve gelip Hejar’a Kürtçe olarak Evdo’yu bulamadığını söylemesini istemek zorunda kalır. Rifat Bey daha önce duymaya tahammül edemediği Kürtçe’nin konuşulmasını bu defa kendisi istemek zorunda kalmıştır. Bu sahne ile bir dili ve kimliği inkâr etmenin, onun var olduğu gerçeğini ortadan kaldırmayacağı ve bu inkârın yalnızca çözümsüzlük getireceği görüşü dile getirilmektedir.

Rifat Bey karakterinin dönüşümü evine Hejar’ın girmesiyle başlamış olsa da, Evdo’nun mahallesine giderek orada Kürt halkının koşullarını yerinde görüp anlamasıyla tam manasıyla gerçekleşmiştir. Bu ziyaretten sonra Hejar’a olan bakışı değişmiş, ona Türkçe öğretmeyi zorlayıcı bir tutumla yapmayı bırakmıştır. Rifat Bey önce kendisi Sakine’den Kürtçe öğrenerek, çocuğa Türkçe’yi, Kürtçe ve Türkçe kelimeler üzerinden karşılaştırmalı olarak öğretmeye başlamıştır. Rifat Bey’in bu eşitlikçi ve anlayışlı tavrı sonuç verir ve Hejar Türkçeyi öğrenmeye başlar. Sakine de çocuğun cesaretiyle ve inadıyla Rifat Bey’i değiştirdiğini görüp bundan cesaret alarak, Rifat Bey’e Kürtçe bir isim olan gerçek ismini söyleme cesaretini göstermiştir: Rojbin...

Neticede Rifat Bey’in yaşadığı ‘uyanış’ ve dönüşüm, daha sağlıklı ve samimi bir iletişim ve ilişkinin gelişmesine olanak sağlamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte benimsenen ve devletin resmi ideolojisi niteliğinde olan Atatürk milliyetçiliği ve ulus devlet olma yolunda uygulanan politikalar ile Kürtler başta olmak üzere Misak-ı Milli sınırları içerisindeki bütün etnik kimliklerin bir potada eritilerek Türk üst kimliği etrafında birlik içinde olmaları hedeflenmiştir. Ancak Türkiye’deki azınlıklar içinde en kalabalık etnik topluluk konumunda olan Kürtlerin bir bölümü, bütün bu süreçte

devletin kendi kimliklerini yok saydığı ve onları asimile etmeye çalıştığını gerekçe göstererek, cumhuriyetin ilanından bu yana devlete karşı meşru olan ve meşru olmayan çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Geleneklerinde devletin yerinin ve öneminin tartışılmaz bir konumda olduğu Türk halkı da, süreç içerisinde Kürtlere karşı olumsuz bir tavır geliştirmiş ve milliyetçi reflekslerle onları ötekileştirme eğiliminde olmuştur. 1990’lı yıllarda tırmanan PKK terörü ile birlikte Kürt meselesi daha da derinleşmiş, Türk toplumunda Kürtlere olan bakış daha da olumsuz bir hale gelmiştir.

Handan İpekçi’nin senarist ve yönetmenliğini yaptığı 2001 yapımı “Büyük Adam Küçük Aşk” filmi, “Türkiye’de Kürt sorunu” diye bilinen olguya, karşı pencereden bir bakış sunarak, “Kürt halkının Türkiye ve Türk milliyetçileri sorunu” diye adlandırılabilir bir bakışla kurgulanan bir film olarak ifade edilebilir.

Filmin başkarakterleri olarak; Rifat Bey, Hejar ve Sakine karakterlerinin, toplumsal statülerinden sergiledikleri tavır ve davranışlara kadar filmin amacı doğrultusunda titizlikle kurulmuş olduğu görülmektedir. Rifat Bey emekli bir yargıç ve milliyetçi bir kişi olarak; Türkiye Cumhuriyeti devletinin, devletin hukuk sisteminin ve milliyetçi Türk halkının temsili konumundadır. Sakine de Rifat Bey’in; Kürt kimliğini gizlemek zorunda bırakılmış, sindirilmiş ve itaatkâr hizmetçisidir. Hejar ise, çaresizliğine ve perişan durumuna inat, asi duruşundan taviz vermeyen, bir o kadar sevimli bir çocuktur. Yönetmenin anlayışıyla sisteme boyun eğen Kürt halkı Sakine, direniş gösteren Kürt halkı da Hejar olarak filmde vücut bulmuştur.

Yönetmen Türkiye Cumhuriyeti devletinin, hukuk sisteminin ve milliyetçi Türk halkının Kürt halkına olan bakışını ve yaklaşımını Rifat Bey’in Sakine ve Hejar’a olan tavırları üzerinden ifade etmekte ve sert bir şekilde eleştirmektedir. Bununla birlikte yönetmen radikal bir tutum ile Türk kolluk kuvvetlerini terörize ederken, Hejar’ın masum isyanları üzerinden tarif ettiği Kürtlerin isyancı faaliyetlerini de meşrulaştırma çabasına girişmiştir.

Filmde asker uğurlama sahnesi üzerinden yapılan anlatım ve Türk milliyetçisi Rifat Bey’in oğlunun yurt dışında yaşaması gibi durumlar üzerinden, milliyetçilik, bir cehalet ve bilinçsizlik durumu olarak ifade edilmekte ve yerilmektedir.

Filmde ayrıca çözüm yolunun Kürt kimliğinin tanınmasından ve eşitlikçi bir yaklaşımdan geçtiği tezi ileri sürülmekte ve bu tez, Rifat Bey karakterinin geçirdiği

dönüşüm üzerine problemleri havanın yerini yavaş yavaş sevgi dolu bir atmosfere bırakması şeklinde bir kurgu ile savunulmaktadır. Rifat Bey’in tavırlarındaki ve yaklaşımındaki değişim, Hejar’ı da daha uyumlu bir çocuk haline getirmiştir. O halde yönetmene göre Kürt sorununun sorumlusu, Rifat Bey özelinde, Türkiye Cumhuriyeti devleti ve milliyetçi Türk halkıdır. Başka bir ifadeyle bu sorun “Türkiye’nin Kürt sorunu” değil, “Kürt halkının devlet ve milliyetçi Türkler sorunudur”.

Son olarak, Handan İpekçi’nin “Büyük Adam Küçük Aşk” filminin, Türk milliyetçiliğini eleştirirken bir nebze de olsa karşıt milliyetçi bir refleks geliştirmekten geri durmayan, keskin ve sert söylemleri olmakla birlikte milliyetçilikten doğduğu düşünülen sorunlara yapıcı ve makul denilebilecek çözümler öneren bir film olarak Türk sinema tarihindeki yerini aldığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Akaydın, A. & Akmeşe, Z. Milliyetçilik Söylemi Bağlamında Dağ Filmi Eleştirisi. İri, M. Editör. **Medyanın Milliyetçiliği, Milliyetçiliğin Medyası**. İstanbul: Der’in Yayınları, 2015; 35-48.

Akinci, A. **Milliyetçilik Kuramları**. C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2014, Ocak, c.15, s.1: 131-150. Alıntı: https://www.researchgate.net/publication/312523962_MILLIYETCILIK_KURAMLARI.

Akyüz, J. **Göç Yollarında; Kafkaslardan Anadolu’ya Göç Hareketleri**. *Bilig*, 2008, Yaz, 46:37-56.

Balta Paker, E. Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye’de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası. Balta Paker, E & Akça, İ, editörler. **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010; 407-431.

Baran, T. Kürt Meselesinde Şiddetin Söylemsel Kurgulanışı: 90’lı Yıllarda Devlet Söyleminin Yazılı Basın Metinleri Üzerinden İncelenişi. İri, M, editör. **Medyanın Milliyetçiliği, Milliyetçiliğin Medyası**. İstanbul: Der’in Yayınları, 2015; 119-144.

Çalık, T. & Er, E.(2016). ‘**21. Yüzyıla Girerken Milliyetçilik Üzerine Bir Değerlendirme**’. http://devlet.com.tr/makaleler/y184-21_YUZYILA_GIRERKEN_MILLIYETCILIK_UZERINE_BIR_DEGERLENDIRME.html, Erişim Tarihi: 16.12.2018.

Çay, Abdulhaluk M. **Her Yönüyle Kürt Dosyası**. 4. Baskı. Ankara: T. Ofset Matbaacılık, 1996.

Karakaş, M. **Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği**. *DOĞUBATI Düşünce Dergisi*, 2006, Ağustos-Eylül-Ekim, 38: 57-76. Alıntı: https://media.turuz.com/Turkologi/2018/3230-38-Doghu_Bati_Dergisi-38.Sayi-Elgerchilik-1-2006-250s.pdf.

Kılıç, M. **Milliyetçilik Algısında Yaşanan Değişim Üzerine Bir Deneme**. *JEMSOS*, 2015, Haziran, Vol.1, Issue.1; 49-58. Alıntı: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/174235>.

Milliyet Blog. (2009). **‘Dersim İsyanı Nedir, 1937 ve 1938’de Neler Oldu Ayrıntılarıyla’**. <http://blog.milliyet.com.tr/dersim-isyani-nedir--1937-ve-1938-de-neler-oldu-ayrintilariyla-/Blog/?BlogNo=214307> , Erişim Tarihi: 14.12.2018.

Oran, B. (2013). **‘Prof. Dr. Oran: Milliyetçilik Artık Devam Edemez, Niçin Doğduysa O Yüzden Ölüyor’**. <https://t24.com.tr/haber/prof-oran-milliyetciligin-devam-edemez-nicin-dogduysa-o-yuzden-oluyor,225656>, Erişim Tarihi: 16.12.2018.

Oran, B. (1996). **‘Teoride Milliyetçilik’**. *TÜSES*, 1996; 21-28. Alıntı: https://www.academia.edu/10328304/Teoride_Milliyet%C3%A7ilik_1996 .

Takış, T. **Hangi Milliyetçilik?**. *DOĞUBATI Düşünce Dergisi*, 2006, Ağustos-Eylül-Ekim, 38. Alıntı: https://media.turuz.com/Turkologi/2018/3230-38-Doghu_Bati_Dergisi-38.Sayi-Elgerchilik-1-2006-250s.pdf

Yalsızuçanlar, S. **Kürtlerin Ateşle İmtihanı**. Ankara: Silüet, 2008.

Yeğen, M. **Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Yıldız, A. **Kemalist Dönemde (1924-1938) Türk Ulusal Kimliği İçin Etnoseküler Bir Tanım Arayışı ve Kemalist Ulusçuluğun Etnisist Kavranışı** [doktora tezi]. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1998.

Yüksel M. Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Güvenlik Siyaseti ve Nüfus Politikaları. Balta Paker, E & Akça, İ, editörler. **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010; 285-306.

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1

Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 55-68

Geliş Tarihi / Received Date:

11.06.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

16.07.2019

Hakem 2 / Referee 2:

22.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

23.07.2019

Yazar Bilgileri/Author Info

∞

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah KAYA

Orcid id: 0000-0001-5088-8261

Erzurum Teknik Üniversitesi,

İİBF, İşletme Bölümü,

Muhasebe- Finansman ABD

nurullah.kaya@erzurum.edu.tr

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbaddergi@gmail.com

https://dergipark.org.tr/usbadd

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

ENTEĞRE RAPORLAMA ve ENTELEKTÜEL SERMAYE MUHASEBESİ İLİŞKİSİ

Nurullah KAYA

Öz

Günümüz bilgi çağı olması sebebiyle, insana ve bilgiye yapılan yatırımların entelektüel sermaye olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada, firmalardaki entegre raporlama uygulamasının entelektüel sermaye için muhasebe uygulamalarını geliştirmeye ve sürdürmeye bir araç olabileceği araştırılmaktadır. Makale, birkaç çalışmanın gözden geçirilmesi ve çalışma sonuçlarının yorumlanmasıdır. Bu çalışmanın entegre raporlama öncülüğündeki entelektüel sermaye muhasebe araştırmalarını genişletmek için yararlı bir temel sağlayacağı ümit edilmektedir. Entegre raporlamanın pratikte örgütsel sınırların ötesine geçerek nasıl çalıştığını anlamak esastır. Ancak firmaların giderek artan rekabet ortamında hayatta kalması ve gelişmesi daha da önemlidir. Dolayısıyla, entelektüel sermaye ve entegre raporlama araştırmalarının daha sonraki araştırma paradigmalarına nasıl uzanabileceği konusunda tartışmalar sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Entelektüel sermaye,
Entegre Raporlama.

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Kaya, N. (2019). Entegre Raporlama ve Entelektüel Sermaye Muhasebesi İlişkisi - The Relationship Between Integrated Reporting and Intellectual Capital Accounting. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi- International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 55-68.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTEGRATED REPORTING AND INTELLECTUAL CAPITAL ACCOUNTING

Abstract

As it is the information age of today, it is seen that the investments made in human and knowledge appear as intellectual capital. In this study, it is aimed to investigate whether integrated reporting practice in firms can be a tool for developing and maintaining accounting applications for intellectual capital. The article is a review of several studies and interpretation of the results of the study. It is hoped that this study will provide a useful basis for expanding intellectual capital accounting research led by integrated reporting. It is essential to understand how integrated reporting works in practice, going beyond organizational boundaries. However, it is even more important for companies to survive and develop in an increasingly competitive environment. Thus, it offers discussions on how intellectual capital and integrated reporting research can extend into later research paradigms.

Keywords: Intellectual Capital, Integrated Reporting,

1. Giriş

Entegre raporlama, küresel alanda gün geçtikçe organizasyonlar arasında popülerlik kazanmaktadır. Doğru entegre raporlama için ilk uluslararası rehberin yayınlanmasından bu yana sadece sekiz yıl (2011) geçmesine rağmen yayınlanan entelektüel sermaye raporlarının sayısı bir hayli artmıştır. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC), dünya genelinde 1.000' den fazla işletmenin bir tür entegre rapor hazırladığını iddia etmektedir (IIRC, 2016). Mart 2017 itibarıyla, IIRC, entegre raporlarla IIRC' ye atıfta bulunan 477 kuruluşu listeye almıştır. IIRC ve destekçileri, entegre raporlamanın kurumsal raporlamanın geleceğini temsil ettiğini ve "kurumsal raporlama normu" olacağını tahmin etmektedir (IIRC, 2013).

Skandia AFS tarafından 1995 yılında dünyanın ilk entelektüel sermaye bildirimini yayınlanmıştır. O zamandan beri, birkaç ülkedeki firmalar, bazı ülkelerde hükümetlerin ve ayrıca uluslararası kuruluşların girişimlerinin desteklediği entelektüel sermaye bildirimlerini denemiştir. Entelektüel sermayeyi ölçme, yönetme ve raporlama için firmaları destekleyen en etkili projelerden biri, entelektüel sermaye raporlaması için Danimarka Rehber Projesidir. Bu proje, insan kaynakları beyanları hazırlama ve analiz etme kılavuz ilkelerinin yayınlanmasıyla sonuçlanmıştır (Danish Agency for Trade and Industry 2000; Danish Ministry of Science Technology and Innovation 2003; Mouritsen ve diğ. 2003). Sonuç olarak yaklaşık 100 kuruluş entelektüel sermaye beyanlarını hazırlamıştır. Bununla birlikte, Danimarka Kılavuz Projesinin sona ermesinden bu yana geçen on yıldan sonra, bu kuruluşların hiçbiri entelektüel sermaye beyannameleri

yayınlanmamaktadır (Nielsen ve diğ., 2017). Artık dünyanın herhangi bir yerinde tek bir firma bulmak ve hala harici bir entelektüel sermaye bildirisi hazırlaması zordur (Dumay, 2016).

Her ne kadar entelektüel sermaye beyanları şeklindeki entelektüel sermaye raporları neredeyse hiç mevcut olmamışsa da, kısmen ortaya çıkan entegre raporlamanın bir versiyonu şeklinde yeniden doğmuştur. Entegre rapor, bir firmanın potansiyel değer oluşturma hikâyesini açıklamayı amaçlar ve bunu yaparken de entelektüel sermayenin önemli olduğu çok sermayeli bir sisteme dayanır (IIRC, 2013). IIRC (2013) tarafından yayınlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesine göre, entelektüel sermayenin ana bileşenleri olarak kabul edilen insan, ilişkisel ve yapısal sermaye (Guthrie ve diğ. 2006), bir firmanın sağlaması gereken altı sermayenin üçünü temsil eder ve entegre raporunda öngörü olarak kabul edilmektedir. Entegre raporunun göze çarpan kavramlarını oluşturan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde yer almaktadır (IIRC, 2013). Böylece, entegre raporlama döneminde, entelektüel sermaye muhasebesi canlandırılmaktadır.

Uluslararası Muhasebe Çerçevesinde entelektüel sermaye muhasebesinin yeniden dirilişinin değişen şartlara ve kurumsal mantığa uyum sağlama yeteneğine şahitlik ettiği söylenebilir. Dolayısıyla, ilgili soru, entelektüel sermaye muhasebesinin gerekli olup olmadığı değil, bunun yerine, yeni düzenlemenin entelektüel sermaye muhasebesi gündemdeki yerini korumasının muhtemel olup olmadığıdır.

Bazı araştırmacılar entegre raporlamanın başarısızlığa mahkum olacağını savunmaktadırlar (Dumay, 2016; Flower 2015). Adams (2015) ve Dumay ve diğ. (2017), bu tartışmayı geniş ve kapsamlı bir şekilde sunmaktadır. Ayrıca, entegre raporlama eleştirilerini destekleyen deliller, temel olarak entegre raporlamanın içine yerleştirilmiş entelektüel sermaye muhasebesiyle ilgisi olmadığını göstermektedir. Bunun yerine, bu yorumun odağı, kurumsal raporlamanın dayanağı olacaksa, entelektüel sermaye muhasebesinin entegre raporlama yoluyla nasıl geliştirilebileceği üzerinedir. Entegre raporlama başarılı olmasa bile, bu yorumda sağlanan görüşler, yakın zamanda tükenmelerine rağmen, entelektüel sermaye ifadelerini inceleyen araştırmaların katkısına benzer şekilde, hangi formda gerçekleştirilebilir olursa olsun, entelektüel sermaye muhasebesinin gelecekteki konumunu anlamak ve değerlendirmekle ilgili olabilir.

2. Entelektüel Sermaye Muhasebesi

Fincham ve Roslender (2003, entelektüel sermaye muhasebesini “sürdürülebilir ekonomik değer oluşturan insan ve bilgiye dayalı faktörlerin aralığını ölçmek ve raporlamak” olarak tanımlamaktadır. Entelektüel sermaye literatürü, entelektüel sermayeyi insan, ilişkisel ve yapısal sermayeyi teşkil etme anlayışı konusunda şimdiden hemfikir olduğu için, entelektüel sermaye muhasebesini bu üç sermayenin ölçülmesi ve raporlanması olarak tanımlamıştır. Entelektüel sermayeyi veya üç bileşeninden birinin veya birkaçının ölçülmesini ve raporlanmasını sağlayan herhangi bir teknoloji, entelektüel sermaye muhasebesini destekleyen bir teknolojidir.

Bu bağlamda, entelektüel sermaye muhasebesi Skandia’ nın 1995 yılında ilk insan kaynakları bildirisini hazırlamasından önce gerçekleşmiştir. Uygulamadan elde edilen ilk entelektüel sermaye muhasebesi örnekleri arasında, görünmeyen bilanço (Sveiby, 1989), dengeli ölçüm kartı bulunmaktadır (Kaplan ve Norton, 1992). İnsan kaynakları muhasebe sistemlerinin ilk öncülerinden olan bazı yazarlar 1968’ de Barry, Brummet ve diğ. (1968), entelektüel sermaye muhasebe sistemini daha sonra geliştirilerek entelektüel sermayeyi parasal olarak ölçmeye odaklanmıştır (Sveiby, 2010). Brummet ve diğ. (1968), insan kaynağının muhasebesiyle ilgili olarak odağın “insan faktörünü”, genellikle sabit tutulan veya kararın ayrılmaz bir parçası olabilecek nicel bir faktörle göz ardı edilen nitel bir faktörden hareket ettirmek olduğunu savunmuştur.

Değerlerin insan sermayesine atfedilmesi, yöneticilere sermaye bütçelemesi, personel devir hızını azaltma, insan sermayesi ve eğitim ve gelişim yatırımları ile ilgili kararlar almada ve paydaşların (çoğunlukla yatırımcıların) gelecekteki performansını tahmin etmelerine ve yönetsel etkinliği değerlendirmelerine yardımcı olma gibi kararlar almalarında yardımcı olmaları beklenmiştir. İnsan sermayesini kullanmak, entelektüel sermaye muhasebesindeki müteakip girişimler, entelektüel sermayeyi değerlendirmekten entelektüel sermayeyi yeniden sunmaktan uzaklaşmıştır. Bunlar entelektüel sermayenin parasal olmayan sunumlarını içermektedir (Skandia navigator, entelektüel sermaye rating çerçevesi, MERITUM Projesi).

Entelektüel sermaye muhasebesinin uygulamadaki odak noktası iki yönlüdür. Birincisi entelektüel sermayenin dış raporlaması, ikincisi ise yönetimin karar vermesi için entelektüel sermayenin ölçülmesi ve görselleştirilmesidir. Belirli bir entelektüel sermaye muhasebe teknolojisinin vurgusu veya belirli bir organizasyonda entelektüel sermaye muhasebesinin benimsenme amacı ağırlıklı olarak bir veya bazen de her iki sorgulama alanıyla da uyumlu olabilir (Chaminade

ve Roberts, 2003). Aşağıdaki bölümler, bu iki entelektüel sermaye muhasebe alanının entegre raporlamada nasıl ortaya çıktığı ele alınmaktadır.

3. İnsan Sermayesinin Dış Raporlaması

Dış entelektüel sermaye raporlarını ve listelenen firmaların akışlarını raporlama motivasyonu, örgütsel değer sürücülerinin şeffaflığının, firmaların sermaye piyasası tarafından daha iyi değerlendirilmesine yol açtığı varsayımında yatmaktadır. Dumay (2016), bir firmanın entelektüel sermayesine ilişkin bilgilerin özel olduğunu ve dolayısıyla açıklamanın firmanın ve yöneticilerinin yararına olmadığını iddia etmek için patentli maliyet teorisini önermiştir. Verrecchia (1983), özel maliyeti “doğada özel olabilecek ve dolayısıyla potansiyel olarak zarar verebilecek bilgilerin açıklanmasıyla ilişkili maliyet” olarak tanımlamaktadır. Verrecchia’ a (1983) göre, Özel maliyetler, rakiplerin firma aleyhine kullanabilecekleri bir firma için elverişli veya kredi verenler tarafından algılanan kredi riskinde artışa yol açabilecek elverişsiz bilgilerle ilişkilendirilebilir.

Yine Verrecchia’ a (1983) göre, özel maliyetler olduğunda sermaye piyasası, yöneticilerin açıkça “kötü haberler” olarak verdikleri bilgileri yorumlayamamaktadır. Bu, bilginin bir firmanın beklentilerine zarar verme riski nedeniyle yöneticilerin açıklamakta isteksiz olduklarının “iyi haber” olup olmadığına dair bir şüphe oluşturmaktadır. Bu nedenle, özel maliyetler, firmalara, özel maliyet olmadığında başka türlü deneyimleyebilecekleri olumsuz bir piyasa tepkisi yaşanmadan bilgi vermemelerini sağlar. Bu mantığa göre, firmalar entelektüel sermaye bilgilerini yalnızca, sıra dışı mülkiyet maliyetinin, sıra dışı açıklamadaki marjinal faydadan daha düşük olduğu ölçüde açıklayacaklardır.

Firma entelektüel sermayesinin rekabet avantajlarına zarar veren bilgi sağlamanın bir sonucu olarak kuruluşların özel bir maliyete maruz kalacağı anlamına gelmesi durumunda, entelektüel sermayesi muhasebesinin gün ışığı görmesi muhtemel değildir. Dahası, firmaların entelektüel sermaye raporlamasını, fiyatlara duyarlı entelektüel sermaye ile ilgili bilgileri açıklamak için bir araç olarak gördükleri, basit bir nedenden ötürü, firmaların yıllık veya entelektüel sermaye raporlarının yayımlanmasına kadar fiyatlara duyarlı bilgileri alamamasıdır (Abhayawansa ve diğ. 2019).

Akla yatkın bir açıklama, entelektüel sermayesi muhasebesinin firmalar tarafından değer oluşturma potansiyellerini ve hikâyelerini finansal hissedarları için daha anlaşılır hale getirmek ve işleri daha iyi anlamalarını sağlamanın benimsendiğidir. Entegre raporlamanın temel amaçlarından biri, firma modelleri aracılığıyla sermaye piyasası için daha anlaşılır bir şekilde kurumsal değer

oluşturma hikâyeleri oluşturmaktır. Böylece finansal sermaye sağlayıcıları daha iyi bilgilendirilmiş olduğundan doğru ve sağlıklı kararlar alabilir. Bu nedenle, entegre raporlama ve entelektüel sermaye raporlamasının sermaye piyasasına hizmet etme konusunda benzer bir amacı paylaştığı söylenebilir. Entegre raporlama, yalnızca üç sermayeye odaklanan entelektüel sermaye muhasebesi tarafından miras kalan zayıflıkların üstesinden gelmek için tasarlanmış olup Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, altı sermaye ve içindeki ilişkiler ile daha kapsamlıdır (Abhayawansa ve diğ. 2019)

Camodeca ve diğ. (2019), entegre raporların sermaye piyasası faydaları hakkındaki tartışmayı doğrudan entelektüel sermaye için bir araç olarak ele almaktadır. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin kabul edilmesinin, entegre raporlar yoluyla bildirilen entelektüel sermaye bilgilerinin değerinin önemini arttırıp arttırmadığını incelemektedir. Çalışma, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi ile uyumlu olduğunda, entegre raporların entelektüel sermaye ile ilgili güvenilir, kesin ve doğru bilgiler sağladığını varsaymaktadır. İlaç endüstrisine odaklanan çalışma, yalnızca entelektüel sermayenin entegre raporlama benimsemesini sağlayan ve firmaların entelektüel sermayesini sermaye piyasasına yönlendirmek için Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesini benimsemiş olduklarını belirten yeterli entelektüel sermayeye sahip firmaları belirlemiştir.

Terblanche ve De Villiers (2019) ve Camodeca ve diğ. (2019), tarafından yapılan araştırma, entegre raporların daha fazla entelektüel sermaye açıklaması ile ilişkili olup olmadığını inceleyerek ve bir yurtdışı borsada çapraz listelenme sonucu sermaye piyasalarına daha fazla maruz kalan firmaların entegre raporlar aracılığıyla daha fazla entelektüel sermaye açıklamıştır. Johannesburg Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenen firmaların entegre bir rapor hazırlaması veya nedenlerini açıklamamasının gerekliliğini belirten örnek bir firma kullanarak, entegre bir rapor hazırlayan firmaların özellikle insan sermayesi hakkında daha fazla entelektüel sermaye bilgisi açıkladığını, ancak çapraz listeye sahip firmaların daha az entelektüel sermaye açıkladığını belirlemişlerdir. Bu makale, özellikle insan sermayesi açıklamalarıyla ilgili olarak entegre raporlama ve entelektüel sermaye açıklamaları arasında bir geçişe vurgu yapmaktadır ve entegre raporlamanın neden ilişkisel ve yapısal sermaye açıklamalarının kapsamını etkilemediğine dair soruları ortaya çıkarmaktadır.

Demartini ve diğ. (2019), Avrupalı firmaların 2011 - 2016 yılları arasında entegre raporlama Gelişmekte Olan Uygulama Örnekleri Veri Tabanı yoluyla erişilebilen, Avrupalı listelenmiş firmalar tarafından yayınlanan entegre raporlarda yer alan entelektüel sermaye açıklamalarının niteliklerini incelemektedir. Yazarlar,

entegre raporlardaki entelektüel sermaye açıklamalarının olumlu ve geriye dönük olduğunu, Terblanche ve De Villiers'in (2019) insan sermayesine odaklanan bulgularıyla tutarlı olduğunu bulmuşlardır. Demartini ve diğ. (2019) ayrıca, entegre raporlayıcıların finansal olmayan performansı ile entegre raporlardaki entelektüel sermaye açıklama tonu arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmaktadır. İzlenim yönetimi ve artan bilgi yaklaşımlarına dayanarak, entegre raporlardaki firmaların entelektüel sermaye açıklamalarındaki iyimser ton ile çevresel, sosyal ve yönetim yönleri açısından ölçülen finansal olmayan performans arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Casonato ve diğ. (2019) ayrıca 2004' te büyük bir skandalla anılan Avustralya bankasının bir örnek çalışmasını kullanarak izlenim yönetimi amacıyla entegre raporların kullanımını araştırmıştır. Bankanın entegre raporlarındaki bilgilerin yatırımcılar için mevcut olan diğer bilgilerle tutarlı olup olmadığını incelemiş ve firma tarafından sağlanan açıklamalar ve medyadaki kamuya açık diğer bilgiler arasında bir boşluk olduğunu bulmuşlardır. Yazarlar, entegre raporlama paradigmasının güven, itibar ve sosyal sermaye yoluyla meşruiyeti arttırmak için izlenim yönetimi stratejileriyle desteklediği sonucuna varmışlardır. Yazarlar entegre raporlama ilişkisel sermaye oluşturmadaki kullanımıyla ilişkilendirmektedir. Ayrıca yazarlar, entelektüel sermayede olanlar da dâhil olmak üzere açıklama çalışmalarının örgütsel sınırların ötesine geçmesi ve bu açıklamaların topluma değer kattığını anlaması gerektiğini savunmaktadırlar.

Dumay ve diğ. (2019) raporlama ve yöneticilerin mevcut entelektüel sermaye açıklamasının ve araştırmanın teorik dayanaklarına ışık tutacak davranışları arasındaki boşluğu incelemektedir. Yazarlar, mevcut kurumsal açıklama teorilerinin eleştirisini sağlamak için pratik literatürden yararlanıp ve sonra kurumsal davranışı ve açıklama uygulamalarını çerçevelemek için yönetim teorisi önermektedirler. Dumay ve diğ. (2019), kurumsal davranış ile kamuya açıklananlar arasında önemli farklılıklar olduğunu ve bu da kurumlarda güven kaybına yol açtığını iddia etmektedir. Böyle bir bağlamda, entelektüel sermaye bilgileri de dâhil olmak üzere bilgilerin açıklanmasının firmaya güven duyulmasına yardımcı olmadığını savunmaktadırlar. Yönetim teorisinin yönetsel davranışları ve iş dünyasında halkın güvenini yeniden inşa etmek için açıklamaları bilgilendirebileceklerini önermektedirler.

4. Yönetim Kararları için Entelektüel Sermayeyi Ölçme

Entelektüel sermaye bildirimlerini uygulayan firmalarda entelektüel sermaye raporlarının kesilmesinin nedenlerini araştırırken, Schaper (2016), kurumlarda entelektüel sermayenin gevşek eşleşmesini ana neden olarak

tanımlamaktadır. Bir çözüm olarak, yönetsel karar alma süreçleri ile organizasyonlara dâhil edilmesi için yeni raporlama uygulamalarına ihtiyaç duyulduğunu kabul etmektedir. Entegre düşüncenin entegre raporlamanın öncüsü olarak önemini vurgulayan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi, entegre raporlamayı yönetimin karar verme ve kurum kültürü ile birleştirmeyi esas almıştır. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi kapsamında, stratejik planlama ve değer sonuçlarının rapor edilmesinde yeni yöntemlerin geliştirilmesine daha kapsamlı bir yaklaşım getirilebilmesi nedeniyle yöneticilerin entegre düşünceye katılmaları şiddetle teşvik edilmektedir. IIRC (2013) şunları iddia eder:

Entegre düşünme, bir kurumun faaliyetlerine ne kadar fazla katılırsa, o kadar doğal olarak bilgi akışının yönetim raporlaması, analiz ve karar alma ve daha sonra da entegre rapora olan bağlantısını sağlar.

Entegre düşünme, “çeşitli işletme ve fonksiyonel birimleri ile kuruluşun kullandığı veya etkilediği sermayeler arasındaki ilişkilerin bir organizasyonu tarafından aktif olarak değerlendirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (IIRC, 2013). Bu nedenle, entegre düşünme, bir yan ürün olarak yapısal sermayesini zenginleştirecek olan organizasyonların içine yerleştirilmesi için entelektüel sermaye tabanlı perspektif için bir mekanizma sağlar.

Doni ve diğ. (2019), Singapur’da entegre raporlamaya öncülük eden bir kuruluş olan Singapur Kalkınma Bankası (DBS) tarafından geliştirilen ve entegre raporlamaya olan yolculuklarında birden fazla sermayeyi hesaba katan yenilikçi bir yaklaşımı araştırmıştır. Yazarlar, DBS yönetiminin, bilanço yaklaşımını kullanarak birden fazla sermayeyi finansal olmayan bir değer olarak yeniden kavramlaştırdığını, yeniden kategorize ettiğini ve ölçtüğünü ve sermayeleri bir Dengeli Ölçüm Kartı içine entegre ettiğini beyan etmişlerdir. Yeni yaklaşım, firmanın çeşitli başkentler arasındaki etkileşimleri ve muhtemel dengeleri görselleştirmesini sağlamıştır. Çalışma, bir firmanın entelektüel sermaye dâhil olmak üzere geleneksel olmayan sermaye biçimlerini nasıl yansıttığını sağladığını açıklayan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin firma düzeyinde uygulanmasına dair bir fikir vermektedir.

Doni ve diğ. (2019), Massingham ve diğ. (2019), dengeli ölçüm kartındaki kritik kavramları, entegre düşünme ve değer oluşturma ölçütleriyle birleştiren kavramsal bir makale sunmaktadır. Amaç, entegre düşünme ve değer oluşturma özel önlemlerini içeren dengeli ölçüm kartı için yeni bir öğrenme ve büyüme perspektifi sağlamaktır. Yazarlar, Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi ve entegre düşünce ile paralel olarak çalışan yeni öğrenme ve büyüme perspektifinin, kuruluşların insani ve yapısal sermayeyi ve değer oluşturmadaki rolünü daha iyi takdir etmelerini sağlayacağını savunmaktadırlar.

Son olarak, Stacchezini ve diğ. (2019), entelektüel sermaye unsurlarının entegre raporlama bağlamında kavramsallaştırılmasını ve yetkililerin entelektüel sermaye unsurlarına atadığı fonksiyonları araştırmaktadır. Yazarlar sosyal ontoloji teorisini kullanarak bunu bir enerji sektörü firmasına uygulamışlardır. Kurumsal personel ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışma, entelektüel sermayenin anlamının yalnızca entegre raporun hazırlanması sürecinde ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Çalışmalar, entegre düşünme aşaması, entelektüel sermaye hesaplarının oluşturulmasında bölümler ve aktörler arasındaki diyalogu kolaylaştırdığını belirlemişlerdir.

5. Entegre Raporlama Yoluyla Entelektüel Sermayenin Genişlemesi

Dumay ve Garanina (2013), entelektüel sermayeyi “çevresel ve sosyal adaletle doğrudan ve güçlü bir şekilde ilişkilendiren” organizasyon dışı bir “entelektüel sermaye” terimini kullanmaktadır (Dumay ve Guthrie, 2017). Muhtemelen, entegre raporlama, bu Entelektüel Sermaye Muhasebesi’ nin potansiyel bir etkinleştiricisidir. Çünkü entegre raporlama, kuruluşların ekonomik sınırları çerçevesinde daha geniş eko sistem içindeki rolünün oluşturulması, kullanılması ve etkilerinin ötesine geçen bir entelektüel sermaye anlayışını destekleyebilir.

Şüphesiz, entegre raporlama içindeki entelektüel sermaye muhasebesi iyi kurumsal vatandaşlık ve daha geniş topluluklarla etkileşimlerin teşvik edilmesinde rol oynamaktadır. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin dikkatlice incelenmesi, sosyal sermayenin, ana çıktıların üretildiği ve finansal sermaye olduğu bir iş modeline girdi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Casonato ve diğ. (2019)’ e göre bir firmanın, çoğu toplumun en savunmasız üyeleri olan müşterilerin pahasına hissedarları ve yöneticileri için finansal sermaye oluşturması için sermayelerini arttırması tamamen mümkündür. Yine bu yazarlara göre, zenginlik potansiyeli bir firma için beklenen ve arzulanan bir sonuç olsa da, bunun toplum için ne kadar maliyeti olduğunu sormak gerekir. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesine göre sermaye kullanımından yararlanmanın ahlaki etkilerini anlamak önemlidir. Çünkü odağı öncelikle yöneticileri genellikle daha az paraya sahip olanlardan elde edilen servet elde etme konusunda kolayca ödüllendiren finansal sermaye sağlayıcılarına fayda sağlamaktır. Firmaların, hissedarların ve yöneticilerin, ne pahasına olursa olsun, finansal sermaye oluşturmak yerine daha fazla sosyal sermaye oluşturmak için entelektüel sermaye ve entegre raporlama ilkelerini nasıl kullanmaları gerektiğini anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Bazı bilim adamları, GRI' nin Sürdürülebilirlik Muhasebesi' nin orijinal Uluslararası Entegre Raporlama Komitesi' nin sosyal ve ekolojik sürdürülebilirliği görmezden geldiği için entegre raporlamayı eleştirmiştir (Flower, 2015; Milne ve Gray, 2013). Bununla birlikte Gleeson-White (2014), gibi bazı araştırmacılar, entegre raporlamanın, çevresel sürdürülebilirlik ile performans ölçümünü finansal sürdürülebilirliğin ötesine genişleten doğal sermayenin dahil edilmesiyle sürdürülebilir bir şekilde daha etkin olduğunu iddia etmişlerdir (De Villiers ve Maroun, 2018). Stacchezzini ve diğ. (2019), entegre raporlamanın, entelektüel sermayenin sürdürülebilirlik odaklı finansal değer oluşturmaya şartlı olanlara dar bir ekonomik anlam ötesinde kavramsallaştırılmasını sağladığının altını çizmektedir. Yine, çevresel sürdürülebilirlik, entelektüel sermaye ve ekolojik sürdürülebilirliği birleştiren birkaç makale, yayınlanmış olan entelektüel sermaye araştırmacıları için yeni bir sorgulama hattı olamamıştır (Demartini ve Paoloni, 2013; Wasiluk, 2013). Ancak, entelektüel sermaye gibi, bazı entegre raporlama araştırmacıları da açık bir ilişki belirleyememiş olsa da bazı bağlantılar kurmaktadır.

Sosyal sermayede olduğu gibi, girdi olarak doğal sermayeye sahip olmanın tamamen mümkün olduğu, ancak finansal sermaye oluşturan iş sürecinde tükenmesi durumunda, bunun nasıl gerçekleştiğini açıklamada entegre raporlamanın ahlaki ve etik sonuçları olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, çoğu entelektüel sermaye raporunun ve entegre rapordaki entelektüel sermayenin ağırlıklı olarak iyi haberler verdiğini göz önünde bulundurarak (Demartini ve diğ. 2019), herhangi bir şirketin sürdürülebilir olmadığını ve finansal sermaye arayışında doğal sermayeye nasıl zarar verebilme ihtimali sorgulanmıştır. Daha fazla araştırma, Uluslararası İlişkiler Sürecinde entelektüel sermayenin ekolojik sürdürülebilirliğe nasıl bağlı olduğuna ışık tutmalıdır.

6. Sonuç

Bilim adamları, uygulayıcılar ve toplum tarafından ele alınan bir diğer konu, 2030 yılına kadar yoksulluğu ortadan kaldırmak isteyen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' dir (UNSDG). Bu savunucuların hedefleri, Bebbington ve Unerman'ın (2018), “ 2030 yılına kadar (ve ötesinde kuşkusuz) çevresel ve insani gelişme hedeflerini anlamak ve başarmak için göze çarpan bir çıkış noktası” dir. Zaten, IIRC “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Entegre Düşünme ve Entegre Rapor” (Adams, 2018), eğer uygulanırsa, entegre raporlama ve entelektüel sermaye, muhasebe için önemli bir çıkış noktası olacak bir pozisyon belgesi olarak yayınlanmış olacaktır. Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin şu anda “firmalar için sürdürülebilirlik davası yerine iş dünyasında çok derin bir

temelde olduğu” iddiasıyla tutarlı olarak (Thomson, 2015, UNSDG’ leri entegre raporlama ticaretine hizalamaya çalışmaktadır.

Entegre raporlama iş modeli yerine UNSDG’ lere model teşkil etmektedir (Adams, 2018). Entegre raporlamanın iş dünyasında sürdürülebilirlik vakasına dayanmasını sağlamak için, UNSDG’ lerin “finansal istikrar ve sürdürülebilirlik için bir güç olmaktan ziyade ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik için bir güç olarak değerlendirildiği vakaları araştırmaya ihtiyaç vardır ” Şu anki Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde savunulduğu gibi (IIRC, 2013, geçmişte entelektüel sermaye literatüründe yer alan yeşil entelektüel sermaye (Chang ve Chen, 2012; Chen, 2008) gibi konular üzerine araştırmalar, UNSDG’ leri entegre raporlama ile birarada değerlendirme potansiyeli ışığında yeniden canlandırılabilir ve genişletilebilir.

Bu bağlamda, dünyanın gelecek gelecek nesiller için daha iyi bir yer haline getirilmesine yardımcı olarak, çevresel ve sosyal sorunların üstesinden gelmek için konuşlandırılacak, firmaların zaman içerisinde entelektüel sermaye muhasebesi odağına bir kaymaları beklenebilir. Bu paradigmaya göre, entegre raporlama kapsamındaki entelektüel sermaye muhasebesi, uzun vadede daha fazla firmanın daha sürdürülebilir olmasını sağlamakla kalmamalı, iklim değişikliği gibi konuların iş modellerinde oluşabilecek riskleri görmezden gelmemeli (İklimle İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü, 2016). Halen, Uluslararası entegre raporlama çerçevesi ekolojik sürdürülebilirliği açıkça ele almamaktadır ve sosyal adalet ve gelecekteki araştırmalar, yapması gerekirken gerekmediğini, eğer öyleyse, entelektüel sermaye muhasebesi için ne gibi etkileri olduğunu belirlemelidir.

Kaynaklar

Abhayawansa S., Cristiana, J. B, (2019) "Intellectual capital accounting in the age of integrated reporting: a commentary, Journal of Intellectual Capital Volume: 20 Issue: 1 Pages: 2-10 Special Issue: SI Feb 14 2019.

Adams, C. (2018), “The sustainable development goals, integrated thinking and the integrated report”, International Integrated Reporting Council, London.

Adams, C.A. (2015), “The international integrated reporting council: a call to action”, Critical Perspectives on Accounting, Vol. 27 No. 1, 23-28.

Brummet, R.L., Flamholtz, E.G ve Pyle, W.C. (1968), “Human resource measurement - a challenge for accountants”, The Accounting Review, Vol. XLIII No. 2, 217-224.

Camodeca, R., Almici, A. Sagliaschi, U. (2019), "Strategic information disclosure, integrated reporting and the role of intellectual capital", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 20 No. 3.

Casonato, F., Farneti, F Dumay, J. (2019), "Social capital and integrated reporting: losing legitimacy when reporting talk is not supported by actions", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 20 No. 3.

Chaminade, C ve Roberts, H. (2003), "What it means is what it does: a comparative analysis of implementing intellectual capital in Norway and Spain", *European Accounting Review*, Vol. 12 No. 4, 733-751

Chang, C.-H ve Chen, Y.-S. (2012), "The determinants of green intellectual capital", *Management Decision*, Vol. 50 No. 1, 74-94.

Chen, Y.-S. (2008), "The positive effect of green intellectual capital on competitive advantages of firms", *Journal of Business Ethics*, Vol. 77 No. 3, 271-286.

Danish Agency for Trade and Industry (2000), *A Guideline for Intellectual Capital Statements - A Key to Knowledge Management*, Ministry of Trade and Industry, Copenhagen.

Danish Ministry of Science Technology and Innovation (2003), *Intellectual Capital Statements – The New Guideline*, Ministry of Science Technology & Innovation, Copenhagen.

De Villiers, C ve Maroun, W. (2018), "The future of sustainability accounting and integrated reporting", in De Villiers, C. and Maroun, W. (Eds), *Sustainability Accounting and Integrated Reporting*, Routledge, Abingdon, 163-170.

Demartini, C., Beretta, V ve Trucco, S. (2019), "Does environmental, social and governance performance influence intellectual capital disclosure tone in Integrated Reporting?", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 20 No. 3.

Doni, F., Larsen, M., Bianchi, M.S ve Corvino, A. (2019), "Exploring integrated reporting in the banking industry: the multiple capitals approach", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 20 No. 3.

Dumay, J ve Guthrie, J. (2017), "Involuntary disclosure of intellectual capital: is it relevant?", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 18 No. 1, 29-44.

Dumay, J. (2016), "A critical reflection on the future of intellectual capital: from reporting to disclosure", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 17 No. 1, 168-184.

Dumay, J., Bernardi, C., Guthrie, J ve La Torre, M. (2017), "Barriers to implementing the international integrated reporting framework: a contemporary academic perspective", *Meditari Accountancy Research*, Vol. 25 No. 4, 461-480.

Dumay, J., La Torre, M Farneti, F. (2019), “Developing trust through stewardship: Implications for intellectual capital, integrated reporting, and the EU Directive 2014/95/EU”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 20 No. 3.

Fincham, R ve Roslender, R. (2003), “Intellectual capital accounting as management fashion: a review and critique”, *European Accounting Review*, Vol. 12 No. 4, 781-795.

Flower, J. (2015), “The international integrated reporting council: a story of failure”, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 27 No. 1, 1-17.

Gleeson-White, J. (2014), *Six Capitals: The Revolution Capitalism has to have – or can Accountants Save the Planet?*, Allen & Unwin, Sydney.

Guthrie, J., Petty, R ve Ricceri, F. (2006), “The voluntary reporting of intellectual capital: comparing evidence from Hong Kong and Australia”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 7 No. 2, 254-271.

IIRC (2013), “International <IR> framework”, The International Integrated Reporting Council, available at: www.theiirc.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf (accessed 29 December 2013).

IIRC (2016), “When? Advocate for global adoption”, The International Integrated Reporting Committee, available at: <https://integratedreporting.org/when-advocate-for-global-adoption/> (accessed 21 June 2017).

Kaplan, R.S ve Norton, D.P. (1992), “The balanced scorecard-measures that drive performance”, *Harvard Business Review*, Vol. 70 No. 1, 71-79.

Massingham, R., Massingham, P ve Dumay, J. (2019), “Improving integrated reporting: a new learning and growth perspective for the balanced scorecard”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 20 No. 3.

Mouritsen, J., Bukh, P.N., Johansen, M.R., Larsen, H.T., Nielsen, A.C., Haisler, J ve Stakemann, B. (2003), *Analysing Intellectual Capital Statements*, Danish Ministry of Science, Technology, and Innovation, Copenhagen.

Nielsen, C., Roslender, R ve Schaper, S. (2017), “Explaining the demise of the intellectual capital statement in Denmark”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 30 No. 1, 38-64.

Schaper, S. (2016), “Contemplating the usefulness of intellectual capital reporting: reasons behind the demise of IC disclosures in Denmark”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 17 No. 1, 52-82.

Stacchezini, R., Florio, C., Sproviero, A.F ve Corbella, S. (2019), “An intellectual capital ontology in an integrated reporting context”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 20 No. 3.

Sveiby, K.E. (1989), *Invisible Balance Sheet: Key Indicators for Accounting, Control and Valuation of Know-how Companies*, The Konrad Group, Stockholm.

Sveiby, K.E. (2010), “Methods for measuring intangible assets”, available at: www.sveiby.com/portals/0/articles/IntangibleMethods.htm (accessed 22 August 2010).

Task Force on Climate-related Financial Disclosures (2016), Recommendations of the Task Force on Climate-related Financial Disclosures, Financial Stability Board, Basel.

Terblanche, W ve De Villiers, C. (2019), “The influence of integrated reporting and internationalisation on intellectual capital disclosures”, Journal of Intellectual Capital, Vol. 20 No. 3.

Thomson, I. (2015), “‘But does sustainability need capitalism or an integrated report’ a commentary on ‘the international integrated reporting council: a story of failure’ by Flower, J”, Critical Perspectives on Accounting, Vol. 27 No. 1, 18-22.

Verrecchia, R.E. (1983), “Discretionary disclosure”, Journal of Accounting and Economics, Vol. 5 No. 2, 179-194.

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1

Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 69-79

Geliş Tarihi / Received Date:

17.06.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

22.07.2019

Hakem 2 / Referee 2:

24.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

25.07.2019

Yazar Bilgileri / Author Info

∞

Erdoğan BOZ, Prof. Dr.

 Orcid Id: 0000-0002-2883-4221

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü
Eskişehir, Türkiye
dr.erdoganboz@gmail.com

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbaddergi@gmail.com
https://dergipark.org.tr/usbadd

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

TÜRKÇE EK TASNİFİNDE İKİ AYKIRI YÖNTEM: İNDİRGEYİCİ VE ÇOĞALTICI TASNİF*

Erdoğan BOZ

Öz

Bu yazıda Türkçe ek tasnifinde kullanılan iki aykırı yöntem üzerinde durulacaktır. Bu yöntemlerden birincisi indirgeyici (minimize), diğeriye çoğaltıcı (atomize) tasniftir. Bu iki tasnifin ayrıntısına girilmeden önce Türkçe ek tasniflerine genel bir bakış yapılacak, başlangıçta genel dilbilgisi kitaplarında sunulan tasnifler verilecek ve ardından çeşitli makale ve bildirimlerde sunulan diğer tasnifler üzerinde durulacaktır. Daha sonra her iki tasnif öbeğinin indirgeyici ve çoğaltıcı tasnif yöntemleri açısından geniş bir değerlendirmesi yapılacak, bu arada söz konusu yöntemlere ilişkin kimi görüşler aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, ekler, ek tasnifi, indirgeyici tasnif, çoğaltıcı tasnif.

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Boz, E. (2019). Türkçe Ek Tasnifinde İki Aykırı Yöntem: İndirgeyici ve Çoğaltıcı Tasnif - Two Disposal Methods In Turkish Additional Classification: Reducing And Reproductive Classification. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi - International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 69-79.

* Bu yazı, 24-25 Kasım 2016 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen "Türk Dil Bilgisi Toplantıları-IV, Türk Dilinde Ekler" sempozyumunda sözlü olarak sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş hâlidir.

TWO DISPOSAL METHODS IN TURKISH ADDITIONAL CLASSIFICATION: REDUCING AND REPRODUCTIVE CLASSIFICATION

Abstract

In this article, we will focus on two contradictory methods used in Turkish classification. The first of these methods is the reduction (minimization), the other is the multiplier (atomized) classification. Before entering the details of these two classifications, an overview of Turkish additional classifications will be given, the classifications initially presented in general grammar books will be given and then the other classifications presented in various articles and papers will be emphasized. Afterwards, a broad evaluation of both classification groups in terms of reductive and multiplier classification methods will be made and some opinions will be given about these methods.

Keywords: Turkey Turkish, affixes, classification, reducing classification, sorting replicator.

1. Türkçe ek tasniflerine genel bir bakış

Türkçede ekler üzerine yapılmış tasnifler, iki başlık altında toplanabilir. Bunlar indirgeyici ve çoğaltıcı tasniflerdir.

1.1. İndirgeyici tasnifler

İndirgeyici tasnif, konuyu genel hatlarıyla vermeye çalışan ve ayrıntıyı öne çıkarmayan bir tasnif türüdür. Aşağıya belli bir kronolojik sıra gözetilerek araştırmacıların Türkçe ekler üzerine yapmış oldukları indirgeyici tasnifler alınmıştır. Bu araştırma örneklemini için belli başlı dilbilgisi kitapları seçilmiş ancak kimi yazarların (Deny, 1941; Gencan, 1979 vd.) yaptığı daha karmaşık tasnifler örnekleme dâhil edilmemiştir:

1.1.1. Ahmet Cevat Emre'nin tasnifi

I. Türeme kelimeler (Türem ekleri)

- i. İsimden fiiller
- ii. İsimden isimler
- iii. Fiilden isimler
- iv. Fiilden fiiller

II. Sözdizimi

- i. Fiil bükünü
- ii. İsim bükünü (Emre, 1945)

1.1.2. Muharrem Ergin'in tasnifi

I. Yapım ekleri

- i. İsimden isim yapma ekleri
- ii. İsimden fiil yapma ekleri
- iii. Fiilden isim yapma ekleri
- iv. Fiilden fiil yapma ekleri

II. İşletme ekleri

- i. İsim işletme ekleri
- ii. Fiil işletme ekleri (Ergin, 1972)

1.1.3. Tahsin Banguoğlu'nun tasnifi

I. Üretim

- i. İsimden üreme isimler
- ii. İsimden üreme fiiller
- iii. Fiilden üreme isimler
- iv. Fiilden üreme fiiller

II. Çekim

- i. Ad çekimi
- ii. Fiil çekimi (Banguoğlu, 1990)

1.1.4. Zeynep Korkmaz'ın tasnifi

I. Yapım ekleri

- i. Addan ad türeten ekler
- ii. Fiilden ad türeten ekler
- iii. Addan fiil türeten ekler
- iv. Fiilden fiil türeten ekler

II. İşletme (çekim) ekleri

- i. Ad çekimi ekleri
- ii. Fiil çekimi ekleri (Korkmaz, 2003)

1.1.5. Oya Adalı'nın tasnifi

I. İşletim ardılları

- i. Eylemle kullanılan işletim ardılları
- ii. Adla kullanılan işletim ardılları

II. Türetim ardılları

- i. Addan ad yapan türetim ardılları
- ii. Addan eylem yapan türetim ardılları
- iii. Eylemdem eylem yapan türetim ardılları
- iv. Eylemden ad yapan türetim ardılları (Adalı, 2004)

1.1.6. Süer Eker'in tasnifi

I. Yapım/Yapma (Türetim/üretim) ekleri

- i. Addan ad yapma ekleri
- ii. Addan eylem yapma ekleri
- iii. Eylemden ad yapma ekleri
- iv. Eylemden eylem yapma ekleri

II. Çekim ekleri

- i. Ad ve ad soylu sözcüklerin çekimi
- ii. Eylemlerin çekimi (Eker, 2009)

1.1.7. Günay Karaağaç'ın tasnifi

I. Türkçenin yapımlık bağımlı biçimbirimleri

- i. Addan ad yapım ekleri
- ii. Eylemden ad yapım ekleri
- iii. Addan eylem yapım ekleri
- iv. Eylemden eylem yapım ekleri

II. Türkçenin çekimlik bağımlı biçimbirimleri

- i. Ad çekim ekleri
- ii. Eylem çekim ekleri (Karaağaç, 2012)

Yukarıda verilen tasniflerde indirgeyici bir yöntem kullanılmıştır. İndirgeyici ek tasnifinin yer aldığı bu çalışmaların hedef kitleleri; akademisyenler, öğretmenler, lisans öğrencileri, yabancı dil öğrencileri ve meraklılardır. Toplumun farklı kesimlerinin oluşturduğu geniş bir hedef kitesine dilbilgisinin hemen bütün konularını vermeyi amaçlayan genellikle kitap boyutundaki çalışmalarda indirgeyici bir yöntem uygulamak zorunluluktur. Araştırmacılar sınırlı sayfalarda hedef kitesinin tamamını gözeterek belli bir seviyede Türkçe ek tasniflerini vermeyi amaçlamaktadır.

Sıralamış olduğumuz tasnif çalışmalarının hepsi, benzer hedef kitleye ve benzer amaca yönelik oldukları için birkaç terim tercihi ve bilimsel gelişmelere paralel olarak kimi küçük ayrıntılar dışında farklılık göstermemektedir.

1.2. Çoğaltıcı tasnifler

Çoğaltıcı tasnif, konuyu derinlemesine vermeye çalışan ve ayrıntıyı öne çıkaran bir tasnif türüdür. Aşağıya belli bir kronolojik sıra gözetilerek araştırmacıların Türkçe ekler üzerine yapmış oldukları çoğaltıcı tasnifler alınmıştır. Bu araştırma örneklem için belli başlı araştırmacıların makale, bildiri veya dilbilgisi çalışmaları seçilmiştir.

1.2.1. H. İbrahim Delice'nin tasnifi

I. Genişletme Ekleri

- i. İsmi genişleten ekler
- ii. Fiili genişleten ekleri
 - a. Olumsuzluk ekleri
 - b. Şahıs ekleri
 - c. Kip ekleri
 - d. Çatı ekleri
- ii. Hem ismi hem de fiili genişleten ekler

II. Durum Ekleri

- i. Tümleç durumu ekleri
- ii. Yükleme durumu ekleri

III. Kurucu ekler

IV. Dönüştürücü ekler

- i. Sıfata dönüştürücü ekler
- ii. Zarfa dönüştürücü ekler
- iii. İsme dönüştürücü ekler
- iv. Fiile dönüştürücü ekler

V. Yapım ekleri

- i. Fiilden isim yapım ekler
- ii. İsimden isim yapım ekleri
- iii. İsimden fiil yapım ekleri

VI. Bütünleşik ekler

- i. Çekim edatıyla bütünleşenler
 - a. Fiil öbeklerinde yardımcı fiil ile bütünleşenler

VII. Temsil ekleri (Delice, 2000)

1.2.2. Zikri Turan'ın tasnifi

I. Yapım Ekleri

II. Çekim Ekleri

III. Fiilimsiler

- i. Mastarlar
- ii. Sıfat-fiiller
- iii. Zarf-fiiller

IV. Çatı Ekleri

V. Olumluluk-olumsuzluk ekleri

VI. Teklik-çokluk ekleri

VII. Soru eki (Turan, [2000] 2007).

1.2.3. Gürer Gülsevin'in tasnifi

I. Türetme ekleri

- i. İsimden isim türeten ekler
- ii. İsimden fiil türeten ekler
- iii. Fiilden isim türeten ekler
- iv. Fiilden fiil türeten ekler

II. Tür değiştirici ekler

- i. Fiillere eklenenler
 - a. Fiilimsiler
 - ii. İsimlere eklenenler

III. İşletme ekleri

- i. Öge belirleyiciler
 - a. İsimlerde
 - aa. Ad durum ekleri
 - b. Fiilerde
 - ba. Çatı ekleri
 - bb. Şahıs ekleri
 - bc. Zaman ekleri
 - bd. Kip ekleri
 - be. Bildirme ekleri
 - ii. Bağlantı kurucu ekler
 - a. İyelik ekleri
 - b. Tamlayan eki
- IV. Kategori ekleri**
 - i. Çokluk kategorisi
 - ii. Grup/aile kategorisi
 - iii. Küçültme/sevimlilik kategorisi
 - iv. Sıralama kategorisi
 - v. Üleştirme kategorisi
 - vi. Nitelik dereceleyici kategorisi

vii. Olumsuzluk kategorisi (Gülsevin, 2004)

1.2.4. Cahit Başdaş'ın tasnifi

I. Yapım ekleri

II. Çekim ekleri

III. Ara ekler

- i. İsim-fiil ekleri
- ii. Sıfat-fiil ekleri
- iii. Zarf-fiil ekleri
- iv. Çatı ekleri
- v. Olumsuzluk eki
- vi. Çokluk eki
- vii. Eski yön gösterme eki
- viii. Eski vasıta eki
- ix. Eşitlik eki (Başdaş, 2006)

1.2.5. Yusuf Çotuksöken'in tasnifi

I. Yapım (türetim) ekleri

- i. Addan ad türeten ekler
- ii. Addan sıfat türeten ekler
- iii. Addan belirteç türeten ekler
- iv. Addan eylem türeten ekler
- v. Eylemden ad türeten ekler
- vi. Eylemden sıfat türeten ekler
- vii. Eylem belirteç türeten ekler
- viii. Eylemden eylem türeten ekler

II. Çekim (işletim) ekleri

- i. Ad çekim ekleri
- ii. Eylem çekim ekleri
- iii. Olumsuzluk eki
- iv. Dönüştürüm ekleri
- v. Dizim-kurucu ekler (Çotuksöken, 2011)

1.2.6. Erdoğan Boz'un tasnifi

I. İşletimlikler

i. Ad işletimlikleri

- a. Tümce düzeyinde dizime bağlı anlamsal işlevler (Durumlar)
- b. Söz öbeği düzeyinde dizime bağlı anlamsal işlevler (İlgi)

- c. Sözcük düzeyinde dizim dışı anlamsal işlevler (sayı, aitlik, iyelik, belirtme, soru, varlık, yokluk, küçültme/şefkat vd., benzerlik/gibilik vd., sevgi/alay, aile ve topluluk, bildirme, kuvvetlendirme/ihtimal)

ii. Eylem işletimlikleri

- a. Söz öbeği kurucular ve sözcük türünü değiştiriciler (Eylemsiler)
b. Tümcede yüklem-özne ve tümleç bağlayıcılar (Çatılar)
c. Yüklemde zaman, kiplik, sayı ve kişi bildiriciler, olumsuzluk, soru, kuvvetlendirme/ihtimal.

*Birleşik yapıli eylem işletimi

- i. Bildirme işlevliler (ad+i-/ol-)
ii. Kiplik işlevliler (eylem+yard. eylem; yeterlik, tezlik, devamlılık, yaklaşma)

II. Türetimlikler

i. Ad türetimlikleri

- a. Addan ad türetenler
b. Addan eylem türetenler

ii. Eylem türetimlikleri

- a. Eylemden eylem türetenler
b. Eylemden ad türetenler (Boz, 2012-2014)

Yukarıda verilen tasniflerde çoğaltıcı bir yöntem kullanılmıştır. Çoğaltıcı ek tasnifinin yer aldığı bu çalışmaların hedef kitesi; lisansüstü öğrenciler, akademisyenler ve özellikle alan uzmanlarıdır. Çok sınırlı ve uzman bir hedef kitesine dilbilgisinin yalnızca bir konusunu (ek tasnifini) vermeyi amaçlayan bu tip çalışmalarda çoğaltıcı bir yöntem uygulanır. Araştırmacılar genellikle bildiri ve makale türündeki çalışmalarda çok sınırlı bir hedef kitesini gözeterek akademik bir seviyede Türkçe ek tasniflerini vermeyi amaçlamaktadır.

Sıralamış olduğumuz tasnif çalışmalarının hepsi, benzer hedef kitleye ve benzer amaca yönelik olmalarına rağmen her araştırmacının sahip olduğu farklı birikim ve bakış açısından dolayı hem terim tercihlerinde hem de ayrıntıda önemli farklılık görülmektedir.

2. Değerlendirme ve sonuç

i. Türkçenin ekleri üzerine öteden beri yapılagelen (indirgeyici ve çoğaltıcı) tasnifler, bir ihtiyaç sonrası ortaya çıkmışlardır. Hedef kitleleri ve amaçları tamamen farklı olan bu tasniflerin birbirlerine üstünlükleri yoktur. Yüz yıldır devam edegelen indirgeyici tasnif geleneği, daha çok genel dilbilgisi kitaplarında kullanılmıştır. Son 15-20 yıl içerisinde sayıları giderek artan çoğaltıcı tasniflerin de daha sınırlı bir kitlenin ihtiyaçlarından kaynaklandığı açıktır.

ii. Her iki tasnif yöntemi de yapısalılık temelinden hareketle Türkçenin ekleri konusunda bir çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir. Bu tasnifler belli bir yere kadar isabetle gitse bile -Demir'in vurgusuyla (2007)- dilin belirsizliğinden kaynaklanan "dilin tam olarak çerçevelenemezliği" engeline takılmaktadır. Bu nedenle sürekli yeni tasniflere ihtiyaç vardır.

iii. Tasnifler, kavramlar ve onların karşılıkları olan terimlerin ulamlar içinde konumlandırılması esasına dayanır. Ryle'nin "Kategoriler" başlıklı yazısı uygun olmayan konumlandırmalara dikkat çeker (Altınörs, 2000). Tasnifler, bu anlamda araştırmacıların konumlandırma tecrübeleridir. Alan bilgisi yanında derinlikli kavram, terim ve ulam bilgisi de tasniflerdeki isabeti artıran önemli bir öğedir.

iv. Dil, insani bilimlerin araştırma nesnesi olarak elbette doğa bilimlerinden çok farklı bir yapıya sahiptir. Dilin kuralları ile doğanın (fiziğin) kuralları aynı değildir. Dilbilgisi araştırmalarında bilimsel yöntem bilgisi ağırlıklı olarak doğa bilimlerinden aktarıldığı için fizikalizm (pozitivizm) dil çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bundan dolayı dili mekanik bir nesne gibi görmek ve ona göre incelemek düşüncesi giderek yaygınlaşmış ve dil kurallar/yasalar bütünü olarak kabul edilir olmuştur. Bu anlayış elbette ek tasniflerine de yansımış ve kimi zorlamalar hatta yanlışlar yapılmıştır.

v. İndirgeyici yöntem, ilk bakışta -yukarıda belirttiğimiz üzere- belli bir hedef kitleye ve amaca göre hazırlanmış olsa da zaman içerisinde tekrarların, özensizliklerin ve/veya piyasa koşullarının neden olduğu durağan bir dil anlayışına bürünmüştür.

vi. Çoğaltıcı yöntem, yine hedef kitlesi ve amacına bağlı olarak durağan dil anlayışını bir tarafa bırakıp dilin daha küçük parçalara ayrılarak atomize edilmesinden yanadır. Russell'in mantıksal atomculuk adını verdiği bu yöntem, dilsel ifadeleri mantıksal atomlarına kadar ayırmaktır (Altınörs, 2000). İleri yapısalılık örneği olan bu yöntem, bilimsel gelişmelerin teşvikiyle giderek karmaşık ve belki bilimsel fanteziye varan sonuçlar üretmektedir.

vii. Her iki tasnif yönteminin de malzemesi sınırlıdır. Tasnifler, dar bir derlem üzerinden, bilimsel birikimlerden, şablonlardan ve yer yer de sezgisel

tespitlerden yola çıkılarak yapılmaktadır. Bu durum elbette bilimsel çalışmaların bir gerçeğidir. Ancak bundan sonraki kimi tasniflerin geniş bir derlem kullanan uzman bir ekip tarafından yapılması beklenebilir.

Son olarak şu söylenebilir; dil kurallar bütünü olduğu kadar kuralsızlıkları da söyler oysa bilimsel tasnif çoğu kere bir şablonu dayatır. Bu nedenle her tasnif eksiktir ve yeni bir tasnifin habercisidir. Yoksa Ockhamlı William felsefesine uyararak gereğinden fazla nesne veya bilgi üretmemeli miyiz? Bilginin iki yılda bir kendini katladığı bir ortamda Ockham'ın Usturası bir işe yarayabilir.

Kaynaklar

Adalı, Oya (2004) Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Altınörs, Atakan (2000) Dil Felsefesi Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
<http://pdfkitapoku.com/baslik/atakan-altinors-dil-felsefesi-sozlugu/>
(08.11.2016).

Banguoğlu, Tahsin (1990) Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Başdaş, Cahit (2006) “Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler” I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri, 26-27 Eylül 2006, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/cahit_basdas_ara_ekler.pdf
(09.11.2016).

Boz, Erdoğan (2014) 2012 Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi, Gazi Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.

Çotuksöken, Yusuf (2011) Türkiye Türkçesinin Ekleri, Papatya Yayıncılık, İstanbul

Delice, H. İbrahim (2000) “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi” Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sivas.

Demir, G. Yavuz (2007) Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği, İthaki Yayınları, İstanbul.

Deny, Jean (1941) Türk Dili Grameri, Maarif Vekâleti, İstanbul.

Eker, Süer (2009) Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara.

Emre, Ahmet Cevat (1945) Türk Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu, İstanbul.

Ergin, Muharrem (1972) Türk Dil Bilgisi, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul.

Gencan, Tahir Necat (1979) Dilbilgisi, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara.

Gülsevin, Gürer (2004) “Türkçede Sıra Dışı Ekler Ve Eklerin Tasnif-Tanımlama Sorunu Üzerine” V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, Ankara.

Karaağaç, Günay (2012) Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2003) Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Turan, Zikri (2007) “Türkçenin Yapım ve Çekim Düzenin Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?” IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, Ankara.

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1

Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 80-90

Geliş Tarihi / Received Date:

16.07.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

25.07.2019

Hakem 2 / Referee 2:

24.07.2019

Hakem 3 / Referee 3:

26.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date:

26.07.2019

Yazar Bilgileri/Author Info

∞

Mediha KİREMİTÇİ

 Orcid Id: 0000-0003-1660-9366

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı
medihakiremitci@hotmail.com

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbaddergi@gmail.com
https://dergipark.org.tr/usbadd

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

BALTHİ AİLESİNDEN GOT İMPARATORU ALARİCUS

Mediha KİREMİTÇİ

Öz

Gotlar, 378 yılı Hadrianapolis savaşında komşuları Roma İmparatorluğu ile ağır bir mücadeleye girişmiştir. Bu savaşta Roma İmparatorluğu'nu mağlup eden Gotlar elde ettikleri zaferden istifade edememiş ve Roma'nın yeniden güçlenmesine sebep olmuşlardır. Hadrianapolis savaşından sonra 381 yılında Feodus anlaşması ile Roma'ya bağlanan Gotlar, 391 yılında kendilerine lider olarak Roma içerisinde komutan konumunda bulunan soydaşları Alaricus'u seçmişlerdir. Alaricus, 391 ve 395 yıllarında Roma ordusunda Gotların ve kendisinin konumunu sağlamlaştırma amaçlı isyanlarını sürdürmüştür. O, 408-410 yılları arasında yaptığı üç Roma seferinde de bağımsız Got Krallığı idealini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu hedef doğrultusunda ilerleyişini devam ettiren Alaricus, 410 yılında hayatını kaybetmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alaricus, Hadrianapolis, Gotlar, Roma İmparatorluğu, Frigidus.

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article

Kiremitçi, M. (2019). Balthi Ailesinden Got İmparatoru Alaricus - Gothic Emperor Alaricus Who From Balthi Family. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi-International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 80-90.

GOTHIC EMPEROR ALARICUS WHO FROM BALTHI FAMILY

Abstract

In the battle of Hadrianapolis, the Goths engaged in a heavy struggle with their geographical neighbors, the Roman Empire. The Goths, who defeated the Roman Empire in this war, could not use their victory in their place and caused Rome to strengthen again. In 381 after the Hadrianapolis war, the Goths, who were connected to Rome by feodus agreement in 381, chose Alaricus from their descendants as commander in Rome in 391. Alaricus, 391 and 395 while maintaining their rebellion aimed at consolidating the Goths and his position in the Roman army, he aimed to realize the ideal of the independent Gothic Kingdom, which he had dreamed of from the beginning on three Rome expeditions between 408-410. Alaricus continued its progress in line with this goal, in 410, died.

Key Words: Alaricus, Hadrianapolis, Goths, Roman Empire, Frigidus.

Giriş

Vizigotlar, 378 yılında Hadrianapolis savaşı ile Roma İmparatorluğuna ağır bir yenilgi yaşatmıştır. Roma İmparatoru Valens'in savaş meydanında hayatını kaybetmesiyle de Roma İmparatorluğu toparlanması zor bir sürece girmiştir. Buna karşın Got tarafında başarıyı sürdürecekteki ataklara devam edilememiştir. Dağılmış Roma İmparatorluğu'nun kısa sürede toparlanmasına ve Gotların tekrar Roma tahakkümüne girmesine neden olan sebep de Gotların Hadrianapolis savaşı sonrası tutumu olarak gösterilebilir.¹

Batı Roma İmparatoru Valens'in savaşta ölmesinin ardından Doğu'da İmparator olan Gratianus, Batı'yı İspanyol Theodosius'un hâkimiyetine vermiştir.² I. Theodosius, Batı Roma'da hükümdarlığı süresince Gotlara ılımlı yaklaşmış ve taraflar arasında ilişkilerin sorunsuz olması için çaba sarf etmiştir. Hadrianapolis savaşından sonra iki taraf arasındaki ilişkiler anlaşma temelinde olmuştur. Bu süreçte Gotlar ve Hun-Alan kuvvetleri Roma sınırında Moesia bölgesine yerleştirilmiştir.³

Doğu Gotları Alatheus ve Saphrax hâkimiyeti altında Pannonia civarında yaşamlarını sürdürürken, Batı Gotlarının başında bulunan lider Frithigern

¹ Ali Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hunları**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s.52.

² Herwig Wolfram, **The Roman Empire and Its Germanic Peoples**, (çev. T. Dunlap), University of California Press, , California 1997, s. 87.

³ Ahmetbeyoğlu, **Avrupa Hunları**, s.60.

Thessalia, Epirus ve Achaia'ya doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu ilerlemeyi takip eden yıllarda, takriben M.Ö. 279-280'lerde Frithigern'in hayatını kaybetmesiyle Vizigotlar, Danuvius Nehri bölgesinde lidersiz kalmışlar ve kendi soylarından olan Athanaricus'u lider olarak benimsemişlerdir. Athanaricus, I. Theodosius ile 381 yılında barış anlaşması yapmış ancak kısa bir süre sonra o da hayatını kaybetmiştir. Athanaricus'un da ölümünden sonra Vizigot halkı tamamen lidersiz kalmış ve Roma hâkimiyetine girmişlerdir.⁴

Athanaricus ile başlayan ve tamamen uygulanmaya başladığı tarih 382 yılı olan bu anlaşma ile Gotlar Roma İmparatorluğuna Feodus olarak bağlanmış oluyordu. Gotlar tarihleri boyunca birçok defa bu tâbiyet anlaşması vasıtasıyla Roma hâkimiyetine girmişlerdir ancak 382 Feodusunda diğerlerinden daha geniş yetkilerle anlaşma kabul edilmiştir. 382 tâbiyet anlaşmasına göre Danuvius ve Haemus Dağları arasındaki Dacia ve Tracia'nın kuzey bölgesinde yerleşecek olan Gotlar, İmparatorluğun bir parçası olacaklar ancak kendi liderlerini kendileri seçme hakkına sahip olacaklardı. Bununla birlikte kendi iç işlerinde özgür ve askerî açıdan kendi liderleri önderliğinde Roma İmparatorluğu'na müttefik statüsünde olacaklardı.⁵

1. Alaricus Hâkimiyeti

382 yılından sonra varlıklarını Danuvius ve Haemus Dağları arasında geçirmeye başlayan Gotlar, zaman içerisinde İmparatorluk ile sıkıntılar yaşamaya başlamışlardır. Vizigotların bir kısmı Feodusa bağlı olarak Roma dini olan Hıristiyanlığı benimsemiştir. Buna karşın halen kayda değer bir çoğunluk arianizm inancını benimsemiş durumdadır. Sıkıntılar temelde iki taraf arasında sadece din bağlamında meydana gelmemiş buna ek olarak sosyal ve ekonomik açıdan Feodus Gotlar, sorunlarla yüz yüze gelmiştir. Gotlar, Roma İmparatorluğu'nda ikinci sınıf vatandaş statüsünde görülmüştür. Dönemin Roma İmparatoru I. Theodosius'un Gotlara gösterdiği aşırı müsamaha dahi Vizigotların durumunu memnuniyet seviyesine ulaştıramamıştır. Tüm bunlarla birlikte Roma içerisinde de sıkıntıların yaşanmaya başladığı bir dönem kendini göstermektedir.⁶

Kısmen Roma'nın içerisinde düştüğü zor durumdan da faydalanmak isteyen Vizigotlar, bir karışıklıkla var olan Feodusu bozma ve özgürlüğe kavuşma

⁴ Isidore of Seville, **History of The Goths, Vandals and Suevi**, (çev. G. Donini), Leiden E. J. Brill, Hollanda 1970, s.7.

⁵ Herwig Wolfram, **History of The Goths**, (çev. T. J. Dunlap), University of California Press, London 1990, s.133.

⁶ Harold Livermore, **The Twilight of the Goths The Rise and Fall of the Kingdom of Toledo c. 565–711**, s.24.

niyetindelerdi. Bu amaç doğrultusunda kendilerine lider olarak Balthi ailesinden Alaricus'u seçmişlerdi. 382 yılı barışını sürdürerek aslında yok olmalarının temelini attıklarını düşünen Vizigotlar, Alaricus'un liderliği ile özgürlüğe kavuşacaklarını ve yok olmaktan kurtulacaklarını düşünüyorlardı.⁷

Roma İmparatorluk ordusuna bir subay olarak hizmet eden Alaricus, sadece kendisine bağlı birkaç müttefik grubun komutanıydı. Bu küçük müttefik grupla tatmin olmayan ve tam bir ordunun hâkimiyetini isteyen Alaricus, bu talebini her fırsatta dile getirmesine karşın Roma İmparatorluğu tarafından olumsuz karşılanıyordu.⁸ Alaricus'un Vizigotlara bağımsızlığı yaşatma isteği ve bireysel hedefleri doğrultusunda gerçekleştirdiği ilk isyanı 382 yılında görülür. Bu isyan, Got halkı ve Roma İmparatorluğu arasında yapılan Feodus anlaşması ile Gotların İmparatorluk içerisine yerleştirilmesinden sonra görülür.⁹

391 yılı civarlarında Alaricus, topladığı kuvvetlerle Thracia bölgesine geçmiş ve hücum politikasını başarılı bir şekilde yürütmüştür. Buna karşın Got güçleri, Roma komutanlarından olan Stilicho tarafından durdurulmuş ve Alaricus'un bu teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁰

394 yılında Alaricus, halen Roma hizmetinde çalışan bir subay olarak görevine devam etmekteydi. Bu dönemde Stilicho komutası altında bulunan Alaricus'un, birinci isyan girişiminin başarısız olmasından sonra Feodus anlaşması bozulmamıştır. Bunda etken olan bazı dinamikler olduğu görülebilir. Bu dinamiklerin ilki Roma İmparatorluğu'nun iç meselelerde sorunlar yaşaması ve çevre saldırılara maruz kalmasıdır. Nitekim 394 yılında Hun ve Alan kuvvetlerle yapılan Frigidus savaşında tüm Vizigotları hâkimiyeti altında toplayan Alaricus, Roma cephesinde yer almıştır.

Stilicho'nun komutası ile ön saflara itilen Vizigotlar ağır tahribata uğramış olmasına karşın Roma İmparatorluğu'nu savunma konusunda hünerlerini sonuna kadar göstermişlerdir. Bu noktada Feodusun bozulmaması için ikinci bir sebep göze çarpmaktadır. Vizigotların savaşçı gücü ve Alaricus'un liderlik vasfının ağırlığı. Roma, bu zor dönemde savaşçı gücünü kaybetmeyi göze alamayacak durumdadır. Kaba tabirle bu savaşçı gücüne ve korunmaya muhtaçtır. Durum öyle gözükmektedir ki temelden hala sarsılmayan Roma İmparatorluğu eski gücünü oldukça yitirmiştir.¹¹ Bu mücadele, Vizigotlara ağır kayıplar verdimiş olsa da Alaricus'un liderliği Roma İmparatorluğu'nda ön plana çıkmış ve başarısı

⁷ Isidore of Seville, **History of The Goths, Vandals and Suevi**, s.8.

⁸ Zosimus, **New History**, (çev. Ronald T. Ridley), Australian Association for Byzantine Studies, Sydney 2006, s.101.

⁹ Peter Heather, **Goths and Romans 332-489**, Clarendon Press, Oxford 1991, s.193.

¹⁰ Wolfram, **The Roman Empire and Its Germanic Peoples**, s.90.

¹¹ Michael Vlahos, **Fighting Identity Sacred War and World Change**, Greenwood, Londra 2009, s.6.

duyulmuştur. Savaş, tüm bu nedenlerle Vizigotlar için zafere ulaşmış bir mücadele sayılabilir.

2. Alaricus'un Roma'ya Yürüyüşü

395 yılında I. Theodosius ölene kadar Alaricus liderliğinde Gotlar, Roma ordusuna bağlı kalmış, tekrar isyan girişiminde bulunmamıştır.¹² Bu zamana kadar Alaricus'un düzenli orduya hâkim olma arzusu tükenmemiş tam tersine kamçılanmıştır ancak halen bu konuda Roma tarafından olumlu bir bakış açısı sergilenmemiştir.¹³ 395 yılında Roma İmparatorluğu, Gotları doğu ve batı sınıra yerleştirerek sakinleştirdiğini düşünürken Alaricus, saldırı planları içerisine girmiştir. Alaricus, Moesia Gotları ile birlikte hareket etmiş ve isyan için Kuzey Thracia'ya geçmiştir.¹⁴

Thracia üzerinden Konstantinapolis'e saldırma imkânına sahip olan Alaricus, böyle bir girişimin çok sayıda insan kaybına neden olacağını ve henüz yeterli silahlanmaya sahip olmadıklarını düşünmektedir. Tüm bu sebeplerle Konstantinapolis'de önemli bakanlardan biri olan Rufinus ile görüşmüş, Thessalia ve Macedonia'nın istilası için anlaşmıştır.¹⁵ Bu yolda görülmektedir ki Alaricus, hedefine adım adım gitmekte, kararlı ve planlı akınlarla yavaş yavaş Konstantinapolis seferine hazırlanmaktadır.

Alaricus'un 395 yılı isyanı ve yağmaları sırasında Hun akıncılar da Roma İmparatorluğu için oluşturdukları tehdidi şiddetlendiriyordu. Moesia bölgesine ulaşan Hunlar bölgeyi yağmalayarak zapt etmiş ve Küçük Asya'ya hareket etmeye başlamışlardı.¹⁶ Hun akınları ile de epey zayıflayan Roma İmparatorluğu'nda Rufinus, Thessalia ve Macedonia'yı istila etmekte olan Alaricus ile anlaşma yapmak ve bir nebze de olsa Roma topraklarında sükûnet sağlamak istemiştir. Yapılan anlaşma gereğince Alaricus'un 391 yılı isyanından bu yana istediği düzenli ordu hayali gerçekleştirilmiş ve Illyricum bölgesinin Magister Militum'u olarak yetkilendirilmiştir. Bu rütbe ile Alaricus, bölgenin askeri valisi konumuna yükseltilmiş oluyordu.¹⁷

¹² Wolfram, **The Roman Empire and Its Germanic Peoples**, s.92.

¹³ Wolfram, **History of The Goths**, s.139.

¹⁴ Wolfram, **History of The Goths**, s.139.

¹⁵ Edward Gibbon, **Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, c.3, (çev. Asım Baltacıgil), Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul 1987, s.51, Heather, **Goths and Romans 332-489**, Clarendon Press, Oxford 1991, s.201.

¹⁶ Wolfram, **The Roman Empire and Its Germanic Peoples**, s.93.

¹⁷ Henry Bradley, **The Story of The Goths**, G. P. Putnam's Sons, Londra 1888, s.87.

Alaricus'un isyansız ve Roma içerisinde sükûnetle geçen yılları çok uzun sürmemiştir. Batı Roma İmparatorluğu'nda hüküm süren Stilicho, Doğu Roma'nın eski İmparatorun vasiyeti gereği yönetilmediği gerekçesi ile Gotlar üzerine akın yapmıştır. Thessalia'da buluşan iki ordu arasındaki mücadele uzun sürmemiş ve Alaricus, Stilicho'yu mağlup etmiştir. Stilicho, mağlubiyetten sonra Illyricum bölgesinin Doğu'nun egemenliği altında olmasını kabul etmiştir. Buna karşın o, beraberindeki ordunun doğu kanadını Got komutan Gainas liderliğinde Konstantinapolis'e göndermiştir.¹⁸ Konstantinapolis'te kalan Gainas, bir süre sonra görevinde yükseltilmiş ve Illyricum bölgesi de onun hâkimiyetine verilmiştir. Böylece uzun uğraşlar sonucu Alaricus'un elde ettiği askeri valilik de elinden alınmıştır. Bu durum Alaricus'u tekrar isyana teşvik etmiştir.¹⁹

Alaricus, topladığı yeni bir askeri güçle Macedonia, Thessalia ve Achaea'ı daha sonra da Thermopylae'i geçerek Peloponnesos'a gitmiştir. Yeni bir isyan hazırlığında olan bu güç 396 yılında Stilicho tarafından durdurulmak istenmiştir. Stilicho, yapılan mücadelede nedeninin günümüzde bile ortaya çıkartılamadığı bir sebepten ötürü Alaricus'a mağlup olmuştur.²⁰ Bu mücadeleden sonra Alaricus, Epirus'a ilerlemiş ve yağmalarına devam etmiştir. Konstantinapolis cephesi durumun gidişatından hoşnutsuz bir şekilde tekrar Alaricus ile anlaşma yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu anlaşma neticesinde Alaricus önderliğindeki Gotlar, Macedonia'da tekrar bir Got Birliği kurma fırsatı elde etmiş, tarım alanlarına hâkimiyet sağlamışlar ve altın almışlardır. Buna ek olarak Alaricus da Illyricum bölgesine Magister Militum olarak atanmıştır.²¹

Elde edilen bu başarı Alaricus'un bağımsız bir Got Krallığı hayali için yeterli bir hamle değil hamlelerinin başlangıcı olarak görülebilir. Nitekim beraberindeki insan gücü ile 400 yılına kadar Illyricum bölgesinde sakin yıllar geçirmiştir. Hedefine ulaşmak için en uygun vakti bekleyen Alaricus, Stilicho'nun İtalia'da bulunmadığı bir zamanı yakalamış ve İtalia'ya girmiştir.²²

Alaricus beraberindeki ordu ile Ravenna'ya 5 km uzaklıktaki Candidianus Nehri köprüsüne ulaşmış,²³ 1,5 yıl kadar bir sürede de adanın kuzeyine girmişlerdir. Bu hızlı ilerleyişe rağmen 19 Mart 402 yılında Stilicho'nun ani saldırıları ile karşılaşmışlardır. Saldırı sonucunda Stilicho, Gotlara karşı galip olmuş böylece iki

¹⁸ Stephen Williams- Gerard Friell, **Theodosius The Empire At Bay**, Routledge, London 1994, s.127.

¹⁹ Williams- Friell, **Theodosius The Empire At Bay**, s.127.

²⁰ Bradley, **The Story of The Goths**, s.85.

²¹ Wolfram, **The Roman Empire and Its Germanic Peoples**, s.95.

²² Jordanes, **The Gothic History of Jordanes**, (çev. C.C. Mierow), Oxford University Press, London 1915, s.92.

²³ Jordanes, **The Gothic History of Jordanes**, s.92.

taraf arasındaki Feodus bir kez daha bozulmuştur.²⁴ Stilicho'nun Pollentia zaferine rağmen Roma cephesi, Got cephelerine göre daha çok zarar görmüştür. Gotlar ise Roma'nın zafere rağmen aldığı hezimetten haberdar bir şekilde Po ovasına geri dönmüşlerdir.²⁵

Po Ovasından çıkıp Gallia bölgesine gelen Alaricus ve beraberindekiler burada da Stilicho tarafından mağlup edilmiştir. Ordusundan firar edenlerle birlikte birçok yenilgi almaya başlayan Alaricus, yönünü tekrar Illyricum'a çevirmiştir. Yağma faaliyetlerinin devam etmesi üzerine ise Roma tarafı Alaricus ile tekrar anlaşma yapma talebinde bulunmuş ve Alaricus bir kez daha Illyricum Magister Militum görevine getirilmiştir.²⁶

Stilicho'nun 408 yılında Roma'da saray içerisinde çıkan bir ayaklanmadan dolayı idam edilmesinden sonra Roma İmparatorluğu içerisindeki dengeler tamamen bozulmuştur. Bunun başlıca sebebi Stilicho'nun her ne olursa olsun Roma İmparatorluğu ve Gotlar arasındaki dengenin sembolü olmasıdır. Zaman zaman Gotlara karşı duruşu zaman zaman da İmparatorluğa karşı duruşu ile iki taraf arasındaki ipleri her daim esnek tutabilmeyi başarmıştır. Onun ölümünden sonra da Alaricus, Illyricum valiliğine devam etmiş ancak İtalia'daki Bakanlar zulüm politikalarını başlatmışlardır. Sadece Alaricus'u değil tüm Got halkını kapsayan bu zulümlere karşı Alaricus, Honorius'dan yardım talep etmiş ancak olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bu durum karşısında Alaricus, beraberindeki Got topluluğu ile beraber İtalia üzerine 408-410 yılları arasında üç kere sefer düzenlemiştir.²⁷

3. Roma'nın Yağmalanması

Alaricus'un 408 yılında Alplerden başlayarak Konkordia'ya kadar uzanan yağması başladığında Roma cephesinde herhangi bir hareketlilik görülmemiştir. Bunun başlıca sebebi Alaricus'un yağmadan önce Honorius'dan durumu düzeltebilme amacıyla yardım istemiş ve ılımlı bir tutum sergilemiş olmasıdır. Alaricus'un bu durumu, Romalı Bakalar tarafından onun zayıflığı olarak algılanmış ve yeni bir saldırı için Alaricus'un gücünün olmadığını düşündürmüştür.²⁸

Got ilerleyişi sırasında Pannonia'ya haber gönderilmiş, orada hâkim olan Alaricus'un kayınbiraderi Athaulphe, Hun ve Got birliklerinin lideri olarak İtalia

²⁴ Bradley, **The Story of The Goths**, s.87

²⁵ Wolfram, **History of The Goths**, s.152.

²⁶ John B. Bury, **Invasion of Europe by Barbarians**, King's College, Londra 1928, s.39.

²⁷ Zosimus, **Historia Nova**, (çev. Ronald T. Ridley), Australian Association for Byzantine Studies, Sydney 2006, s.118.

²⁸ Gibbon, **Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, c.3, s. 92.

seferine katılmıştır.²⁹ Gidişattan memnun olmayan Roma İmparatorluğu, nihayetinde Tiber Nehri'ne kadar yağmalayarak ilerleyen Alaricus'a bir elçi heyeti göndermeye karar vermiştir. Elçi olarak bölgenin valisi İspanyol Basilius ve Iohannes, Alaricus'un yanına gitmişlerdir.³⁰ Alaricus, elçilik heyetinden Italia seferini kaldırmak için tazminat olarak şehirdeki tüm altın, gümüş, değerli taşınır mallar ve Roma'da esir olan Gotları istemiştir. Bu dönemde dış baskılarla iyice zayıflamış durumda olan Roma İmparatorluğu, Alaricus'un isteklerini karşılayacak durumda değildir. Muhakkak ki Alaricus da bu durumun farkındaydı ve bir süre sonra tazminat şartlarını değiştirerek anlaşma yapmak istemiştir. Yeni şartlara göre Gotlar, 5.000 pound ağırlığında altın, 30.000 poundluk gümüş, 4.000 ipek kaftan, 4.000 koyu mor boyalı kaftan ve 4.000 pound ağırlığında biber alacaktı.³¹

409 yılına kadar Roma İmparatorluğu kâh kendi iç meseleleri ile kâh dış tehditlerle uğraşmış ancak bu süre zarfında Alaricus ile yapılan anlaşma şartları yerine getirilmemiştir. Nihayetinde 409 yılında Alaricus, Ravenna'ya davet edilmiş ve barış şartları tekrar gündeme getirilmiştir. Alaricus'un belirlediği çerçevede Gotların Venetia, Noricum ve Dalmacia bölgelerine yerleşmelerine izin verilecek, her yıl belli miktarda altın ve belirli miktarda tahıl kendilerine tedarik edilecektir. Ek olarak Alaricus, tekrar *magister militum* tayin edilecekti.³² Şartların bir önceki anlaşma şartlarına göre daha ağır olduğunu düşünen Honorius, Alaricus'un tüm tekliflerini reddetmiştir. Honorius'un bu cesurca çıkışı üzerine Alaricus da 409 yılı Italia seferini başlatmıştır.³³

Alaricus, beraberinde yaklaşık 40.000 savaşçı ile Ravenna'ya ilerleyerek Roma'nın tahıl depolarına el koymuş, İmparatorluğu kılığa teslim etmiştir. Bu sırada İmparatorluk içerisinde de çekişmeler yaşanmaktaydı. Roma senatosu başarısız kararlarından dolayı İmparator Honorius'u görevinden almış, Roma tahtına Attalus'u çıkartmışlardır. Attalus, Alaricus'a yakın bir isimdir. Göreve başlar başlamaz da bu yakınlığını göstermiş, Alaricus'a askeri rütbe ve istediği hâkimiyetleri vermiştir. Tüm bunlara ek olarak Honorius'u da sürgüne göndermiştir.³⁴

Honorius'un tahttan hâl edilmesinden sonra Attalus'un hâkimiyeti başlamıştır. Attalus İmparatorluğu'nun ilk yıllarında iki taraf arasında büyük problemler baş göstermemesine karşın Alaricus'un Roma ordusunda tekrar komutan statüsü ile görev alması üst düzey görevliler açısından tepki çekmeye

²⁹ John B. Bury, **History of The Later Roman Empire**, Macmillan & Co, 1923, s.163.

³⁰ Zosimus, **Historia Nova**, s.120.

³¹ Gibbon, **Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, c.3, s.111.

³² Wolfram, **History of The Goths**, s.157.

³³ Zosimus, **Historia Nova**, s.125.

³⁴ Bradley, **The Story of The Goths**, s.94-95.

başlamıştır. Özellikle Iovius, İmparatora karşı Alaricus hakkında sürekli bilgiler vererek belki fark ederek belki de fark etmeyerek onu Alaricus'a karşı doldurmuştur.³⁵

Zamanla bu durum, Attalus için içinden çıkılmaz bir hale gelmişti ki kendisi bir gün tüm Got soyunu bitireceğini dahi düşünür hale gelmiştir. Attalus'a karşı Alaricus, herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Diğer taraftan Attalus-Alaricus ikilisinin arasını bozacak gerçek bir neden oluşmuş durumdaydı. Roma, kendi ekonomik gücünün bütünlüğünü sağlayabilmek için Afrika'ya sahip olmak zorundaydı. Bu amaçla Attalus, Afrika üzerine bir sefer planlıyordu ancak bu girişimi Alaricus ve ordusunun yardımı olmadan gerçekleştirmeyi ve başarmayı istiyordu. Bu isteği duyan Alaricus ise Rimini'ye giderek bir kamp kurmuş ve Attalus'u da davet etmiştir.³⁶

Davet maksadıyla iki taraf bir araya gelmiş ve Alaricus, Attalus'un İmparatorluk giysilerini ve tacını elinden almıştır. Böylece Attalus, İmparatorluktan çekilmiş ve yeniden eski İmparator Honorius ile iyi ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Honorius cephesinde iyi ilişkiler de çok uzun sürmemiştir. Bu esnada Alaricus'un düşmanı bir Got olan Sarus'un 300.000 kişilik bir ordu ile Alaricus'a saldırması üzerine Honorius, Sarus'un cephesine geçmiş ve ilişkiler yeniden bozulmuştur. Her iki imparatorun da memnun olmayan Alaricus, 24 Ağustos 410 yılında son defa Roma seferini gerçekleştirmiştir.³⁷

Bu son seferde şehre Salarian geçidinden geçilerek girilmiş üç gün boyunca şehirde kalınmıştır. Gotlar bu süre içerisinde şehrin tamamını talan etmişler, ganimet toplamışlardır. Roma'nın kuzeyinde inşa edilmiş Sallust Sarayı da tahrip edilerek içerisinde prenses Galla Placidia'nın olduğu birçok esir ele geçirilmiştir. Alaricus, beraberindeki Got gücü ile birlikte Nola ve Capua da dâhil olmak üzere Campania'yı ele geçirmiş ancak Napoli'yi alamamıştır.³⁸

Alaricus'un asıl hedefi Campania'dan sonra Sicilya üzerinden Afrika'ya geçmektir. Bunun sebebi onun kurmayı planladığı Got Krallığının zengin saydığı Afrika topraklarında kurulması isteğinden gelmekteydi. 410 yıllarının sonlarına doğru beraberindeki güçle birlikte Sicilya'dan yola çıkan Alaricus'un gemisi şiddetli rüzgâr ve kasırga sebebi ile devrilme noktasına gelmiştir. Buna karşın Gotlar kısa sürede ellerinden gelen tedbirleri uygulamışlar ve batmaktan kurtulmuşlar, kışı

³⁵ Zosimus, **Historia Nova**, s.130.

³⁶ Bury, **History of The Later Roman Empire**, s.165.

³⁷ Wolfram, **History of The Goths**, s.157-158.

³⁸ Bury, **History of The Later Roman Empire**, s.167.

Campania’da geçirmişlerdir. Alaricus, burada çok uzun zaman geçiremeden hayatını kaybetmiştir.³⁹

Sonuç

Gotlar, Hadrianapolis savaşında kazandıkları zaferle birlikte o sürece kadar kendilerinde var olan gücü ve güveni perçinleyerek Roma karşısında daha itibarlı bir rakip olmayı başarmışlardır. Hadrianapolis savaşından hemen sonra güçlü İmparatorluk kimliği sarsılan Roma İmparatorluğu, Gotların yaptığı hatalar sebebiyle kendini kısa sürede toparlamış ve süreç içerisinde her zaman Gotları rakip değil düşman olarak görmüştür. Diğer taraftan Got askeri gücünün ve savaşçı yapısının farkındalığı sebebi ile Roma İmparatorluğu, Gotları kendisine bağlı bir topluluk yapmaya çalışmış, müttefik konumuna sokmuştur. Roma, Gotları Feodus yani Tabii Birlik Anlaşması ile kendine bağlarken hem Got gücünden yararlanmış olacaktır hem de Roma üzerine gerçekleştirilen saldırıların önünü kesmiş olacaktır.

390’ların başında tarih sahnesinde kesin bir şekilde görülmeye başlayan Alaricus, bir Got olarak Gotların lideri konumuna yükseltilmiştir. Alaricus, Feodusa bağlı Roma ordusunda alt rütbede bir grup Gotun liderliğini üstlenen komutan statüsündedir. 394 yılında yaşanan Frigidus savaşı aslında Alaricus devrinin başlancısı, Got ve Roma ilişkilerinin net bir şekilde değişmeye başladığı tarih olarak düşünülebilir. Frigidus savaşında Roma İmparatorluğu’na göre ağır kayıplar veren Gotlar, Alaricus önderliğinde artık kendi bağımsız düzenlerini kurmaya karar vermiştir.

İlimli yaklaşımları ve Feodusa karşı asi olmayan kişiliği ile göze çarpan Alaricus, süreç içerisinde Roma’ya kafasındaki bağımsızlık düşüncesi temelinde sebepsiz akınlar düzenlemiştir. 390’ların başında gerçekleştirdiği ilk isyanı ve 395 isyanı Alaricus için Roma ordusunda daha üst bir askeri statü kazanma amaçlı yapılmış isyanlardır. Buna karşın 400’lü yıllara gelindiğinde Gotların ve Roma’nın iç düzeni değişmiş, iki taraf arasındaki ilişkiler tekrar bozulmaya başlamıştır. Alaricus, artık güçlü Roma İmparatorluğu düzeninin olmadığını bilmekte ve planladığı özgür Got Krallığı amacıyla en uygun zamanın geldiğinin farkındadır. 408-410 yılları arasında yaptığı üç akında Roma İmparatorluğunu yeterince zayıflatmayı ve hayaline adım adım yaklaşmayı da başarmıştır.

Tüm bu başarılı girişimlere rağmen 410 yılının sonunda Alaricus, sebebi günümüzde halen bilinmeyen bir şekilde hayatını kaybetmiştir. Düşünce ve

³⁹ Wolfram, **History of The Goths**, s.159.

icraatlarının tamamlanması ile hayalleri, kırk yıl sonra başka bir lider tarafından gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmetbeyoğlu, Ali; **Avrupa Hunları**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- Bradley, Henry; **The Story of The Goths**, G. P. Putnam's Sons, Londra 1888.
- Bradley, Henry; **The Roman Empire and Its Germanic Peoples**, çev: T. Dunlap, University of California Press, California 1997.
- Bury, B. John; **Invasion of Europe by Barbarians**, King's College, Londra 1928.
- Bury, B. John; **History of The Later Roman Empire**, Macmillan & Co, 1923.
- Gibbon, Edward; **Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi**, c.2, çev: Asım Baltacıgil, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul 1987.
- Heather, Peter; **Goths and Romans 332-489**, Clarendon Press, Oxford 1991.
- Jordanes; **The Gothic History of Jordanes**, Çev: C.C. Mierow, Oxford University Press, London 1915.
- Livermore, Harold; **The Twilight of the Goths The Rise and Fall of the Kingdom of Toledo c. 565–711**, Intellect Books, Bristol 2006.
- Vlahos, Michael; **Fighting Identity Sacred War and World Change**, Greenwood, Londra 2009.
- Zosimus; **New History**, Çev: Ronald T. Ridley, Australian Association for Byzantine Studies, Sydney 2006.
- Zosimus, **Historia Nova**, Çev. Ronald T. Ridley, Australian Association for Byzantine Studies, Sydney 2006.
- Wolfram, Herwig; **History of The Goths**, Çev. T. J. Dunlap, University of California Press, London 1990.
- Williams, Stephen- Friell, Gerard; **Theodosius The Empire At Bay**, Routledge, London 1994.

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1

Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 90-96

Geliş Tarihi / Received Date:

22.07.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

24.07.2019

Hakem 2/ Referee 2:

28.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted:

29.07.2019

Yazar Bilgileri / Author Info

∞

Uğur YOKSUL

Orcid id: 0000-0002-4536-8517

İstanbul Medeniyet

Üniversitesi

yoksulugur@hotmail.com

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbadergi@gmail.com
https://dergipark.org.tr/usbad

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

PIERRE MACHEREY: EDEBÎ ÜRETİM TEORİSİ

Uğur YOKSUL

Öz: Marksist eleştiri, temelini F. Engels ve K. Marx'ın görüşlerine dayandıran bir eleştiri kuramı iken ilerleyen zamanlarda Marksist eleştiride değişiklikler de görülmüştür. Bu anlamda ideolojinin yansıtılması konusunda alt yapının üst yapıyı belirlediğini söyleyen Marx'tan, sanatı parti anlayışına çevirerek angaje edilmiş sanatçıların ortaya çıkmasını sağlayan Lenin ve Stalin dönemlerinden, Kapitalist düzen karşısında benliğine dönerek karamsarlığa yönelen sanatçıların asıl ideolojiyi yansıttığını savunan Frankfurt Okulu temsilcilerinden bahsedilebilir. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Althusser ve öğrencisi P. Macherey, ideolojinin aslında sanatçının bıraktığı boşluklarda aranması gerektiğini belirtirler. Bu anlamda eserin görünen yapısıyla değil, ipuçlarından hareketle derin yapısıyla ilgilenilmesi fikri ortaya atılır. Bu çalışmada 2019 yılında Işık Ergüden tarafından çevrilen Pierre Macherey'nin Edebî Üretim Teorisi kitabının tanıtımı yine Macherey'nin açıklamalarından yola çıkarak yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pierre Macherey, Edebî Üretim Teorisi, Kitap İncelemesi

Bu Makaleye Atf İçin / To Cite This Article

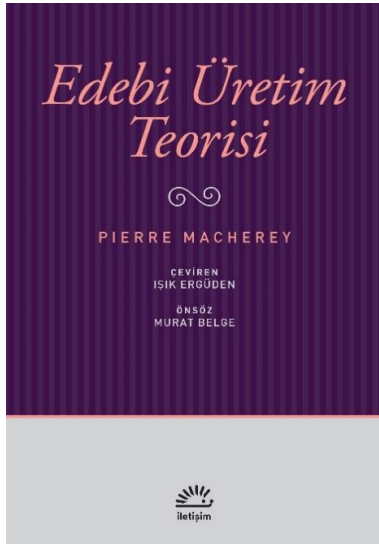
Yoksul, U. (2019). Pierre Macherey: Edebî Üretim Teorisi - Pierre Macherey: Theory of Literary Production. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 90-96.

PIERRE MACHEREY: THEORY OF LITERARY PRODUCTION

Abstract: While Marxist criticism was a theory of criticism which was based on the views of F. Engels and K. Marx, changes in Marxist criticism were observed in the future. In this sense, Marx said, infrastructure determines the superstructure to reflect ideology. from the Lenin and Stalin periods, which transformed art into a party concept, leading to the emergence of engagee artists. It can be said that the representatives of the Frankfurt School, who argue that the artists who turned to pessimism in the face of the capitalist order reflect the original ideology. In the 1960s, Althusser and his student P. Macherey stated that ideology should be sought in the spaces left by the artist. In this sense, the idea of not interested in the visible structure of the work, but from the tips of the deep structure is put forward. In this study, the introduction of Pierre Macherey's Theory of Literary Production, translated by Işık Ergüden in 2019, will be tried to be based on Macherey's explanations.

Keywords: Pierre Macherey, Theory of Literary Production, Book Review

Topluma dönük eleştiri kuramları arasında kabul edilen Marksist eleştirinin temeli, K. Marx ve F. Engels'in alt yapı-üst yapı kavramlarında görülür. Buna göre

alt yapı, üst yapıyı belirler ve sanat da üst yapının savunuculuğunu yapar. Daha sonra Lenin ve Stalin'in parti anlayışı Marksist eleştiri de "Angaje edebiyat" kavramını ortaya çıkarır. Bu yönüyle sanatçı, parti anlayışının dışına çıkmadan, ezilen insanlar ve işçi sınıfının yaşamını yansıtır. "Marksist eleştiri her şeyden önce içeriğin eleştirisidir. Eserin konusu, olayları, kişileri, kahramanları, sömürücü ve yönetici bir sınıfın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olmamalı, ezilen sınıfın çıkarlarına ters düşmemelidir." (Moran, 2014: 88). Marksist eleştirinin temellerinde G. Plehanov'un da görüşleri etkili olmuştur.

Plehanov, sanatın ortaya çıkışını işe bağlar. Çünkü Plehanov için sanat sosyal hayattan bağımsız değildir ve sanatçı ile sosyal hayat arasında nedensellik vardır. "Bir sanatçı zamanın en önemli sosyal cereyanlarına yabancı kaldığı takdirde, eserlerinde ifade ettiği fikirler esas değerlerinden çok şey kaybeder. Ve sanatçının eserleri de bundan, ister istemez, müteessir olur." (Plehanov, 1967: 67).

Marksist eleştiriciler, sanatın bu anlamda toplumsal yönüne işaret ederek, ideolojinin yansıtılmasında devrimci bir bakış açısına sahip olunması gerektiğini belirtmeler de 1923'lerde ortaya çıkan Frankfurt okulu Marksistlerince bu düşüncede değişikliğe gidilir. Frankfurt Okulu mensupları, insanın kapitalist dünya karşısında geçirdiği buhranın ve yalnızlığın ideoloji olduğunu düşünerek daha önce Marksist'lerce eleştirilen Balzac, Joyce, Beckett, Proust gibi isimlerin eserlerini överler. "Eserlerinde hem Kapitalizm hem Sovyet sosyalizmine karşı eleştirel bir tutum takınan bu okulun üyeleri, sanat ve edebiyatın çeşitli problemleri üzerinde de durmuşlardır." (Huyugüzel, 2018: 294). 1960'lı yıllara gelindiğinde Marksist eleştiri daha da farklı bir yöne girer. Burada Althusser ve öğrencisi P. Macherey, ideolojinin aleni olarak verilemeyeceğini belirterek ideolojinin yazarın susmak zorunda olduğu kısımlarda aranması gerektiğini ifade ederler. Bu anlamda Carloni ve Filloux'un ifadesi konuyu açıklayıcı niteliktedir. "Ne kadar kralcı ve dinci olursa olsun, soylu sınıfa duyduğu sevgiyi ne kadar açıklarsa açıklasın, Balzac kendi ön yargılarını aşarak alay ve yergilerini bu sınıfın üzerinde yoğunlaştırmıştır." (Carloni-Filloux, 1984: 98).

Pierre Macherey, 1938 yılında Fransa'da dünyaya gelir. 1961 yılında Felsefe dalında mezun olur. L. Althusser'in seminerlerine yoğun bir katılım göstererek onun görüşlerinden etkilenir. Bu etkilenme tıpkı hocasında olduğu gibi Marksist eleştirinin yeni bir formda düşünülmesi ile somutlaşır. Buna göre, o da Marksist eleştiriye üretim kavramıyla açıklar ve sanatçının ideolojisini yansıtmada boşlukların önemli olduğunu belirtir.

Işık Ergüden tarafından çevrilen Pierre Macherey'nin "Edebî Üretim Teorisi" eseri 2019 yılında İletişim Yayınları'ndan çıkmıştır. Kitap üç bölüm ve her bölümün de kendi içerisinde oluşturduğu bölümlerden meydana gelir. Buna göre ilk bölüm, "Birkaç Temel Kavram" adı altında on sekiz bölümden; ikinci bölüm, "Birkaç Eleştiri" adı altında iki bölümden; son bölüm ise, "Birkaç Eser" adıyla üç bölümden meydana gelir. Kitabın sayfa sayısı ise 342'dir.

Marksist eleştiride Althusser öncesi eleştirmenlerden ayrılan P. Macherey'e göre sanatçının yazdığı eser, eleştirmenin açıkladığı eser olmaktan çıkar. Bu yönüyle sanatçının eserinde bıraktığı boşluklar, sustuğu yerler; ancak nitelikli bir eleştirmenin bu boşlukları tespit ederek açıklamasıyla başarıya ulaşmış olur. "Yazarın yazdığı eser kesinlikle eleştirmenin açıkladığı eser değildir. Geçici olarak şunu söyleyelim ki eleştirmenin yeni bir dil kullanımıyla eserde bir farklılık ortaya çıkartır, eserin olduğundan başka olduğunu gösterir." (Macherey, 2019: 24). Eser bu duruma müsaittir. Çünkü az önce de bahsedildiği gibi sanatın bir üretim olduğunu düşünen Macherey için "Metin tek bir şey söylemez, ama kaçınılmaz

olarak aynı anda birçok şey söyler.” (Macherey, 2019: 44). İfadesi önemlidir. Bu durumun ortaya çıkmasında ise sanatçının oluşturduğu tezatlıklar önemlidir. “Bir metin birden çok anlamda okunabilir; bu yüzden bu metinde en azından bir tersle bir düz bir aradadır.” (Macherey, 2019: 48). Bu yönüyle de metnin birçok şey söylemesi ve sürekli üretim halinde olması bu teorinin belki de en dikkat çekici kısmıdır ki bu anlamda ‘Alımlama Estetiği’ teorisine de yaklaşır.

Macherey için eleştiri, nesnede bir değişiklik içerir ya da değişikliğe teşvik eder. “Eleştirmek, fiilen ve aktif olarak değiştirmek değilse, bir değişim olasılığından söz etmek ve gerektiğinde bunu teşvik etmektir. Eleştiri tutumunun özünde, alttan alta ama belirleyici şekilde şu sav vardır: “Başka türlü olabilir ya da olmalıdır.” Bu nedenle eleştiri hem olumlu hem de olumsuz bir veçheye sahiptir.” (Macherey, 2019: 33). Bununla birlikte eleştirinin ortaya çıkışını Macherey inkâra bağlar. “Eleştiri, en azından kendiliğinden ortaya çıktığı haliyle, demek ki her zaman inkârla başlar: Temel hareketi rettir. Bununla birlikte, ayrıca bir bilgi de getirme iddiasındadır.” (Macherey, 2019: 34.) Bu iddianın yanında sanatçı eserinde kendi eleştirisini eserine yansıtmalı görüşünü savunur. “Demek ki, kusursuz, tamamlanmış eser, kendi eleştirisini içine katmayı başarmış olmalıdır: Sonuna kadar, modele varana dek eleştirilmiştir.” (Macherey, 2019: 36).

Metnin birden çok şey söylediğini yukarıda belirten Macherey, eserin basitçe okunmasının sanatçının ideolojisini yakalamada yüzeysel kalacağını belirtir. “Eserin basitçe okunması sadece girişimin yüzeysel dekorunu gösterir: Fakat sahnenin gerisinde beklenmedik olağanüstü ve güdümlü bir eylem oynanır ki bu doğumdur.” (Macherey, 2019: 45). Burada doğumdan kast edilen üretim kavramı, eleştirmenin üzerine düşen bir sorumluluk olarak dikkat çeker. Çünkü eleştirmen, eseri yüzeysel okuduğu takdirde sahnenin gerisinde verilmek istenen düşünceleri yakalayamaz ve ileride de görüleceği gibi yazar ve okur arasındaki antlaşmaya da tam anlamıyla uyamaz.

Bir eserin nasıl oluştuğu sorusuna Macherey’nin verdiği cevap dikkat çekicidir. Ona göre ilham vesaire etkenler, edebî metnin oluşmasında etkili değildir. Önemli olan materyalleri işleyerek yeni bir ürüne katmaktır. “Kendi metninin işçisi olan yazar, çalıştığı malzemeleri kendi imal etmez. Ama onları gezici parçalar halinde, herhangi bir iskeletin inşasına özgürce yardım eden kendiliğinden düzenlenmiş olarak da bulmaz”. (Macherey, 2019: 64).

Metnin özerkliğinden de bahseden Macherey, hakikatin eserin içinde olduğunu belirterek dışsal öğelerin hakikati bulmada çok fazla etkili olamayacağını ve hakikate ulaşmak, muammayı çözmek isteyenlerin yüzlerini

mevcut metne yönlendirmeleri gerektiğini belirtir. “Gördüğümüz gibi, metnin kendine özgü bir hakikati vardır; bu hakikati içinde taşır. Hiçbir dışsal öge eseri yargılamayı sağlamaz, çünkü yargı bu durumda keyfi bir deformasyona eşlik eder.” (Macherey, 2019: 75). Bununla birlikte eser, yine kendi normları dışında kuralların olamayacağı bir otoriteye sahiptir. Başka bir ifadeyle, sanatçının oluşturduğu muammada okur, hakikati çözmek istiyorsa sanatçının eserinde oluşturduğu özerkliğe uyarak beklemek zorunda kalır. Sanatçının muammanın çözümünü belirttiği sayfalara kadar okuyucuya sayfayı çevirmek ve Macherey’den hareketle ifade edilirse ‘duvarı aşmak’ düşer. “Eserin özgünlüğü aynı zamanda özerkliğidir: Eser kendi sınırlarını inşa ederek edindiğinden, eserin kuralı kendi içindedir. Böylece, eser birlikte fiilen işlemekte olan normlardan başka normlarla eser kavranamaz.” (Macherey, 2019: 76).

Macherey, bahsedilen teorisinde sanatçı ve okuyucu arasında bir sözleşmeden bahseder. Bu sözleşmeye göre sanatçı vereceği eserde, okuyucudan inanılmayı talep eder. Okuyucunun kitabı açmasıyla yazar da okuyucusunun güvenine bel bağlamış olur. Bel bağlar çünkü okuyucusunun olmaması eserin okunmaması anlamına gelir. Sanatçı, eserini kurmacalarla doldursa da kurmacanın doğru kabul edilmesini talep eder. “Eser bir kurmacalar dokusudur: Açıkçası, doğru hiçbir şey içermez. Bununla birlikte saf yanılısama değil, apaçık bir yalan olduğu ölçüde, doğru kabul edilmeyi talep eder: Eser herhangi bir yanılısama değil, belirli bir yanılısamadır. Lafzının önerdiği gibi kabul edilmesi gerektiğinden, okuru açısından sürekli bir inanç gerektirdiği söylenebilir. Yazar da bu güvene, bu inanca bel bağlamak zorunda olduğundan ve bu güvenin yokluğunda eseri asla okunmayacağından, bir anlaşmadan, zımnî bir yükümlülükten söz etmek gerekebilir; kurmacanın başka hiçbir şey değil, kendini sunduğu gibi olma hakkı bu anlaşmanın terimleriyle kabul edilmiş olur.” (Macherey, 2019: 97).

Eser, kendi içerisinde gizli bir anlamı barındırır. Sanatçının ideolojisinin de bulunduğu bu gizlilik Macherey’e göre aldatıcı maskelerle örülüdür. Eleştirmen ya da okuyucu bu muammayı çözüp hakikate ulaştığı zaman maske de çıkarılmış olur. “Eserin içinde, serbest kalması gereken bir anlam bulunmaktadır; kendi lafzı içindeki eser, bu anlamı süsleyen konuşkan ve aldatıcı maskedir. Eseri tanıma bu temel ve biricik anlama uzanmaktadır.” (Macherey, 2019: 104). Eserin kendi içerisinde gizli anlamı barındırması aynı zamanda eleştirmen için de önemli hale gelir. Bu anlamda eleştirmen, bir metnin birden fazla anlam barındırabileceğinin farkında olarak metne yaklaşması gerektiğini bilir. İlk okumada ve son okumada aynı anlamı veren ve yüzeysel okumaların oluşturduğu eser, bu teoriye göre

başarıya ulaşmış bir eser olamaz. “Eleştiri söyleminin eserin yüzeysel ve gereksiz bir tekrarı olmadan yerleşebilmesi için, kitapta bulunan sözün eksik olması gerekir: Her şey bu sözle ortaya konmuş olmamalıdır ve böylece, başka bir şeyi, başka türlü söylemek mümkün olmalıdır.” (Macherey, 2019: 111). Yine başka bir örnek verilecek olursa “Her edebiyat üretiminin söylemeden zımnî olarak içerdiği şeyi sormak yararlı ve meşru gözükür. Aşikâr olan şey -kendi etrafında ya da ardında- zımnî bir şey ister: Çünkü bir şeyi söylemeyi başarabilmek için başka şeyleri söylememek gerekir.” (Macherey, 2019: 115). cümlesi yerinde olur.

Yukarıda da belirtildiği gibi sanatçının eserinde sessiz kaldığı yerler bu teoride önemli hale gelir. Bu anlamda sanatçı, eserinde oyuklar, boşluklar ve sessizliklerle muammayı gizler ve hakikate ulaşmada okuyucusuyla gizli bir anlaşma yapar. Bu anlaşmaya okuyucu riayet ederek sabırla sayfaları ilerletir. Bununla birlikte kurmacasının doğru kabul edilmesini isteyen yazar da verdiği bu boşluklarda ideolojisini ortaya koymaya çalışır. Sanatçının yüzeysel olarak verdiği kelimeler ve söz oyunları maske görevi görerek asıl anlamı gizler. Okuyucu işte bu maskeyi, hakikate ulaşma yolunda yazarın da verdiği ipuçlarından hareketle çıkartmaya çalışır. Bir başka ifadeyle söylenecek olursa “Her eser ipleri arasında “gizli bir hazine” barındıracak şekilde oluşmuştur; eğer bir eleştiri işlevi varsa, tam da bu hazineyi özgürleştirmekten ibarettir.” (Macherey, 2019: 174).

Sonuç olarak, Pierre Macherey Edebî Üretim Teorisi adlı eserinde üç ana bölüm ve kendi içerisinde ayrılan bölümler halinde teorisini ortaya koyar. Buna göre sanatçı, eserinde oluşturduğu kurgusunun doğru olarak kabul edilmesini okuyucudan talep eder. Okuyucu da bu talep karşısında sayfaları sabırla çevirerek, muammayı çözmek adına eserin vermiş olduğu kurallarına uyar. Macherey’e göre nitelikli eser, kendi içerisine eleştirisini katabilmiş ve yüzeysel okumanın aksine, farklı anlamları ortaya koyabilmiş eserdir. Sanatçı, Althusser öncesi Marksistlerde görüldüğü gibi ideolojisini aleni olarak vermek yerine, sessiz kalarak, eserde boşluklar bırakarak vermeye çalışır. Bu yönüyle de eleştirmen ya da okur, aldatıcı bir maske ile örülmüş eserde, yazardan aldığı ipuçlarıyla maskeyi düşürmeye, hakikate ulaşmaya ve muammayı çözmeye çalışır. Metin ise kendi içerisinde özerk bir yapıdadır. Bu anlamda eserde bir muamma çözülmek isteniyorsa metin dışı unsurlardan ziyade eserden hareketle, verilen ipuçlarından yola çıkılmalıdır.

Kaynakça

Carloni, J.C.- Filloux, J.C, (1984), “Eleştiri Kuramları”, Çev. Tahsin Yücel, Ankara: Kuzey Yayınları.

Huyugüzel, Ömer Faruk, (2018) “Eleştiri Terimleri Sözlüğü”, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Macherey, Pierre, (2019) “Edebî Üretim Teorisi” Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları.

Moran, Berna, (2014), “Edebiyat Kuramları ve Eleştiri”, İstanbul: İletişim Yayınları.

Plehanov, Georgi, (1967) “Sanat ve Sosyalizm”, Çev. Selim MIMOĞLU, İstanbul: Sosyal Yayınları.